

ELTE | GTK
GAZDASÁGTUDOMÁNYI KAR

Eötvös Loránd Tudományegyetem
Gazdaságtudományi Kar

Jegyzetkivonat a Számvitel mesterképzési szak Szakmai ismeretek szigorlathoz

Szigorlati tárgyak:

Adózás

Tőzsdei vállalatok számvitele

Költségszámvitel

Készült: Budapest, 2025. augusztus 26.

---

¹ A szigorlati jegyzetkivonat a szigorlati tárgyak oktatási segédanyagai alapján készült, azok – sok esetben – szó szerint, egy az egyben átvett fejezeteit, bekezdéseit tartalmazza.

I. Adózás c. tárgy témakörei

1. Adózás rendszere

1.1. Adózás definíciója, célja, eszközei

Az adózás Magyarországon is alkotmányos kötelezettség. Vagyis az adókötelezettség fogalmát, mint az állampolgárok kötelezettségét a magyar alkotmány definiálja a következőképpen:

„Minden állampolgár köteles jövedelmi és vagyoni viszonyainak megfelelően a közterhekhez hozzájárulni.” (701/I.§) Az adófizetés ennek egyértelmű következményeként pedig megfogalmazódik némileg egzaktabban is:

„Az adó a természetes és jogi személyek által kötelezően fizetett rendszeres (esetenként rendkívüli) anyagi juttatás, illetve a közösségi funkciók ellátásához nélkülözhetetlen pénzügyi forrás.”

De megfogalmazhatjuk egy másik szempontrendszer alapján, amely az állami magatartásforma szerint, mármint az állam, mint bevétel maximalizáló jövedelemtulajdonos szempontjából fogalmazza meg az elvonás formáját és mikéntjét. Eszerint az adó olyan kényszerítő eszköz, mely lehetővé teszi a kormányok számára, hogy díjat szedjenek az egyéntől anélkül, hogy e mögött kinyilvánított fizetési hajlandóság állna.

A megfogalmazás egyértelműen rávilágít az államhatalom egyoldalú, kényszerítő voltára akár az állampolgárok kinyilvánított akarata ellenére.

Az adózás mikéntjét tárgyalva, az adófizetői hajlandóságot felmérő és előre jelezni kívánó szakirodalomban két alapvető iskola áll egymással szemben:

- az állampénzügyi paradigma (neokonzervatív) képviselői szerint az a jó adórendszer, amelyben – miután egy időszakon belül előteremtendő adó nagysága adott, s a mód, ahogy beszedik, nem befolyásolja az adóbevételek színvonalát – sikerül beszedni a szükséges adóbevételeket,
- a liberális közgazdaságtan: az adózás – közösségi választások halmaza –, az adófizetési hajlandóság összefügg a közjavak iránti lakossági kereslettel. Vagyis az a jó adórendszer, amelyben a lakosság éppen annyit hajlandó áldozni a közjavakra, mint amennyibe azok kerülnek.

Ennél sokkal egyértelműbb a magyar adóhatóság által adott definíció:

„Az adó olyan egyoldalú fizetési kötelezettség, amelyet az államhatalom kiró, és beszed mindenfajta ellenszolgáltatás nélkül.”

A megfogalmazások eltérő hangsúlyai ellenére egyértelmű az adó lényege, egyoldalú, ellenszolgáltatás nélküli, kivethető és behajtható fizetési kötelezettség.

Az adó kivetését a központi, vagy helyi államhatalom kezdeményezi, amelyet a törvényhozó hatalom (parlament) fogad el és a végrehajtó hatalom (kormány, helyi önkormányzat) hajt végre, ahogy neve is mutatja.

Az adórendszer feladata, hogy elsősorban az állami, korábban értelemszerűen a császári, királyi kiadások fedezését szolgálja és klasszikus jellemzője az általánosság, vagyis az, hogy az adóforintok és fillérek nem egy adott célt finanszíroznak, hanem általában a kiadások forrását adják. Éppen ezért az adóbevételek fölhasználhatóak a közvetve, vagy közvetlenül értelmezett állami, központi kiadások fedezésén túlmenően egyéb célokra is.

Az adórendszer már önmagában elősegíti az államháztartás stabilizációs, másrészt redistribúciós céljainak megvalósulását, amelynek révén meghatározott módon átcsoportosítja a megtermelt jövedelem egy részét a különböző jövedelemtulajdonosok, és ezen belül csoportok között.

Az adópolitika, mint a gazdaságpolitika eszköze elsősorban a bevételek garantálásában játszik fontos szerepet: önmagában aligha értelmezhető, mindig a fiskális politika részeként, annak alárendelve jelenik meg. Éppen ezért az adótörvények mindig a gazdaságpolitika egyes céljainak teljesítéséhez kötve, annak eszközeként fogalmazódnak meg. Viszont nem teljesen egyértelmű, miként lehet vagy kell ezekben az adófizető polgárok magatartását, az egyes változásokra adott válaszát figyelembe venni. Bár az adózás elmélete – mint láttuk az I. fejezetben – rendkívül széleskörűen tárgyalja az egyes adófajtákat, elemzi a különböző adózási eszközöket, nincs egyértelmű válasz arra, hogy mikor melyik típusú adózási szisztéma tekinthető optimálisnak.

A fejlett országok adórendszere többszáz éves, nagyobb megrázkódtatásoktól mentes folyamat révén jött létre, megőrizve a korai formákat, mint a közvetett adózást (forgalmi adó), vagy a közvetlen adók közé tartozó keresetadóztatást (jövedelem adók), a vagyonadózást, kiegészülve olyan újabb és újabb formákkal, mint például az ökoadó egyre népesebb csoportja.

Az OECD alapján a következő adócsoportokat különböztetik meg:

Jövedelem- és profitadók (ide tartoznak a jövedelemadók és a vállalkozásokat érintő nyereségadók). Az alkalmazottak személyi jövedelemadóztatása az alkalmazotti munkavállalás általánossá válásával, vagyis a II. világháborút követően terjedt ki ezen jövedelmekre és alakult tömegadóvá. Egészen a legutóbbi időkig a jövedelemadóztatás tárgyalása, problémáinak felvetése egyet jelentett a modern adópolitikával, miután a hozzáadott érték típusú, közvetett adózás bevezetése csaknem harminc évet váratott magára. A jövedelemadóztatás fontosságát csak megtöbbszörözte a növekvő közkiadások miatt a költségvetésekre háruló teher, amely a közterhek igazságos, méltányos és hatékony elosztási módját látta a közvetlen és főként a személyi jövedelemadóztatásban.

Számos típusa ismert – az egyénre bontott, a családi állapotot figyelmen kívül hagyó modelltől (Magyarország), a családi jövedelemadóztatáson át (Svédország), egészen a negatív jövedelemadóztatásig (USA) terjed a skála. A jövedelemadók döntően progresszív adótáblát tartalmaznak, és ezt egészíti ki az elvileg szolgáltatásért fizetett, lineáris adónak is felfogható társadalombiztosítási járulék vagy kereseti adó. A jövedelemadóztatás progresszív volta lehetőséget ad arra, hogy a közterheket a legtehetősebb rétegekre rakja a mindenkori gazdaságpolitika – legalábbis ezek a feltevések igazolták az erőteljesen progresszív adótáblák bevezetését.

A társasági adózás a vállalkozások nyereségétől függő befizetési forma, de önmagában már pusztán létezése is megosztja a mai szakértőket, akik nem egy jövedelemadót, hanem egy működési forma megadóztatását látják a vállalati nyereségadóban. Két fő nézetrendszer alakult ki: a Musgrave által képviselt integrációs nézet szerint a társasági adó olyan eszköz, amely arra szolgál, hogy a vállalati jövedelmeket beépítsék a személyi jövedelemadó alapjába. A másik, úgynevezett abszolutista felfogás szerint a vállalatokat terhelő adó elvált a személyi jövedelemadótól és független, új, abszolút adófajtaként működik.

Társadalombiztosítási befizetések. A munkaadók és a munkáltatók által külön-külön fizetett, a nyugellátást, illetve egészségbiztosítást szolgáló befizetések. Miután általában a bérek és keresetek után kell fizetni, pay-roll tax-nek is hívják az angol szakirodalomban.

Vagyoni adók. A bérek, keresetek adóztatása mellett bevezették a tőkejövedelmek adóztatását is. Ebbe a csoportba tartozik a különböző megtakarítások után kapott kamatok adóztatása, az osztalékok, a tőke működtetéséből származó vállalkozási nyereségek adóztatása is, illetve a vagyonadók, különös tekintettel az ingatlanok adóztatására. Ez utóbbinál már rendkívül korán felmerült a vagyon mérésének, értékének meghatározása miatti problémakör: például, hogy a vagyon bruttó vagy nettó értéke után vessék-e ki az adót, minden ingó- és ingatlanvagyonra figyelembe kell-e venni stb. A vagyonadó – eltérően az előbb említett központi adóktól – számos államban (például USA-ban) a helyi adózás szintjén maradt.

Belföldi áruk, javak és szolgáltatások forgalmának adója. Az általános forgalmi adórendszer az említett adónemeknél sokkal nagyobb múltra tekint vissza. Forgalomarányos elvonási formaként ismert az államháztartás alakulás kezdete óta. Alapvető változás a XX. század második felében következett be, amikor a költségvetési bevételek növelésének szándéka, a jövedelemadókból származó bevételek elégtelen volta, általában az ehhez az adótípushoz tartozó, rendkívül magas, olykor 80 százalékos adókulcsok okozta holtteher-veszteség miatt felmerült az igény egy egyszerűbb, a korábbi forgalmi adótípust fölváltó rendszer iránt. A kutatásoknak erőteljes lökést adott az akkori Közös Piac fejlődése, amely nagy hangsúlyt fektetett egy versenysemleges, a piaci tényezőket nem torzító forgalmi adórendszer bevezetésére. Amíg 1950-ben egyetlen ország sem alkalmazta a hozzáadott érték típusú ÁFA-rendszert, harminc év múlva már több mint hatvan ország vezette be. Nagyobb lélegzetű változás 1977-ben ment vége az EU-tagországokban, amelyek magukra nézve kötelezőnek ismerték el a hozzáadott értéken alapuló forgalmi adózást, és francia, majd német példát követve bevezették azt. A hozzáadott érték típusú adózás révén a forgalmi adóbevételek nagymértékben nőttek a korábbi évekhez képest, így az alkalmasnak bizonyult a közvetlen adók által nem kezelhető jövedelmi aránytalanságok mérséklésére is. A túlságosan sok adókulcs, a kivételek, kedvezmények megadása feleslegesen bonyolította a rendszert és növelte az igazgatási költségeket, ezért a kezdeti három-négy kulcsos rendszer az EU-tagországokban nagymértékben egyszerűsödött.

A nemzetközi kereskedelemhez és tranzakciókhoz kapcsolódó adók (vámok), illetve az országoként különböző módon kivetett, az előbbi csoportokba nem, vagy nehezen sorolható adók (a gépjárművek forgalomba hozatalakor kivetett regisztrációs adó). A vámok és általában a nemzetközi tranzakciókhoz kapcsolódó adók szerepe az EU-n belül értelemszerűen elsősorban a harmadik országokból származó behozatalra korlátozódik.

Az ökoadó elsősorban a hagyományos adórendszeren belül nem kezelhető gazdaságpolitikai prioritások, mint a környezetvédelem előretörése miatt kerültek az elvonási rendszerbe. Alkalmazásuk révén lehet korlátozni például a szennyező csomagolóanyagok használatát, vagy szabályozni azok megsemmisítését.

A fejlett országokban alkalmazott adórendszerek mindegyike tartalmazza a felsorolt főbb adótípusokat. Az adórendszerek kialakulására természetesen rányomta a bélyegét a nemzetállam léte, a nemzeti adórendszerek formálásakor nem kellett figyelembe venni más államok adózási intézkedéseit, miután nem gyakoroltak jelentős hatást a helybeli gazdasági szereplők döntéseire, nem befolyásolták a hazai adóbázis alakulását. Az adóztatás tehát – az államok szuverén jogaként – kizárólag a saját kormányzati célok elérését szolgálhatta anélkül, hogy az adórendszerek paramétereinek alakítása jelentősen befolyásolta volna a gazdaság versenyképességét, az erőforrások nemzetközi allokációját, a nemzetgazdaságok egymás közti viszonyát.

A globalizációs folyamatok következtében azonban nemcsak a kereskedelem vált nemzetközivé, hanem több országon átnyúló jellegű befektetések és a termelés is, lebomlottak a határok, felgyorsult a technikai fejlődés, általánossá váltak a különböző régiók közötti feladatáthelyezések, tulajdonosváltások, a kommunikáció és a közlekedés fejlődése is felgyorsult. Ennek eredményeként a földrajzi egységek körvonalai elmosódtak, a versenyképesség globális jellegűvé vált.

E folyamat egyik fő integráló tényezője az Európai Unió – egységes piacával, gazdasági és pénzügyi uniójával és egyéb területeken kialakított közös politikáival. A globalizáció térhódításával földrajzilag mobilabbá vált a tőkepiac, s ez az adóalapok mozgékonyágát is magával hozta. Egy ilyen környezet pedig lehetőséget ad egyes országok számára, hogy adópolitikájukkal másoknál kedvezőbb adózási környezetet teremtsenek a tőke vonzására. A beruházási és pénzügyi döntésekben egyre nagyobb szerepet játszanak az egyes országok

adózásbeli különbségei, különösen a beruházási helyek megválasztásakor válnak fontossá az adózási megfontolások. E folyamatok eredményeként kialakult egy speciális piac, az államok piaca, amit „a szuverenitás piacának” is nevezhetünk. Az államoknak a befektetőkért, a munkahelyekért, az adófizetőkért folyó harca új alapokra helyeződött. Megindult egy adóverseny, amelynek korlátozására leginkább az EU törekszik, ugyanakkor az empirikus felmérések nem igazolták egyértelműen az adóverseny elsődlegességét, illetve az adókulcsok hatásának döntő befolyását a beruházási döntésekre.

Bármely adórendszernek rendelkeznie kell bizonyos alapvető tulajdonságokkal, amelyek teljesülése révén megközelítheti a jó adórendszer elnevezést. Bármilyen típusú adórendszert akkor nevezhetjük jónak – Stiglitz meghatározása szerint, aki beépítette Smith elveit, modernizálva azokat –, ha:

- gazdaságilag hatékony, nem zavarja meg a rendelkezésre álló erőforrások allokációját,
- egyszerű adminisztrációt alkalmaz, vagyis olcsó az adóigazgatás,
- rugalmasan alkalmazható a megváltozott gazdasági körülményekhez,
- tükrözi a törvényhozók politikai felelősségét, vagyis az egyének átlátják adófizetési kötelezettségeiket, és preferenciáik tükröződnek a politikai döntéshozatal során,
- végül pedig megfelel az igazságosság elvének, a különböző egyéneket méltányosan és igazságosan kezeli.

Természetesen mind az öt alapelv egy időben való érvényesítése inkább elméleti optimum, a gazdaságpolitikákon belül helyet foglaló adópolitikákat éppen ezek az eltérő hangsúlyok különböztetik meg egymástól. Alapvetően eltérnek egymástól a költségvetési szerepvállalás mértékének, módjának meghatározásában, amely determinálja az adórendszer prioritásrendszerét is. A költségvetési bevételek szerkezete és a hozzájuk rendelt kiadások megadják az adórendszer keretét. A legfontosabb kérdés, hogy az állam mekkora bevételi igényt jelent be, ebből mennyit tud elfogadtatni és ennek mekkora hányadát fedezhetik az adók?

Az adóelméletek az adózás általánossá válásának legfontosabb időszakában, a XX. század második felében elsősorban három alapvető kritérium, a méltányosság, az igazságosság és a hatékonyság kritériumainak teljesülése között kerestek egy optimális megoldást. Napjainkig érvényes, hogy az adókérdések bármelyik aspektusának tárgyalása ezen elvek rögzítésével kezdődik, miután, ha nem is mindig domináns, de általában egyik alapvető szempontját képezik egy adórendszer megtervezésének.

A méltányosság elve azért meghatározó, mert a bevételi igényeket csak egy méltányos és egyben hatékony adórendszer garantálhatja: méltányosnak kell lennie, hogy az adóalanyok hajlandók legyenek fizetni. A méltányosság két síkját szokás megkülönböztetni:

- a horizontális méltányosság az azonos összegű jövedelmek azonos módon való adóztatását tekinti elfogadhatónak,
- a vertikális méltányosság a különböző nagyságú jövedelmek eltérő módon való adóztatását írja elő, arra való hivatkozással, hogy a tehetősebbeknek magasabb adót kell fizetniük ahhoz, hogy az adóterhet az alacsonyabb összeget keresőkkel azonos súlyúnak érezzék.

Igazságosnak akkor tekintünk egy adórendszert, ha az állampolgárok között arányosan osztja el az adóterheket, amelyek arányban állnak vagy a szerzett jövedelemmel, vagy a közjavakból elvett, elhasznált résszel.

A hatékonyság pedig önmagában azt jelenti, hogy a kitűzött elveket, valamint a bevételeket viszonylag egyszerűen és a lehető legolcsóbban lehet beszélni, hogy az adóigazgatás, beszédés, behajtás ne eméssze fel a bevételek nagy százalékát.

A méltányosság elvét – vagyis azt, hogy az állampolgároknak jövedelmük méltányos részével kell a közkiadásokhoz hozzájárulnia – senki sem vitatja, ám a méltányos rész meghatározásában soha sincs egyetértés, s a különböző, utólag nem mindig igazolódott feltevések a döntéshozók akaratától merőben független és meglepő eredményt is produkáltak. A kétféle, egy időben érvényre jutó méltányosság, mint elméleti optimális cél elérése természetesen többféle módon képzelhető el a hasznossági, illetve a fizetőképességi elv mint alkalmazott eszköz révén. A két elv jelzi az alapvető különbséget a két megközelítés között egy eldöntendő kérdésben, mihez mérjük, mihez kössük a beszédendő adó nagyságát?

A haszonelv alapján történő adóztatás

A második világháború végéig a méltányosság, az igazságosság játszott meghatározó szerepet a gazdaságpolitikai vitákban és adópolitikában, és az akkor már széles körben bizonyított hasznossági elméletek szolgáltattak alapot az adótáblák és kulcsok megalkotásához.

A haszonelv annak kifejeződéséeként került az adótan fogalomtárába, hogy a közjavakat fogyasztó egyén eltérő módon és eltérő mennyiséget fogyaszt a közjavakból, és ennek mértékében kell ezekért fizetnie. Ez a megközelítés egyébként meglepő hasonlatosságot mutat a közösségi szektor gazdaságtanának James Buchanan által megfogalmazott mai elveivel is, amely kapcsolatot keres az adóbevételek, illetve a közjavak fogyasztása iránti hajlandóság között.

A haszonelvű adózás az állampolgároktól elvont hasznosságok ekvivalenciájának megteremtését tűzte ki célul, elfogadva néhány alapvető kitéfelt: az egyik, hogy állampolgárok eltérő, egyenként változó preferenciákkal rendelkeznek a közjavak iránt és egy minden szempontból igazságos adótábla proporcionális adókulcsokat alkalmazna, vagyis figyelembe venné minden egyes állampolgár (adófizető) adófizetési hajlandóságát a közjavakból való részesedés függvényében. Hiszen az adó nem más, mint a közjavakért fizetett ár.

Háromféle módon képzelhető el az ekvivalencia:

- ha azonos mennyiségű hasznosságot veszünk el,
- ha azonos arányban csökkentjük az alacsony és magas jövedelműek hasznosságát,
- illetve ha az adózás után azonos mértékű hasznosság marad az egyes jövedelemtulajdonosoknál.

Ennek az elméletnek a gyakorlatba való átültetése nem más, mint a közkeletű kérdésre keresendő válasz: milyen adótáblát használjunk? Az adótábla lehet lineáris, progresszív, valamint degresszív. Első megközelítésben mindenképpen egy progresszív tábla teljesíti mind a méltányosság, mind a hatékonyság kritériumait, de az adófizetők reakcióját is számításba véve már nem ilyen egyértelmű a válasz.

Az alkalmazott adótábla ebben a megközelítésben már egyértelműen az adófizetési hajlandóságtól függ. Ennek meghatározásához célszerű két csoportra bontani az adófizetőket – alacsony és magas jövedelműekre. További feltételezés, hogy a kispénzűeknek minden egyes pénzegység többet ér, vagyis minél többet birtokol a pénzből valaki, annál kisebb az utolsó egység hasznossága. Viszont ez még nem jelenti automatikusan azt, hogy a magasabb jövedelműek hajlandók többet fizetni a közjavakért.

Fizetőképesség alapján történő adóztatás

A haszonelv alkalmazható bizonyos kormányzati célok közvetlen finanszírozására, ennek foghatjuk fel a vizitdíjnak nevezett egykori egészségügyi adót is –, de adós marad a válasszal az alapvető kérdésre: milyen elven szedhető be a szükséges adómennyiség, ha az egyes elvonási formákhoz nem kapcsolható közvetlen kiadás?

A fizetőképesség elve a XVII. századi politikai gondolkodók Locke és Hobbes által kidolgozott társadalmi szerződés elméletekből lépett elő: minden állam polgárának, amennyire

csak lehetséges, saját képességei arányában kell hozzájárulnia a kormányzat kiadásaihoz: azaz azzal a jövedelemmel arányban, amelyet az állam biztosította védelem mellett élveznek.

A fizetőképesség elve alapján megkonstruált adórendszer az azonos fizetőképességű adófizetőket azonos összeg befizetésére kötelezi, míg a kevésbé solvens polgárok kevesebbet fizetnek. Az azonos fizetőképesség szerinti egyenlőség a horizontális méltányosság elvének megvalósulását, az eltérő fizetőképességűek eltérő adózása a vertikális méltányosság érvényesítését jelenti. A fizetőképesség a jövedelmeket alapul véve határozza meg a közkiadásokhoz való hozzájárulást, a fizetőképesség mérése pedig a jövedelmek és a vagyon mutatóinak mérését jelenti.

Végeredményben a fizetőképesség elve szerint a több – látható – jövedelemmel rendelkezőnek kell többel hozzájárulnia a közkiadásokhoz.

A fizetőképességi elv alkalmazása nem írta felül a hasznossági függvények jelentette érvrendszert, de egyértelműen egy progresszív adórendszer bevezetését indokolta, igaz, nem minden adónemben. Már az adózás általánossá válásakor elkülönültek egymástól az alkalmazotti keresetek adói (bérjövdelem adó), az egyéb, vagyonelemekből származó adóktól (kamatadó, osztalékadó, tőzsdei műveletek után fizetendő adó, ingatlanadó mint vagyonadó). A vagyon után a személyi jövedelemadó alapjától elkülönülten, általában lineáris tábla szerint, de az szja határadókulcsához közelítően fizetnek a jövedelem tulajdonosai.

A következő csoportba kerültek a vállalkozások, illetve a vállalkozás nyeresége, amely után társasági adó formájában fizetnek a jövedelemtulajdonosok adót. Az ide tartozó jövedelmeket sokszor a tőkejövedelmek közé sorolja elsősorban az amerikai szakirodalom, arra alapozva, hogy részben a befektetett tőke hozamának felel meg a vállalati profit.

Akarmelyik adónemet is nézzük, az adózás alapja a fizetőképesség, akár a megtermelt jövedelmet, akár a forgalmi adó alapjául szolgáló fogyasztást vesszük. Viszont a fizetőképesség mérésének számos, gyakorlati korlátja van, így többek között:

- mi számít jövedelemnek, a kereset vagy éppen a saját termelésű készlet fogyasztása?
- mi legyen a jövedelemadó alapja, a jövedelem vagy éppen a fogyasztás alapján számítják ki a fizetendő adót?
- hogyan lehet egyértelművé tenni a vagyon mérését, hogyan lehet például a növekményt megadóztatni?

Az adóalap, illetve az adótábla megválasztásának problémakörét feszegetve úgy tűnik, hogy a vertikális és a horizontális méltányosság elveinek pontos elhatárolása, illetve a fizetőképesség mint elv használata csak látszólag kínál ésszerű vagy egyértelműen használható alapot az adórendszerek kialakítására. Nem eldönthető továbbá az azonos terhelés módja abban az esetben, ha nem tekintjük az ekvivalencia alapjának a pénzbeli azonosságot, és tudomásul kell venni azt is, hogy a fizetőképesség – meglehetősen szubjektív kategória.

Akár a haszon-, akár a fizetőképesség elveinek alkalmazása alapján javasolt adórendszert nézzük, a kérdés ugyanaz: miként szolgálja a megoldásként bevezetett adórendszer a méltányosság, az igazságos közteherviselés elveit, a közjavak termelésének és elosztásának hatékony voltát és teszi a lehető legolcsóbbá az adóigazgatást. Ez a megközelítés alapvetően különbözik a kínálati közgazdaságtan elveitől, a neoklasszikus közgazdaságtan individualista felfogásától, de a közpénzügyek modern elméletétől is, mert passzív szemlélője az állami kiadások meghatározásának, a forrás megteremtése kötelezettség, a behajtandó összeg exogén, megkérdőjelezhetetlen adottság. Vagyis leegyszerűsítve, adott a szükséges adóbevétel nagysága, amit a haszonelv vagy a fizetőképesség elve alapján elosztva kell beszedni az adófizetőktől, jövedelmük, vagyonuk vagy fogyasztásuk arányában.

1.2. Egyéb elvonási formák

Az adó funkcióját tekintve a közületi (állami) kiadások fedezésnek egyik alapvető forrása. Jellemét tekintve tehát közös (közületi) bevétel, de csak olyan közösség szedheti be, amelyik szélesebb társadalmi célokat szolgál és a bevétel elrendeléséhez, kivetéséhez, beszedéséhez és elköltéséhez is közjogi hatalommal rendelkezik.

A közület a nemzetállam keretei között lehet maga az államhatalom, kisebb, regionális adókivetési joggal is rendelkező helyi közösség (megye, régió, tagállam), de akár egy kerület is bírhat hasonló hatalommal az állami berendezkedéstől függően.

Az adó jellegzetesen közületi bevétel, de a közületi bevételek egyéb formái is ismertek. A közületi bevételeket két csoportra oszthatjuk, a közjogi és a magánjogi bevételekre.

Közjogi bevételek:

Adó: adófizetésen alapuló, egyoldalúan kivethető, végrehajtható, behajtható, ellenszolgáltatás nélküli befizetés.

Illeték: az állampolgárt, annak vagyonát érintő közületi eljárásért fizetendő, a költségek fedezését szolgáló, előre meghatározott díjszabáson alapuló, ellenszolgáltatásért járó díj.

Járulék: egyoldalú kötelezettségen alapuló, kivethető, behajtható ellenszolgáltatást nyújtó – nyugdíj jogosultság, egészségügyi ellátás – befizetés.

Magánjogi bevételek:

Díjak: költségvetési intézmény által nyújtott szolgáltatásért, előre szabott díjtételek alapján kért befizetés, amelyet csak akkor kell fizetni, ha az eljárást az állampolgár kéri, vagy túri (pl bírósági eljárás). Ebben az esetben a díjért cserébe ellenszolgáltatást kap az állampolgár, a szolgáltatást nyújtónak pedig – egyéb szolgáltatás értékesítéséhez hasonlóan – garanciális kötelezettségei vannak.

Hitel: olyan ideiglenes bevétel, amely nem növeli a hitelt kapó bevételeit, majd visszafizetése szintén nem növeli a hitelt nyújtó jövedelmét. Az állampolgárok hitelnyújtása az állam számára pénzügyi művelet, amely piacgazdaságban a két fél egyenjogúságán alapszik.

Egyéb díjak: Koncessziós díjak, regálé (forgalmi típusú) jövedelmek, állami monopóliumként nyújtott termék értékesítések, szolgáltatások bevétele.

A bevételek fajtái közül az adó, illetve az illeték, díj, járulék között mindig éles a határvonal, az adó egyoldalúan elrendelt fizetési kötelezettség, amelyért semmiféle ellenszolgáltatás nem jár. A második csoportba tartozó bevételek azonban valamiféle ellenszolgáltatást adnak az állampolgárok, mint szolgáltatást igénybe vevők számára.

Természetesen ez nem azt jelenti, hogy pusztán az elnevezés alapján következtethetünk egy állami bevétel valódi funkciójára. Például a magyar személyi jövedelemadóban bevezetett, az adózott természetbeni juttatásokat sújtó 17,5 százalékos szociális hozzájárulási adóért cserébe elvileg semmiféle szolgáltatás sem járna, holott a társadalombiztosítási ellátások fedezetére szolgál. Vagyis megtevesztő elnevezése ellenére klasszikus járulékként funkcionál.

1.3. Társadalombiztosítás kialakulása, funkciói

Az állami bevételek jelentős csoportját a társadalombiztosítás díjak, járulékok képezik.

Adó és járulék sokszor összekeveredik, de csak „külsőségei” miatt, a kivetést, beszedést, behajtást ugyanúgy a NAV, vagyis a Nemzeti Adó- és Vámhivatal koordinálja, de míg az adó egy ellenszolgáltatás nélkül befizetendő pénzügyi hozzájárulást jelent, addig a járulékok, díjak egy adott közszolgáltatás fedezésére szolgálnak.

A modern, jóléti állam fejlettségének egyik legfontosabb mutatója a jóléti rendszer állapota. Minél szélesebb körben és magasabb szinten képes állampolgáraitól gondoskodni,

annál fejlettebbnek bizonyul. Ennek a költségvetés egyik alrendszerét képező formának a célja a szociális biztonság megteremtése. (Botos J. 2006.) Röviden megfogalmazva, a társadalombiztosítás az öregekről, betegekről, elesettekről, összességében a rászorultakról való társadalmi gondoskodást jelenti, amelyben kifejeződik a társadalmi szolidaritás.

Ez a gondoskodás az angol-szász országokban általában kötelező befizetés (járulék befizetés) nélkül nyújt állampolgári alapon minden polgárának valamilyen alapszintű ellátást, amelyet kiegészít a már járulékfizetéshez kapcsolódó, attól függő ellátás és erre pedig ráépül az üzleti alapon felépülő önkéntes biztosítási rendszer.

Magyarországon a német típusú, vagyis a kötelezően befizetendő járulékból finanszírozott társadalombiztosítási rendszer épült ki a XIX. században. Ennek jellemzője, hogy a járulékfizetés ellenében szerezhetünk jogot az ellátására, viszont ez kiegészül a társadalmi szolidaritás elve alapján adott ellátásokkal, amelyek nem függenek a befizetéseinktől, hanem állampolgári alapon adhatóak. (Igazné, 2006)

A társadalombiztosítás négy részre tagolódik, az egészségbiztosításra, a baleseti biztosításra, a családi biztosításra és a nyugdíjbiztosításra. Ettől elkülönülten működik a munkanélküliség esetén bekapcsolódó ellátórendszer.

Többszörös, alapvető változások hatására manapság két nagy ágat különböztetünk meg Magyarországon, a nyugdíj, valamint az egészségbiztosítási ágat: ezek gazdálkodása elkülönült állami alapként folyik, vagyis elkülönülten szedik be az őket illető járulékokat, díjakat és azokat a jogszabályok adta keretek között az adott juttatásokra költik.

A két fő ágat a hasonló elven működő, részfeladatokat ellátó, elkülönült alapok egészítik ki, mint például a munkanélküliség miatti bevételkiesést ellensúlyozó szociális alap, a szakképzést vállalati járulékokból finanszírozó szakképzési alap. Ezek együttesen alkotják a társadalombiztosítási rendszert.

1.4. Ellátórendszerek fajtái, funkciók, finanszírozásuk

TÁRSADALOMBIZTOSÍTÁSI RENDSZEREK: A társadalombiztosítási rendszer azokat a jogszabályokat, valamint a létrejött elkülönülten gazdálkodó alapok összességét jelenti, amelyek megszabják, hogy az egyes jövedelemtulajdonosok milyen járulékokat kötelesek fizetni, az ezekből finanszírozott elkülönült alapok milyen elvek szerint kötelesek gazdálkodni, és ennek révén a járulékfizetők, vagy pedig az állampolgárok milyen juttatásra jogosultak

A két nagy ág a nyugdíj és az egészségbiztosítás adja a társadalom jóléti kiadásainak túlnyomó részét. A két alap azonban alapvetően különbözik egymástól, az egészségbiztosítás időhorizontja alapvetően rövid-és középtávú, a nyugdíjbiztosítás pedig közép-és hosszútávra tervez, vagyis a gazdálkodás időhorizontja eltér.

Még nagyobb a különbség, ha az ellátásokat nézzük, a nyugdíjbiztosítás esetén járulék, amit befizetünk, és járadék, amit kapunk, egynemű „jóság”, vagyis pénz, amelynek értéke a figyelembe veendő időtényezőktől függ.

Az egészségbiztosítás esetében azonban a járulékért nemcsak járadék érkezik, hanem sokféle természetbeni ellátás, szolgáltatás jár. Nem pénzbeni, vagyis természetbeni ellátás az orvosi ellátás, a kórházi ápolás, de a rehabilitáció is.

Szintén eltér egymástól a két ág finanszírozási rendszere. Az egészségbiztosítás a szükség esetén nyújtott szolgáltatásra való jogosultságot jelenti, a baleseti biztosítás viszont más alapokra építkezik, egyáltalán nem garantálja, hogy minden körülmények között kapunk valamit, hanem a baleset és annak következményei esetén biztosít a következményeket enyhítő járadékot, természetben például a kórházi kezelést, a gyógyszereket és pénzben a keresetpótló járadékot (ilyen a rokkantnyugdíj).

A nyugdíjrendszer azonban a feltételek teljesülése esetén – öregségi korhatár betöltése, minimális szolgálati idő elérésekor a szolgáltatás, vagyis a nyugdíj igénybevételére való jogosultságot adja (Vígvári, 2005).

Mint látható, az adórendszer feladata az éves költségvetési bevételek garantálása, a társadalombiztosításnak viszont a közép-és hosszú ellátási kötelezettsége keletkezik, és az egyik legfontosabb követelmény az évtizedeken keresztül, vagyis hosszabb távon is garantálható működőképesség, a kiszámíthatóság és a stabilitás fenntartása. Ezek mellett azonban nem elhanyagolhatóak a gazdaság szereplőire gyakorolt hatások sem, a társadalmi szolidaritás megvalósítása miként befolyásolja a gazdaság szereplőinek viselkedését, az egyes gazdálkodók versenyképességét, miként hatnak a megtakarításokra (túl magas járulék esetén egyszerűen nem jut pénz az egyéb megtakarítási formákra), illetve hogyan befolyásolja minden az államháztartás egyenlegét?

A két ág közül a legtöbb problémát a nyugdíjbiztosítás jelenti, hiszen egy adott évi kiadás tulajdonképpen évtizedekkel korábban meghatározódott, de a fedezetet generációkkal később is elő kell teremteni.

A nyugdíjbiztosítási rendszer finanszírozására jelenleg háromféle elv alapján építkező rendszert sorol fel a szakirodalom:

- felosztó-kirovó
- tőkefedezeti
- várományfedezeti elvet követő rendszereket ismerünk.

FELOSZTÓ-KIROVÓ ELV: A felosztó-kirovó alapon működő társadalombiztosítási rendszer az adott időszakban befolyó bevételekből fedezi az adott időszak kiadásait.

TŐKEFEDEZETI ELV lényege, hogy a nyugdíjba menőket a járulékbefizetésekből tőkével látják el és annak felélése hozamaival együtt fedezetet ad a várható élettartamra fizetendő nyugdíjra.

VÁROMÁNYFEDEZETI ELV szerint a korábbi járulékbefizetéseket tőkésítik, és ezt az összeget kapják vissza a nyugdíjba vonulók és ez az a tőke a járulékaival együtt fedezi majd a várható élettartamra járó nyugdíjat.

Magyarországon többszöri reform, módosítás után a felosztó-kirovó rendszer működik, vagyis a jelen generációk befizetése fedezik az előző generációk által igényelt nyugdíjat, illetve az egészségbiztosítási befizetések a forrásai az egészségügyi kiadásoknak. Mint az alábbi táblázat mutatja, elsősorban a járulékbefizetések teremtik ennek a rendszernek a forrását.

Mint látható, az államháztartás bevételei között találjuk az adókat, míg a társadalombiztosítási alapok önállóan gazdálkodnak bevételeikkel, ebből fedezik a kiadásukat, hiány esetén pedig a költségvetés egyéb helyekről, például más elkülönített alapról, vagy a tartalékaiból csoportosít át a hiány fedezésére.

A társadalombiztosítás lényege, hogy a tagok egy kötelező kockázatközösséget hoznak létre, amely a tagjainak jólétét kívánja biztosítani öregség, betegség, baleset, rokkantság esetére, vagyis minden olyan helyzetben, amikor az egyén valamilyen oknál fogva nem tud gondoskodni magáról. A rendszer szabályozza, hogy kinek, személynek és gazdálkodónak mikor, mely bevételeiből, milyen módon és mennyivel kell hozzájárulnia a társadalombiztosítás bevételeihez, illetve meghatározza, hogy ezek után ki mikor, milyen és mekkora összegű járadékra, térítésre számolhat.

Itt kell megemlíteni az úgynevezett potyautas – problémát, azt a helyzetet, amikor a társadalom tagjai tömegesen kibújnak a kötelezettség alól, de a szolgáltatásokból ezek után sem zárják ki őket.

Bár a befizetésért – szolgáltatás elv az alapja a rendszer működésének, éppen a társadalmi szolidaritás okán nem befizetők is kaphatnak szolgáltatás (például sürgősségi

betegellátás mindenkinek, állampolgári jogon jár), de a rendszer finanszírozhatatlanná válik, ha nem követeli meg a befizetéseket, amelyek kötelező jellegűek.

A Magyarországon jelenleg érvényben lévő rendszer nagymértékben hasonlít más európai ország gyakorlatához, eszerint a társadalombiztosítási befizetéseket a két nagy jövedelemtulajdonos csoport, a vállalatok és a magánszemélyek teljesítik.

Az egészségbiztosítási alapba befizetett járulékok fedezik a befizető egészségügyi ellátásának természetbeni költségeit, például az orvosi ellátást, a kórházi kezelés költségét, vagy például a gyógyszerek árában foglalt állami térítést, de a természetbeni ellátás mellett szükség van pénzbeli ellátásra is, a betegség miatt kieső kereset pótlására. Vagyis a járulékért cserébe természetbeni és pénzbeli ellátásra lesznek a biztosítottak jogosultak.

A nyugdíj esetében a munkával töltött évek során befizetett járulékért cserébe a jogosultak, vagyis a biztosítottak jogot szereznek arra, hogy inaktív korukban is kapjanak jövedelmet.

Ma Magyarországon kötelező nyugdíjrendszer és egészségbiztosítási rendszer működik. Mindkettőt azonban kiegészítheti az önkéntes alapon vállalt kötelezettség, vagyis az önkéntes egészségbiztosítási pénztárak és nyugdíjpénztárak rendszere.

Ezek az intézmények vállalkozási, üzleti alapon működnek, de a tagok ugyanúgy kockázati közösséget alkotnak, mint az állami rendszerben.

A befizetők lehetnek egyrészt a magánszemélyek, másrészt a vállalatok is köthetnek munkavállalóikra önkéntes biztosítást. A befizetett összeget erre felhatalmazott a pénzügyintézetek közé tartozó pénztárak kezelik, minden tagnak elkülönült számlát hoznak létre, amellyel évről évre elszámolnak, be kell mutatni a bevételek, vagyis a befizetett összeget, a hozamokat és a kiadásokat.

A jelenlegi rendszerben ezek kiegészítő jellegűek, vagyis növelik és nem helyettesítik az állami rendszert. Természetesen a jelenlegi helyzet nem jelenti azt, hogy esetleg nem tér vissza az eredetileg három pillérré tervezett rendszer, ahol az állami nyugdíj mellett kötelező magánbiztosítási rendszer működött és ezt egészítette ki az önkéntes nyugdíjbiztosítási rendszer. A második pillér, vagyis a kötelező magánbiztosítási rendszer működése még középtávúnak is alig volt mondható, vagyis tényleges nyugdíj kifizetésre nem adódott alkalom. Ahhoz ugyanis, hogy egy biztosítás fizetni tudjon, meghatározott ideig tartó díjfizetésre lenne szükség. Ha ez a kumulációs időszak nem fut végig, akkor csak a befizetett tőke és annak hozama, veszteség esetén a tőke mínusz a veszteségek után maradó összeg kifizetéséről lehet szó. A bevételek szempontjából a társadalombiztosítási járulékok egyre nagyobb részarányt képviselnek, az okok nyilvánvalóak. Míg egy jövedelemadó a költségek leírhatóságával viszonylag nagymértékben lehet mérsékelni, addig a társadalombiztosítási kötelezettségek teljesítésének minimuma, az úgynevezett elvárt bérminimum (Magyarország) vagy éppen a minimálbér után előírt minimális kötelezettség befizetésével jól tervezhető és állandó, amíg persze nem következik be egy drámai fordulat a munkaröpiacra.

Mindez nem magyar jelenség, mint a következő ábra mutatja, a társadalombiztosítási járulékokból származó befizetések az Európa Unióban is egyre inkább meghaladják a személyi jövedelemadóból befolyt összegeket.

2. Személyi jövedelemadózás

2.1. Személyi jövedelemadózás alapelvei, célja, eszközei

A magyar adórendszer 1988-as reformja után egy önbevalláson alapuló, a jövedelmeket azok keletkezési forrásától függetlenül, egyazon mércé szerint kezelő, az egyenlő közteherviselés elvét szem előtt tartó, a magánemberek jövedelmeit adóztató, személyi jövedelemadó rendszer jött létre. A törvény számtalan módosítást ért meg, míg mai formáját

1995-ben elnyerte. Az azóta elfogadott módosítások pedig ebbe a szövegbe ágyazva jelennek meg.

Az 1995. évi CXVII törvény (személyi jövedelemadó törvény) szabályozási elvei - némi egyszerűsítéssel - a következők:

- a jövedeleमारान्यos közteherviselés alkotmányos követelményét - az adott lehetőségek határain belül - igyekszik megvalósítani,
- az önálló és a nem önálló tevékenységből származó jövedelem után az első forinttól adózni kell;
- az szja prioritásként kezeli a befektetések, megtakarítások különleges preferálását, külön jövedelemként történő adózását.

Ennek megfelelően a magyar szja a következő sajátosságokkal rendelkezik:

- személyi jellegű,
- általános,
- több csatornán kedvezményez,
- az igazságosság és méltányosság elvén nyugszik,
- adókedvezmény csak akkor adható, ha a szerződés megvalósítja a szabály célját.

Minden adótörvény első paragrafusában definiálja azt, hogy pontosan kikre – például magánszemélyekre, társas vállalkozásokra – vonatkozik és milyen tevékenység esetén lépnek életbe az előírásai. Ezt nevezik a törvény alanyi hatályának.

A személyi jövedelemadóról szóló törvény hatálya a magánszemélyre (természetes személyre) annak jövedelmére (elvileg bármilyen forrásból és bármilyen formában megjelenő jövedelmére) és az e jövedelemmel összefüggő adókötelezettségre terjed ki.

Ez az elvi deklaráció azonban számos tényezőn keresztül érvényesül a szabályozásban és - mint arról meg később részletesen szó lesz – a maga "tisztá" formájában sehol sem találkozhatunk vele.

Az első befolyásoló tényező maga a nemzetközi gazdasági élet, az általa szükségszerűen kialakult kapcsolatrendszer, amely az adók területen két- és többoldalú nemzetközi egyezmények formájában (is) érvényesül. Erre tekintettel rendezni kellett a magyar személyi jövedelemadó törvény és a kettős adóztatás elkerüléséről (valamint más adókat is érintő) nemzetközi egyezmények egymáshoz való viszonyát alá-és fölérendeltségi pozíciójukat. Az első (az 1987. évi VI. törvény) óta változatlan szabály a nemzetközi egyezmények primátusa, feltétlen elsőbbsége a magyar adójoghoz képest.

Ennek megfelelően, ha nemzetközi egyezmény a személyi jövedelemadó törvénytől eltérően rendelkezik, az egyezmény szabályait kell alkalmazni. Ilyen egyezmény hiányában a viszonyosság elvet lehet alkalmazni. A viszonyosság kérdésében a pénzügyminiszternek a külügyminiszterrel egyeztetett állásfoglalása az irányadó. Fontos – hatályt érintő – rendelkezés, miszerint a külföldről származó jövedelem adókötelezettségét – a nemzetközi egyezmények a viszonyosság figyelembevételével – a személyi jövedelemadó törvény szerint kell megállapítani. (Ha tehát például egy nemzetközi egyezmény alapján az adott külföldi jövedelmet Magyarországon kell adóztatni, akkor e jövedelemre egészében a magyar törvény szabályai alkalmazandók.)

A törvény azonban nem mindenkire vonatkozik egyformán, hatóköre egyes magánszemélyekre egészében, másokra részben vonatkozik. A rendelkezéseit azokra a magánszemélyekre kell egészében alkalmazni, akik un. belföldi illetőségűek. A külföldiek esetében amennyiben azok külföldi illetőségűek, csak a belföldről származó (tehát magyarországi) jövedelmükre terjed ki a magyar adókötelezettség. Rájuk a törvény tehát részben vonatkozik csak.

Az előző differenciáláshoz hasonlóan a jövedelmek forrása tekintetében is eltérő a törvény hatóköre. A belföldi illetőségű magánszemély összes (bel- és külföldi) jövedelme e törvény szerint adóköteles, a külföldi illetőségű magánszemély esetében azonban csak a belföldi forrásból szerzett jövedelem tartozik a magyar szabályozás alá. (Tehát a külföldi személy külföldi jövedelme nem!).

A külföldiek részleges adókötelezettsége mellett további "önkorlátozó" rendelkezéseket is találunk a törvényben, bár az alapelvei között deklarálja, hogy "a magánszemély minden jövedelme adóköteles", azonban rögtön ezután azt a megengedő szabályt tartalmazza, miszerint ettől eltérő szabályt, az adóból kedvezményt a személyi jövedelemadó törvény alapelveinek figyelembevételével más törvény (de csak törvény) is megállapíthat. (Tehát a jövedelem kiszámításánál nem kell figyelembe venni többek között azokat a bevételeket, amelyek a személyi jövedelemadó törvény, vagy más törvény szerint adómentesek.)

A személyi jövedelemadó alanya a magánszemély, életkorra, nemre, fajra, nemzetiségi, állampolgársági, vallási stb. hovatartozására tekintet nélkül. Mint arról már szó volt, az illetőségnek különös jelentősége van az adókötelezettség terjedelmét illetően. (A belföldi illetőségű személy összes jövedelme, a külföldinek csak a belföldről származó jövedelme adóköteles.)

Az adó alanyáról szóló ismertetésből is kitűnik, hogy alapvető fontosságú egy magánszemély illetősége. A másik fontos szempont viszont a következő, pontosan honnét származik az adózás tárgya, a jövedelem? Az adott jövedelem származási helye ugyanis meghatározza, hogy a bel- és külföldi illetőségű magánszemély esetében adóztatható-e, vagy sem.

Belföldről származik a jövedelem, ha

- belföldi illetőségű munkáltatóval, megbízóval létesített jogviszonyból származik, függetlenül a tevékenység tényleges folytatásának a konkrét földrajzi helyétől (például valaki kiküldetésben dolgozik egy másik államban),
- belföldön végzett tevékenységből származik, a munkáltató, megbízó illetőségétől függetlenül (belföldön dolgozik),
- belföldön levő vagyonból (például belföldi lakás, termőföld bérbeadásából) keletkezik.

Külföldön végzett tevékenység esetén a másik állam joga, valamint a kettős adóztatás elkerüléséről kötött kétoldalú egyezmény lesz a meghatározó. De mindenképpen az adott külföldi állam joga szerint kell a jogviszonyt minősíteni. (Fontos kiegészítő rendelkezés, hogy a kamat, osztalék és az árfolyamnyereség akkor tekintendő külföldről származónak, ha a jövedelem folyósítója a belföldi jogszabályok alapján külföldi illetőségűnek minősül.)

A személyi jövedelemadózában előírt kötelezettségeknek, például a havi jövedelem után kiszámított adóelőlegnek a befizetését nem az adózás alanyai, vagyis a magánszemélyek végzik, hanem azok a cégek, amelyektől fizetést, járandóságot, megbízási díjat kapnak. Ezeket hívja a törvény kifizetőnek: a "kifizetői" státusnak kitüntetett szerepe, jelentősége van a magyar SZJA végrehajtásában, az adóbevételek befolyásában.

Számos esetben működnek közre a kifizetők az adóztatásban, levonják az adóelőleget, vagy a korábbi adóhiányt a náluk kapott jövedelemből. De akadnak másféle elszámolások is, bizonyos esetekben a magánszemélynek juttatott jövedelem után a kifizetőt terheli az adófizetési kötelezettség (pl természetbeni juttatás után).

A személyi jövedelemadózában a gyakorlati működtetés szempontjából tehát "hárompólusú" struktúra, ahol az adó alanya a magánszemély, a törvényt végrehajtó államhatalmat a rá ruházott jognál fogva a Nemzeti Adó-és Vámhivatal, vagyis a NAV képviseli, de az adót a levont adóelőleg formájában tulajdonképpen a kifizetők fizetik be. A

kifizetők tevékenységükről tájékoztatják az adóhatóságot az úgynevezett kötelező tájékoztatáson keresztül, miközben igazolást is állítanak ki munkavállalóknak a náluk keresett jövedelemlről és természetesen a levont és befizetett adóelőlegekről. (A kifizető különleges felelősségi helyzetet mutatja a személyi jövedelemadó rendelkezése, amely szerint, ha a kifizető az adóelőleget a dolgozótól levonta, akkor a NAV a továbbiakban azt csak a kifizetőtől követelheti.)

Az adófizetések kapcsolatos kötelezettségek csak egyik részét teljesítik a kifizetők. A kötelezettségek másik része az adózót terheli. Az adókötelezettségek tehát a következők: bejelentés, nyilatkozattétel, az adóalap és adó-megállapítás, bevallás készítése, az adóelőleg és adó fizetése, adólevonás, nyilvántartás vezetése, a bizonylat-kiállítása, adatszolgáltatás, az iratok megőrzése. Az adófizetők kötelezettségeit a személyi jövedelemadó törvény mellett a már többször említett, az adózás rendjét szabályozó törvény együttesen tartalmazza.

Az adókötelezettség egyes elemei közül némelyek minden adóköteles jövedelem típusra vonatkoznak (például adófizetési kötelezettség), míg mások csak meghatározott jövedelemtípusnál jelentkeznek (például bejelentési kötelezettség).

Az általános jellegű nyilatkozattételi kötelezettséget az Art tartalmazza, az adóalap és adó megállapítás kiterjed a magánszemélyre és a kifizetőre is. 2018-tól kezdve az adóhatósági adómegállapítás válik általánossá, amelynek során a NAV adóbevallási tervet küld minden adózónak, amellyel vagy egyetértenek – ekkor nincs teendőjük –, vagy pedig javítva, kiegészítve visszaküldenek.

Abban az esetben, ha a magánszemély számol el az adóhatósággal, akkor az önadózás elvének megfelelően tehát kiszámolja egyrészt az összevonás alá eső jövedelmei után fizetendő adót, másrészt a külön adózó jövedelmeinél is hasonlóan jár el, majd az adót az összes jövedelme után összeadja, az adóbevallást elkészíti, elküldi, az adót befizeti és az iratokat öt éven keresztül megőrzi.

Fontos szabály, hogy bárki is adja be a bevallást, a nyilvántartások vezetése, az igazolások megőrzése, összességében a nyilvántartási kötelezettség teljesítése minden egyes esetben a magánszemélyt terheli.

2.2. Jövedelmek csoportosítása, eltérések az egyes csoportok között

A jövedelemadó tárgya – némi egyszerűsítéssel – a magánszemély bármilyen jogcímen szerzett jövedelme. A jövedelem azonban semmiféle formában nem azonos fogalmilag a bevétellel.

Általánosságban érdemes megjegyezni a következő egyszerű összefüggést:

Bevétel – költség= jövedelem

Eszerint a jövedelem lehet egyrészt a bevétel egésze, amennyiben nem merült föl elszámolható költség. Második esetben a jövedelem a bevétel meghatározott hányada, vagy – és ez a harmadik eset – az elismert költségekkel csökkentett része. A meghatározásból kitűnik, hogy ez a definíció egyúttal tartalmazza a jövedelem megállapításának összes – a személyi jövedelemadó törvény szerint lehetséges – esetét is. Minden, a személyi jövedelemadó hatókörébe tartozó jövedelem megállapítása e három módszer valamelyikével történik.

A bevétel fogalmának meghatározása – eltekintve attól az egyszerű esettől, hogy valakinek csak bérjövedelme van –, szintén hosszadalmas folyamat. A hangsúly azon van, hogy az adott vagyoni előny – bármilyen módon is került a magánszemélyhez – bevételnek minősüljön és ennek egyenes következményeként a jövedelemszámítás alapjává váljon.

Bevételnek minősül a magánszemély által az adóévben (főszabály szerint a naptári évben) megszerzett, a tevékenység ellenértékéért vagy más jogcímen (bármilyen jogcímen!)

kapott vagyoni érték. A megszerzés ideje a naptári év, hiszen ez egyenlő – alapesetben – az adóévvvel. (Még egy későbbi elszámolásra kapott előleg is az adott adóév bevételeit gyarapítja, függetlenül attól, hogy a teljes bevételt a magánszemély akár évekkel később kapja meg. Ennek fordítottja is igaz, tehát egy utólagos fizetés esetén is a tényleges fizetés időpontja az irányadó a bevétel megszerzése szempontjából.)

A bevétel konkrét formáját elég nehéz lenne kizárólagosan meghatározni, éppen ezért a törvény példálózó jelleggel sorolja fel. De minden esetre érvényes szabály, hogy a bevétel nem függ annak megjelenési formájától, hanem az számít, milyen jogcímen kapta a magánszemély. A példák között szerepel természetesen első helyen a készpénz, a jóváírás, az elengedett vagy átvállalt tartozás, a kifizető által a magánszemély helyett átvállalt kiadás, a társas vállalkozásba adózatlanul befektetett vagyoni érték annak kivonásakor, a természetben kapott vagyoni érték, az utóbbihoz értve az ingó és ingatlan vagyont, a vagyoni értékű jogot, és az értékpapírt is.

A költség a bevétel és a jövedelem közti különbség. Általában minden tevékenységhez kapcsolódik valamilyen költség, de ezek közül csak a törvény által felsorolt eseteket, vagy a keretszabályozásba illő módszerrel meghatározott költségeket lehet figyelembe venni. A bevételt olyan kiadások csökkentik, amelyekről bebizonyítható, hogy:

- a bevételszerző tevékenységgel közvetlenül összefüggtek,
- kizárólag a bevétel megszerzése, a tevékenység folytatása érdekében merültek föl,
- a naptári évben ténylegesen kifizetett összegről van szó,
- szabályszerűen igazolt kiadásnak minősül.

Ettől függetlenül bizonyos típusú költségeket nem enged elszámolni a törvény (például a mobil használat díjának teljes egészét), vagy bizonyos esetekben egy bevételt költségnek minősítenek (például gépkocsi használat esetén az amortizációt).

Ez a meghatározás tartalmazza az összes fontos, mérlegelendő szempontot.

Bizonyos jövedelmeket a személyi jövedelemadózárról szóló törvény vagy egyéb jogszabály különböző gazdaságpolitikai, vagy szociális szempontokat figyelembe véve nem tekint jövedelemnek, így mentesíti azokat a jövedelemadó kötelezettség alól.

Felsorolásuk röviden a következő:

- a hitel vagy kölcsön címen kapott összeg,
- a hiteltörlesztésként visszafizetett összeg, kivéve a kamatot,
- az adóhatóság által visszatérített adó, adóelőleg, feltéve, hogy a befizetést a magánszemély nem számolta el ráfordításként (például a személyi jövedelemadó visszatérítése ide tartozik, mert befizetése nem számít költségnek),
- a bűncselekmény útján szerzett érték, ha azt a bíróság ténylegesen elvonta,
- az olyan költség megtérítése, amire megbízást a munkáltatótól kapott a munkavállaló (például anyagbeszerzésre kapott előleg).

Az adótörvény 2010. december 31-e előtt nem véletlenül tett különbséget az adómentes és az adót nem viselő járandóságok között. Az adómentes jövedelmet nem kellett figyelembe venni az adóbevallás kitöltésekor, vagyis láthatatlan maradt. Az adómentes jövedelem tehát nem került be az adóbevallásba szemben az adót nem viselő járandósággal, ami növelte a progressziót. 2011. január elsejével megszűnt az adót nem viselő járandóság fogalma, de eltűnt a progresszív adótábla is.

A mentes kategóriába tartozik tehát azóta a nyugdíj, a hallgatói ösztöndíj, az anyasági segély, a kárpótlási jegyekért járó életjáradék, a szociális segély, az intézetben nevelkedetteknek adott életkezdési támogatás, de például válás esetén, a másik féltől kapott, a nagyobb maradó vagyoni részért fizetett megváltás összege is. Adómentes a hallgatók külföldről kapott ösztöndíja, a Kossuth a Széchenyi és a Nobel-díj, de például egy egyenruha

pénzbeli megtérítése is. Szintén mentes a magánszemélynél a reprezentáció és az üzleti ajándék jogszabályban meghatározott része. Szintén adómentes járandóságként adhatóak a törvényben taxatíván meghatározott, úgynevezett cafeteria-sorolt juttatások.

Az adómentes járandóságok teljes felsorolása a törvény 4. paragrafusában található. A felsőoktatási intézmény nappali tagozatos hallgatója részére a felsőoktatásról szóló törvény szerint az őt megillető juttatásként kifizetett ösztöndíj, a tankönyv- és jegyzettámogatás teljes összege, a diákotthoni (kollégiumi) elhelyezését kiváltó lakhatási támogatás összege is ideszámít. Valamint a duális képzésben nemcsak nappali tagozaton az elméleti és gyakorlati képzés idejére fizetett juttatás, díjazás is. Külön figyelmet érdemelnek a szociális juttatások, mint a betegállomány után kapott ellátás, a gyás, a gyed, a családi pótlék, valamint a nyugdíj.

A szociális ellátásban kapott járandóságok egy része adóköteles, más része nem, attól függően, hogy milyen jogcímen, jövedelempótlásként, vagy szociális juttatásként járnak. A nyugdíj korábban adómentes ellátás volt, 2007-tel kezdődően azonban adót nem viselő járandósággá változott, hogy mostanra ismét adómentessé váljon.

A táppénzből, baleseti táppénzből, illetve terhességi-gyermekágyi segélyből személyi jövedelemadót, s ennek megfelelően havonta előleget kell levonni.

A gyed összegét személyi jövedelemadó (és nyugdíjjárulék) terheli, a gyás adómentes járandóságnak minősül, így szja-előleg nem terheli.

A gyermeknevelési támogatás szintén adómentes járandóságnak minősül, ami után nem kell adót fizetni.

A munkanélküli-ellátás után személyi jövedelemadót, (és társadalombiztosítási járulékokat) kell fizetni.

A családi pótlék is hosszú utat tett meg az adómentességig, például 2009. szeptember 1-jével adóterhet nem viselő járandósággá minősült, de ez a rendelkezés azonban 2010. elején hatályát veszítette az Alkotmánybíróság döntése nyomán. Az Alkotmánybíróság a módszert kifogásolta, ugyanis, ha a családi pótlékot egy olyan szülő kapta, aki házastársával vagy élettársával élt együtt, akkor a családi pótlékot megfizetve mindkét személy bevallotta és az növelte az adóalapot. Ha egyedülálló szülő kapta a családi pótlékot, akkor csak a családi pótlék felét kell bevallania, így azt kellett hozzáadnia az adóköteles jövedelmeihez. Ez tipikusan egy splitting módszer részbeni alkalmazását jelentette.

Az egyösszegű anyasági támogatás a családi pótlékhoz hasonlóan adómentes járandóság lett.

A személyi jövedelemadó törvény még mindig erőteljes különbséget tesz a bevétel részét képező jövedelmek között. Az adót elvileg a teljes jövedelem, illetve az ennek az alapján a költségek figyelemvételével kalkulált összegből kellene fizetni. Ez lenne a horizontális méltányosság érvényesülésének alapvető kritérium rendszere, vagy ahogyan azt az adóreform idején megfogalmazták, minden forint egyenlő. Ez az elv azonban a maga tiszta valóságában sohasem érvényesült, hiszen a jövedelmek nem egységesen adóznak, és nem minden, különböző forrásból származó jövedelmet kell összevonni. Ráadásul, az összevonás ténye nem a családon belül érvényes, hanem személyekre vonatkozik, hiszen az adó alanya a legkisebb gazdasági egység, a személy és nem a család. Másrészt a személy különböző forrásból származó jövedelmei ugyanakkora kulccsal, de a költségelszámolások és kedvezmények különböző szabályai miatt – mégis eltérő módon adóznak. Tehát Magyarországon két fő csoportba oszthatóak a jövedelmek:

- az összevonás alá eső jövedelmekre, amelyeknél az adókulcs 15 %,
- külön adózó jövedelmekre, amelyek adókulcsa megegyezik az előbbi csoportéval.

Az összevonás alá eső jövedelmek a következők:

1. Bérből és fizetésből származó juttatások,
  - bér-és bérjellegű kifizetések,
  - munkaviszonnyal összefüggő költségtérítések,
  - végkielégítés, jutalom, prémium,
  - egyéb térítések.
2. Önálló tevékenységből származó jövedelmek
3. Egyéb jövedelmek (például jogdíj, nem Magyarországon szervezett online póker nyereménye.

Az önállóan végzett munkáért kapott járandóságokhoz tartozik például a szellemi szabadfoglalkozásból származó jövedelem, az egyéni vállalkozásból származó bevétel, vagy éppen a lakáskiadás.

Külön adózó jövedelmek

Ide tartoznak az úgynevezett tőkejövedelmek, vagyis ingó és ingatlanértékesítésből származó jövedelmek, az értékpapír műveletekből származó jövedelmek, a kamat és az osztalék jövedelmek is. Az adó néhány kivételtől eltekintve ugyanúgy 15 százalék, de az alapvető különbség a költségelszámolásokban rejlik.

Költségelszámolások

Egy adórendszer megítélésben alapvető fontosságú, hogy a megszerzett jövedelemmel szemben milyen költségeket enged elszámolni. A jövedelem meghatározása természetesen az adótörvény feladata, de ez nem esik egybe sem a valódi (adott időszakban realizált) jövedelemmel, sem a közgazdaságtanban használt jövedelem fogalmakkal. A költségelszámolások a kapott jövedelmek speciális csoportját képezik, ezeket a bevételek alapvetően nem jövedelemként lehetett megszerezni, de előfordul, hogy a törvény – így a magyar szja törvény is – a kapott térítés csak bizonyos hányadát engedi költségként elszámolni. Az azon felül maradó rész pedig jövedelem lesz.

Az elszámolható költségek körét tehát alapvetően meghatározza a törvény, az adóztathatóság és a költséglevonás egymást kiegészítő, el nem való fogalmak: vagyis nem lehet egy kiutazási költséget elszámolni egy külföldi ösztöndíjjal szemben, ha az utóbbi adómentes jövedelem.

2.3. SZJA szociális jellemzői

Az adóalap csökkentő kedvezmények köre már meglehetősen szűk, még 2010. elején megszűnt a tandíj, az alapítványnak adott adomány, a biztosítás, a magán-nyugdíjpénztári kiegészítő tagdíj, az alkalmi foglalkoztatáshoz kapcsolódó, illetve a háztartási szolgáltatások utáni adókedvezmény. Megmaradt adóalap csökkentőként a családi kedvezmény, az östermelői adókedvezmény, illetve a súlyosan fogyatékos személyek személyi kedvezménye.

A családi kedvezmény, amit a köznyelv gyerekkedvezménynek nevez, jelentős mértékben mérsékli az adóalapot, ha és amennyiben az adott családnak egyenként, vagy összesen van ekkor jövedelme. Három gyerek esetében a kedvezményt maximálisan igénybe venni havi 660.000 forintnyi kereset mellett lehet, vagyis a legrászorultabbak nem, vagy nem teljes mértékben élhettek ezzel a kedvezménnyel. A 2013 nyarán bejelentett, de 2014-től érvénybe lépett változás a családi járulékkedvezmény, vagyis az igénybe nem vett, adóalapot csökkentő összegre jutó SZJA-val egyenlő összeg levonható a munkavállalók által fizetett egyéni egészségbiztosítási járulékból, ami a bruttó munkabér 7 százaléka, valamint a 10 százalékos, szintén a munkavállaló által fizetett nyugdíjjárulékból.

A kedvezmények együttes összege nem haladhatja meg az összevont adóalap adóját, ez az abszolút korlát. A családi kedvezmény az összevont adóalapot csökkenti, vagyis azokkal a jövedelmekkel szemben érvényesíthető, amelyek részei az összevont adóalapot. Ez jelenleg a legnagyobb mértékű, egyértelműen a gyermeket nevelő családokat támogató kedvezmény.

3. Társasági adózás

3.1. Társaságok adózásának alapelvei, céljai, bevételek

A magyar társasági adórendszer alapjait az 1988-as reform vetette meg. A reform során elfogadott, a vállalatok nyereségadózását szabályozó törvény a mai szemmel magas kulcsot, 60 százalékos nyereségadót állapított meg, de ez a korábbi csaknem 90 százalékos elvonáshoz képest mérsékeltnak számított. Ugyanakkor egyéb, korábban nem ismert kedvezmények igénybevételét is lehetővé tette, a vállalatoknak nem kellett alkalmazottaik helyett béradót, fejlesztéseik után egyéb elvonást fizetniük. Sőt korábban a béradó a nyereségből finanszírozandó kötelezettségnek minősült, vagyis nem költségtényezőként számolták el, de 1988-tól kezdve a bérek utáni személyi jövedelemadó is költségként mérsékelte a vállalati bevételeket.

Az első év adatsorai egyértelműen bebizonyították, hogy a még mindig magas kulcsú, de a korábbinál mérsékeltebb adózás abszolút értékben is mérsékelte a vállalati kiadásokat, sőt a cégektől beszedett adó aránya mérséklődött az államháztartás bevételeiben. A társasági nyereségadó befizetése 1988-ban 87,4 milliárd forint volt, egy évvel később 93,1, 1990-re pedig 94,0 milliárd forint lett, ami csak nominális értékben mutat szerény növekedést, nettó jelenértéken számolva az összeg még csökkent is.

A vállalati nyereségadót a reform után egy évvel társasági adóként definiálta az új törvény, mértéke 1988-as személyi jövedelemadó legmagasabb kulcsához alkalmazkodott, 1990-ben 40-re mérséklődött.

A társasági adókulcsok 1990-ben már különbséget tettek méret szerint is a vállalkozások között, mértékét 3 millió alatti adóalap esetében 35 százalékban, e fölött 40 százalékban határozta meg a törvény. 1991-től kezdődően egységesednek a kulcsok, 1993-ig 40 százalékot, majd 1994-ben 36 százalékot kellett fizetni. A tőkeimport árát azonban nemcsak az adókulcsok mérséklésével honorálta a kormány, hanem egyedi visszatérítések formájában kellett a központi költségvetésen keresztül megfizetni.

A mérséklődő adókulcs hatását ellensúlyozta a kedvezmények fokozatos megvonása, amely elsősorban a hazai magánvállalkozásokat érintette, 1994-ig a korábbi kedvezmények szinte teljes mértékben megszűntek, miközben a korábban adott egyedi kedvezmények továbbélése mellett újabb és újabb formák kerültek a törvény szövegébe.

1994-ben került a szövegbe a 10 évre szóló befektetési adókedvezmény néhány preferált adóalany számára, mely szerint öt évig 100 százalékkal, további öt évig pedig 60 százalékkal mérsékelhető volt az adó 2003-ig bezárólag.

Összességében míg 1988-ban a vállalatok 87,4 milliárd forintnyi nyereségadót fizettek, ez az összeg 1995-re 55,5 milliárdra csökkent, a központi költségvetés bevételeiből a részaránya 3,5 százalékról 2,6 százalékra mérséklődött.

A Bokros csomag egyrészt jelentős könnyítést - az adókulcs 36 százalékról 18 százalékra való csökkentését hozta a vállalkozók számára, de egyben szigorítást is jelentett.

Összességében azonban a társasági adóból befolyt bevételek marginalizálódtak, mind a nominális kulcs, mind az effektív adókulcs elmaradt az európai átlagtól. Az alacsony nominális adókulcs ellenére a befektetők egyéni kedvezményeket kértek és kaptak, valamint a törvény a magyar tulajdonosoktól a külföldi befektetőkhez csoportosította a kedvezményeket.

A következő évek egyik legjelentősebb változásait a kapcsolt vállalkozások adóalapját meghatározó módosítások képezték. Az elszámoló, vagy közkeletűbben transzferár szabályozás alanyai azon vállalatok vagy egyének, akik a velük kapcsolatban álló (hazai vagy külföldi) vállalattal vagy egyénnel, vagy adóparadicsomban bejegyzett vállalattal vagy egyénnel tranzakciót hajtanak végre. A transzferár szabályozást annak érdekében vezették be az egyes országok, hogy megakadályozzák a jövedelem átcsoportosítását a cégcsoportokon belül a termékek és szolgáltatások árának szándékos manipulálásával.

A társasági adó az egyetlen olyan bevételi forma, amely 1988 óta nominális értéken csökkent, méghozzá az 1991–92-es magas infláció közepette. Nagyobb arányú elmozdulás a Bokros-csomag évében figyelhető meg, amikor a korábbi 36 százalékról 18 százalékra mérséklődött a társasági adó kulcsa, s egy év múltán növekedésnek indulnak a bevételek, de részarányuk ma is alig éri el a 3 százalékot.

Az adó alapját az adózás előtti eredményből kiindulva számoljuk ki a következőképpen, az adózás előtti eredményt bizonyos költségek növelik, mások viszont csökkentik.

A társasági adófizetés sémája

Társasági adó alapja=Adózás előtti eredmény + növelő tételek – csökkentő tételek.

A módosító tételek szerepe látszólag felesleges, hiszen több alkalommal páros kapcsolatról van szó, amennyivel megnöveljük a társasági adó alapját, majd látszólag ugyanannyival csökkentjük azt. A műveleteket lépésekre bontva azonban kiderül, a levonások egy része korlátos, tehát csak bizonyos feltételek esetén csökkenthetjük az adóalapot, ha ezek nem állnak fenn, akkor a számviteli szabályok szerint költségként-ráfordításként elszámolt tételek a társasági adó alapjává válnak.

A kettős szabályozás eredeti célja az volt, hogy megakadályozza a jövedelem adózatlanul történő kivonását a vállalkozásból. Miután 2010-től kezdve a korábbi kedvezmények legtöbbször megszűnt, így jelenleg a számviteli törvény előírásaitól eltérő adóalap módosításokra korlátozódik a növelő-csökkentő páros. Ugyanide tartozik a költségek, kiadások elszámolhatóságának tulajdonképpeni felülvizsgálata: a társasági adóról szóló törvény nem fogadja el az olyan elszámolt költségeket, amelyek szorosan nem kapcsolódnak a vállalkozási tevékenységhez, holott a számviteli törvény nem támasztott ilyen akadályokat. Másrészt szankcionálja azt a vállalkozót, aki például az igénybe vett beruházási kedvezmény alapján korábban csökkentette adóalapját, de az adóalap csökkentésére vonatkozó feltételeket megszegte. Így a korábbi csökkentést meghaladó összeggel kell adóalapját megnövelni.

Általános szabályok szerint az adó alapját az üzleti évi beszámolóban kimutatott adózás előtti eredményből kiindulva kell meghatározni. Az üzleti év Magyarországon azonos a naptári évvel, de ettől az adózó bejelentése alapján akár el is térhet. Az adózás előtti eredményt a Tao által előírt korrekciós tételekkel módosítjuk, ennek összege képezi az adóalapot. Adófizetési kötelezettséget a pozitív adóalap után kell számítani. Most az adóalap megállapítás általános szabályait mutatjuk be.

Az adózás előtti eredmény korrekciós tételei

A korrekciós tételek több fajtáját különböztetjük meg, az első csoportba tartozóknál a Tao döntően a számviteli törvény szerint elszámolt költségekhez, ráfordításokhoz kapcsolódóan írja elő a növelő, illetve a csökkentő tétel alkalmazását, ezek az úgynevezett páros korrekciós tételek. A második csoportba tartozó tételek kifejezetten korrigálják az adózás előtti eredményt, vagyis a számviteli törvény alapján ráfordításként, költségként elszámolt tételeket a Tao nem engedi az adóalaphoz elszámolni, hanem előírja a növelést (például a nem kifejezetten a gazdálkodási célt szolgáló költségek, bizonyos bírságok esetében). A harmadik csoportba tartozó módosítások kifejezetten kedvezményt – esetenként többszörös kedvezményt

is – adnak, mert korábban elszámolt ráfordításokat, költségeket csökkentő tételként rendelkeznek elszámolni.

NÖVELŐ TÉTELEK

- szvt szerinti értékcsökkenés
- eladott, tőkejuttatásként átadott javak könyvszerinti értéke
- Visszafizetési kötelezettség nélkül adott támogatások, juttatások, elengedett követelések, véglegesen átadott pénzeszközök, ha külföldi cégek számára juttatták azokat, vagy olyan magyar cégeknek, amelyek e támogatás nélkül a támogatás nélkül veszteségesek lennének
- bírságok, büntetések, kivéve önellenőrzési pótlék
- kamatlevonási korlátozás szerint meghatározott összeg felett fizetett kamat

- nem a gazdálkodói tevékenység érdekében felmerült költség
- Külföldi ellenőrzött társaságban eladott/leírt részesedéssel kapcsolatos költség

- Bejelentett részesedés eladásával kapcsolatos költség
- várható kötelezettségekre képzett céltartalék
- jövőbeni költségekre képzett céltartalék
- bíróság előtt nem érvényesíthető, elévült követelések

CSÖKKENTŐ TÉTELEK

- a korábbi évek elhatárolt veszteségéből az adózó döntése szerinti összeg

- az adótörvény szerint megállapított terv szerinti értékcsökkenési leírás összege

- a terven felüli értékcsökkenés adóévben visszaírt összege
- a várható kötelezettségekre és a jövőbeni költségekre képzett céltartalék felhasználásakor az adóévben bevételként elszámolt összeg
- a kapott osztalék és részesedés címén elszámolt összeg
- Szakmunkás tanulók foglalkoztatása esetén
- tanulói szerződés alapján a minimálbér 24%-a
- iskolai megállapodás alapján a minimálbér 12%
- szakmunkás tanulók sikeres vizsga utáni továbbfoglalkoztatásakor, illetve munkanélküliek foglalkoztatásakor max. 12 hónapra a befizetett társadalombiztosítási összeg
- Egyéb csökkentő tételek
- fogvatartott, tartósan munkanélküli után fizetett szocho
- az átvállalt tartozás az eredeti jogosult által elengedett kötelezettség miatt az adóévben elszámolt bevétel összege
- fejlesztési tartalék, az eredménytartaléknak az adóévben lekötött tartalékba átvetett, és az adóév utolsó napján lekötött tartalékként kimutatott összeg, de max. az adózó adózás előtti eredményének 50%-a és max. adóévenként 10 md Ft
- a kapott jogdíj alapján az adóévi adózás előtti eredmény javára elszámolt jövedelem 50%-a
- legalább 50%-ban megváltozott munkaképességű munkavállaló foglalkoztatása esetén a személyenként havonta kifizetett munkabér, de maximum a minimálbér, ha a foglalkoztatottak átlagos állományi létszáma kevesebb 20 főnél
- adomány, 20 százalék, kiemelten közhasznú esetén 40 százalék, de maximum az adózás előtt eredmény összege

Az adott és kapott támogatások miatt már nem kell sem növelni, se csökkenteni az adó alapját, kivéve, ha a kedvezményezett cég enélkül veszteséges lenne.

A társasági adó mértéke, jövedelem minimum, avagy az elvárt adó

Mint már volt róla szó, az adó mértéke általános szabály szerint 9 százalék. Amennyiben az adózó adóalapja vagy pedig adózás előtti eredménye közül a nagyobb értékű nem éri el az adóévben a korrigált bevétel 2 százalékát, akkor két döntési lehetősége van:

- vagy a kimutatott összeg alapján fizeti meg az adót és kitölti a társasági adóbevallásban lévő kiegészítő nyilatkozatot,
- vagy a korrigált összes bevétel 2 százalékát tekinti adóalapnak.

Néhány, jellemzően felmerülő, az adózás előtti eredményt korrigáló tétel tartalma, értelmezése.

Az értékcsökkenési leírás elszámolása a páros tételekhez tartozik, eszerint növeli az adó alapját a számviteli törvény szerinti értékcsökkenés, a terven felüli értékcsökkenés továbbá az egyösszegű leírás. Ezután pedig csökken az adó alapja a társasági törvényben megengedett értékcsökkenési leírással. (Az adózó döntése szerint a TAO-ban kötelezően előírt összegnél kisebb összeget is elszámolhat csökkentő tényezőként, de ez nem lehet kisebb a terv szerinti amortizációként elszámolt összegnél.) A számviteli törvény szerinti értékcsökkenés alapja a maradványértékkel csökkentett bekerülési érték, a Tao által megengedett értékcsökkenés alapja a teljes bekerülési érték.

A társasági adó alapját növeli a terven felüli értékcsökkenés ráfordításként elszámolt összege, csökkenti a terven felüli értékcsökkenés visszaírt összege.

A terven felüli számviteli értékcsökkenés, feltéve, hogy az eszköz szerepel az adóév utolsó napján a nyilvántartásban, megjelenhet viszont csökkentő tényezőként is, de csak a következő esetekben:

- vagyoni értékű jogon érvényesített terven felüli écs, ha a szerződés változása miatt a jog nem, vagy csak korlátozottan érvényesíthető, kísérleti fejlesztés aktivált értéke, ha a tevékenységet korlátozzák, megszüntetik, avagy eredménytelen,
- egyéb szellemi termék, tárgyi eszköz, beruházás is, ha az eszköz elháríthatatlan külső ok miatt rongálódott meg,

Tehát növelni mindig kötelező, de csökkenteni csak a TAO tv. 1. számú melléklet 10. pontjában felsorolt, a fentebb említett esetekben lehet.

Ha viszont eredetileg már vis major miatt csökkentettünk, akkor a visszaírt értékcsökkenéssel nem lehet újból csökkenteni a társasági adó alapját.

A terven felüli értékcsökkenést akkor is elismeri a törvény, ha olyan javakra számítják, amelyekre a számviteli törvény nem enged normál értékcsökkenési leírást elszámolni (például föld, művészeti javak).

Ha egy eszköz kikerül a tárgyi eszközök, vagy immateriális javak közül, az értékcsökkenési leírás elszámolásától függetlenül az eredményt növelni kell az eszköz könyv szerinti értékével, a csökkentés pedig a számított nyilvántartási értékkel egyezik meg.

A számviteli törvény lehetővé teszi a kétes követelések esetén az értékvesztés leírását, ha és amennyiben a várható megtérülés értéke kisebb, mint a könyv szerinti érték. Az adótörvény azonban a rossz követelésekre elszámolt ráfordítást nem ismeri el, vagyis a ráfordításként elszámolt értékvesztés összege adóalap növelő, de az időközben mégis befolyt követelés visszaírt értékével csökkenteni kell az adó alapját.

A követelések értékesítése során előfordulhat, hogy a könyv szerinti értéket meghaladó áron sikerül majd értékesíteni azt. Amennyiben korábban a cég erre a követelésre értékvesztést

számolt el, akkor az elszámolt bevétel, de maximum a nyilvántartott értékvesztés összege csökkenti a vállalkozás adózás előtti eredményét.

Az adóalap csökkentéseként elszámolható behajthatatlan követelés fogalmát a TAO törvény a számviteli törvényre való hivatkozással határozza meg (Számviteli törvény 3. § (4) bekezdés 10. pontja). A ráfordításként már elszámolt és növelő tényezőként figyelembe vett értékvesztés alapján a következő jogcímenek felsorolt és elszámolt összeggel lehet az eredményt csökkenteni:

- a követelés bekerülési értékéből a számvitelről szóló törvény alapján behajthatatlanná vált rész (kivételekkel),
- a követelésre az adóévben visszaírt értékvesztés.

A számviteli törvény szerinti behajthatatlannak minősülő követelésekből a bíróság előtt nem érvényesíthetőket és az elévült követeléseket nem lehet az adóalapban érvényesíteni, hiszen gondos gazdálkodás mellett nem következtek volna be. A behajthatatlan követelésekhez hasonlóan lehet elszámolni azon követelések bekerülési értékének 20 százalékát, amelyeket az esedékességet követő 365- ik napon nem egyenlítették ki és erre értékvesztést számoltak el.

A behajthatatlan követelésnek nem minősülő elengedett követelés összegével a társasági adóalap meghatározása során növelni kell az adózás előtti eredményt, kivéve

- ha a követelés elengedése magánszemély javára történik, vagy
- ha az adózó olyan magánszemélynek nem minősülő külföldi vagy belföldi személlyel szemben fennálló követelését engedi el, amellyel kapcsolatos vállalkozási viszonyban nem áll.

Ennek alapján csak akkor kell megnövelni az elengedett követeléssel a társasági adó alapját, ha a cég kapcsolatos vállalkozásának a követelését engedte el.

A magánszeméllyel szembeni követelés elengedése akkor sem növeli a társasági adó alapját, ha a követelés a társasági adóalappal kapcsolatos vállalkozási viszonyban álló (például: többségi tulajdonos) magánszeméllyel szemben áll fenn. Nem növeli az adózás előtti eredményt a követelés behajthatatlansága miatt elszámolt hitelezési veszteség, kivéve, ha elévült, avagy bíróság előtt már nem érvényesíthető.

Az egyik legjelentősebb kedvezmény az utóbbi években többször átalakított és szigorodó, de még mindig létező veszteségleírás.

A szabály a következő: amennyiben az adóalap bármely adóévben negatív, vagyis a cég veszteséges, akkor a veszteség elhatárolt összegével az adózó csak a következő öt adóévben – meghatározott feltételekre figyelemmel – döntése szerinti megosztásban csökkentheti az adózás előtti eredményét a 2015. adóévtől kezdve keletkező veszteség esetében. A veszteség elhatárolását, felhasználását a számviteli nyilvántartásokban sem rögzíteni, sem a beszámolóban kimutatni nem kell, azt csak az adózáshoz kapcsolódóan kell nyilvántartani. Ehhez a nyilvántartásban az elhatárolt veszteségek összegét évenkénti részletezésben kell vezetni; a veszteségeket a keletkezésük sorrendjének megfelelően lehet felhasználni.

Főszabály szerint a korábbi adóévek elhatárolt vesztesége az annak elszámolása nélküli adóalap 50 százalékáig számolható el csökkentésként a veszteséges évet követő 5 évig.

Csökkenti az adózás előtti eredményt a kapott osztalék és részesedés címén az adóévben elszámolt bevétel, kivéve az ellenőrzött külföldi társaságtól kapott osztalékot, vagy ha az osztalékot megállapító az osztalékot ráfordításként számolja el. (Ilyen juttató csak külföldi személy lehet, mivel a magyar Szt. alapján a jóváhagyott osztalék nem számolható el ráfordításként). Ez a lehetőség nem vonatkozik az ellenőrzött külföldi társaságtól kapott osztalékokra, sőt a fel nem osztott nyereséggel növelni kell az adó alapját. A Tao lehetőséget ad arra is, hogy az ellenőrzött külföldi társaságtól kapott osztalékot az adózó levonja az adózás

előtti eredményből, de csak akkor, ha a fel nem osztott nyereséggel korábban növelte az adóalapot.

További páros módosító tényezőket is érdemes megemlíteni, elsők között szerepel a céltartalék képzése.

A Tao nem igazán kedveli az előrelátás eme módját, ugyanis a kettős könyvvitelt vezető adózóknak meg kell növelnie az adózás előtti eredményét az adóévben a jövőbeni költségekre képzett céltartalék, illetve céltartalékot növelő összeg adóévi ráfordításként elszámolt összegével, míg az említett céltartalékok felhasználása következtében elszámolt adóévi bevétel csökkenti az adózás előtti eredményt.

Az adózó döntése szerint – a jövőbeni beruházásaira – fejlesztési tartalékot képezhet, amit viszont már „jutalmaz” a Tao. Ha tehát a vállalkozás él ezzel a lehetőséggel, akkor csökkenti az adózás előtti eredményét az eredménytartaléknak az adóévben lekötött tartalékba átvett és az adóév utolsó napján lekötött tartalékként kimutatott összege (fejlesztési tartalék), de legfeljebb az adóévi adózás előtti nyereség 50 százaléka és legfeljebb adóévenként 10 milliárd forint. A csökkentésként érvényesített összeget elszámolt értékcsökkenési leírásnak kell tekinteni.

Az igénybevett kedvezmény megtartásának feltétele, hogy az adózó a lekötött tartalékot – figyelemmel a kivételként rögzítettekre – kizárólag a megvalósított beruházás költségeire használhatja fel a képzést követő 4 adóévben; különben a feloldott rész után az adót késedelmi pótlékkal növelten meg kell fizetnie. Az igénybevett csökkentés dupláját kell növelő tényezőként figyelembe venni.

Adóalap csökkentő kedvezmények: pályakezdő, munkanélküli, egyéb személy foglalkoztatása, megváltozott munkaképességűek foglalkoztatása

Csökkentheti a cég az adózás előtti eredményét a legalább 50 százalékban megváltozott munkaképességű munkavállaló foglalkoztatása esetén személyenként, havonta - a megváltozott munkaképességű munkavállalónak kifizetett munkabér - de legfeljebb az érvényes minimálbér összegével –, feltéve, hogy az általa foglalkoztatottak átlagos állományi létszáma az adóévben nem haladja meg a 20 főt.

Csökkenti az adózás előtti eredményt a közhasznú szervezetnek a közhasznú tevékenysége támogatására – bármely formában, pénz, eszköz, szolgáltatás – nyújtott adomány összegének 20 százaléka, illetve tartós adományozási szerződés esetén az adomány összegének 40 százaléka, de együttesen legfeljebb az adózás előtti eredmény összege.

Az adomány összege – az előzőek szerinti csökkentő tétel mellett – elismert költség az adóalaphoz, azaz nem kell azzal megnövelni az adózás előtti eredményt, ha az adományozó rendelkezik az adományban részesülő szervezet által az adóalap megállapítása céljából kiállított igazolással.

El nem ismerhető költségek, ráfordítások esetében az alapszabály viszonylag egyszerű, olyan költségeket, amelyek nem tartoznak szorosan a jövedelemtermelő tevékenységhez, hiába számolódtak el ráfordításként a számviteli törvény szerint, hozzá kell adni a társasági adó alapjához (növelő tényezők).

Ide tartozik elsősorban a 200.000 forintnál nagyobb nettó értékű szolgáltatás, ha a körülményekből egyértelműen megállapítható, hogy a szolgáltatás igénybevétele ellentétes az ésszerű gazdálkodás követelményeivel.

A leltárhiány miatt elszámolt ráfordítás sem elismert költség, vagyis növelni kell vele a Tao alapját, ha megállapítható, hogy gondos gazdálkodás mellett elkerülhető lett volna a keletkezése, ugyanígy értékeli az indoklás nélküli selejtezést a Tao törvény. További paragrafusok pedig kimondják, hogy az ellenőrzött külföldi társaság részére juttatott ellenérték

sem elismert költség, csak akkor, ha gyakorlatilag a transzferár dokumentációhoz hasonló módon vezetett külön nyilvántartás győzi meg az adóhatóságot a kiadás jogosságáról.

Szintén nem elismert költség a visszafizetési kötelezettség nélkül adott támogatás, a térítés nélkül átadott eszköz könyv szerinti értéke, a végleges átadott pénzeszköz, az adózó által ellenérték nélkül átvállalt kötelezettségnek az adózási előtti eredmény terhére elszámolt összege.

(A juttatás akkor elismert, ha adományként adták és megkapták a haszonhúzó fél nyilatkozatát arra nézve, hogy a juttatás nélkül számolt adózás előtti eredménye sem negatív, amit a beszámolóval kell igazolnia.)

3.2. Különleges helyzetek adózási kérdései

Kedvezményezett átalakulásról akkor beszélhetünk, ha az átalakulásban jogelődként és jogutódként is csak társaság vesz részt, és

- a jogelőd a jogutód által kibocsátott részvényt, üzletrészt és legfeljebb azok együttes névértéke 10 százalékának megfelelő pénzeszközt szerez, valamint
- szétválás esetén a jogelőd tagja, részvényesei arányos részesedést szereznek a jogutódban,
- az egyszemélyes társaság egyedüli tagjába, részvényesébe olvad be.

Az elszámolás kétféleképpen mehet végbe:

Az első esetben a cég nem veszi, vagy nem veheti igénybe a kedvezményes átalakulás lehetőségét. Ebben az esetben az adózás előtti eredményében egy – az egyben növelő tényezőként szerepel az átértékelési különbözet, amely után már az átalakulás évében meg kell fizetni a teljes társasági adót.

A második eset a kedvezményes átalakulás szerinti elszámolást jelenti, ebben az esetben az – EU direktíváknak megfelelően – halasztott adófizetésre van lehetőség.

Térítés nélküli vagyonátadás esetén főszabály szerint *a juttatónak már nem kell adót fizetnie*, míg a juttatásban részesülő fél az általános szabályok szerint adózik a megszerzett érték után. A látszattal ellentétben azonban a térítés nélküli átadások társaságiadó-kötelezettsége létezik. Ugyanis a törvény bizonyos esetekben nem ismeri el a térítés nélküli átadást a vállalkozás érdekében felmerült költségnek, illetve ráfordításnak, ezért annak értéke után a juttató is adófizetésre kötelezett lehet. Ez azt jelenti, hogy bizonyos juttatások esetében mind a juttató, mind a juttatásban részesülő fél köteles társasági adó fizetésére. A törvény szerint ilyen eset, ha a juttatás külföldi személy részére történik, továbbá, ha a juttatás „veszteségpótló” jellegű, azaz a juttatásban részesülő fél számviteli eredménye a juttatás adóévében – a juttatás nélkül – negatív.

3.3. Európai uniós direktívák megjelenése

Az EU egyik alapelve az esélyegyenlőség, az egyenlő elbánás garantálása. Ennek egyik, a magyar társasági adózásban is megjelenő formája a de minimis kedvezmények rendszere, amelyek a mikro- kis és középvállalkozásokra vonatkoznak.

Az adóév utolsó napján mikro-, kis- vagy középvállalkozásnak, kkv-nak minősülő adózó csökkentheti az adózás előtti eredményét a beruházás összegével következő feltételeknek megfelelés esetén:

- a kedvezmény érvényesítésének adóéve egészében valamennyi tagja – az adózón kívül – csak magánszemély volt (ideértve az MRP-t is),
- a *csökkentő tétel összege* nem haladhatja meg az adóévi pozitív adózás előtti eredményt.

Kedvezményre jogosít:

- a korábban még használatba nem vett ingatlan adóévi beruházási értéke, kivéve az üzemi körön kívüli ingatlant,
- a korábban még használatba nem vett, a műszaki berendezések, gépek, járművek közé sorolandó, a tevékenységet közvetlenül szolgáló tárgyi eszközök adóévi beruházási értéke,
- az ingatlan bekerülési értékét növelő adóévi felújítás, bővítés, rendeltetés-változtatás, átalakítás értéke,
- az immateriális javak között az adóévben állományba vett új szellemi termék, szoftvertermékek felhasználási joga bekerülési értéke.

Ez a támogatás de minimis támogatásnak minősül.

A korábban elszámolt *csökkentő tétel összegének kétszeresével kell* növelni az adóalapot, ha a beruházást, a szellemi terméket a vállalat az adóévet követő negyedik adóév végéig – nem elháríthatatlan külső ok miatt – nem helyezi üzembe, illetve nem veszi használatba, vagy az üzembe helyezett tárgyi eszközt, a szellemi terméket az adóévet követő negyedik adóév végéig a forgóeszközök közé átsorolja, apportálja, eladja, térítés nélkül átadja stb. Szintén a „kétszeres összegű” növelő tétel alkalmazása vonatkozik arra az esetre, ha a cég – az adóévet követő négy adóéven belül – jogutód nélkül megszűnik.

A beruházási hitel kamatának adókedvezménye az adóból vonható le, és nem haladhatja meg *annak 70 százalékát*.

4. Hozzáadott érték típusú adózás

4.1. Forgalmi adózás elvei

A magyar ÁFA-rendszer kötelezően a 112/2006-os direktívát alkalmazza, a hozzá tartozó 282/2011/EU végrehajtási rendelettel együtt, így felépítése az országnak adott néhány derogáció mellett megfelel bármely más EU tagország forgalmi adó rendszerének. Tehát a magyar rendszer három kulcsos, emellett azonban létezik a tárgyi, illetve az alanyi mentességek köre is. Az általános kulcs 27 százalék, emellett 18 százalékos kulcs vonatkozik a tejtermékekre, gabonaipari termékekre. A kedvezményes körben az adó mértéke 5 százalék, amelybe zömével gyógyszerek, gyógykészítmények jelentős része, gyógyászati segédeszközök tartoznak és bizonyos sertéshús fajták, új lakás értékesítése, távhő szolgáltatás. De ebben a csoportban találjuk a baromfiús mellett a tojást is, és az internet szolgáltatást is.

Az adó alanyának minősül az a személy, vagy szervezet, amelyik a saját neve alatt gazdasági tevékenységet folytat, tekintet nélkül a tevékenység helyére, céljára és eredményére.

Definíció: valamely tevékenység üzletszerű, tartós vagy rendszeres jelleggel való folytatása minősül gazdasági tevékenységnek, ha független formában végzik. Gazdasági tevékenységnek számít a termelésre, forgalmazásra irányuló, ipari, mezőgazdasági és kereskedelmi tevékenység, valamint a szolgáltatások nyújtása, beleértve a szellemi szabadfoglalkozás keretében nyújtott szolgáltatásokat is.

Összhangban az európai uniós szabályozással, a törvény 2004. január 1-től közhatalmi tevékenységük tekintetében kiveszi az ÁFA hatálya alól az államháztartás szerveit (például a minisztériumokat, a tárca nélküli miniszterek hivatali szerveit, a helyi önkormányzatokat, kisebbségi önkormányzatokat, a társadalombiztosítási költségvetési szerveket, az elkülönített állami pénzalapokat és azok kezelőit), továbbá szervezeti formától függetlenül mindazon szervezeteket, személyeket (például önálló bírósági végrehajtók, közjegyzők), melyek közhatalmi, jogszolgáltató hatósági tevékenységet folytatnak.

Nem lehet az ÁFA alanya az a természetes személy, akinek munkaviszonya, tagsági jogviszonya, munkavégzésre irányuló egyéb jogviszonya van és ennek keretében végez valamilyen tevékenységet, vagyis a munkabérünk után sohasem fizetünk ÁFA-t. Természetes személy viszont lehet az ÁFA törvény alanya, ha például a gazdasági tevékenységét független formában végzi, például rendszeresen garázst ad bérbe, vagy éppen lakást értékesít, esetleg östermelő. Szintén adóalannyá válik a magánszemély akkor is, ha gépkocsit értékesít az EU valamelyik tagállamába – ezek tehát a kivételek.

A gazdasági tevékenységet végző jogi és nem jogi személyiséggel rendelkező gazdálkodók, egyéni vállalkozók besorolása már egyszerűbb, hiszen ezek kifejezetten gazdasági tevékenység végzésére jöttek létre, és ellenérték fejében végzik tevékenységüket, vagyis eleve alanyai az ÁFA törvénynek. Kissé nehezebb a külföldi jog szerint létrejött gazdálkodók magyarországi megítélése: ha fiókteleppel rendelkeznek, akkor egyértelmű a besorolásuk. Ha viszont nem, akkor abban az esetben válnak adó alannyá, ha olyan ügyletet végeznek Magyarországon, amelyekre az ÁFA-törvényt kell alkalmazni.

Külön csoportot képeznek a non-profit szervezetek, hiszen ezek nem ellenérték fejében nyújtják szolgáltatásaikat, így nem is fizetnek ÁFA-t. A kivételek azonban esetükben is megtalálhatóak, ha a Közösségen belül értékesítenek gépkocsit, vagy sorozatosan lakás adnak el, vagy éppen vállalkozói tevékenységet végeznek, akkor ÁFA kötelezettek lesznek, a mentesség választása is kötelezettség!

Termékértékesítés – adókötelezettség keletkezése

Az ÁFA-törvény természetesen külön definiálja a termékértékesítés és szolgáltatás nyújtás fogalmát, amibe beletartozhatnak olyan ügyletek is, amelyeket hétköznapi értelemben nem sorolnánk ide, például egy csere – ügyletet, ahol két azonos értékű áru, vagy szolgáltatás cserél gazdát, anélkül, hogy az ügyletet készpénz mozgás kísérmé. Mindkét ügylet – hiszen itt két tranzakcióról van szó – természetesen ÁFA-köteles lesz.

Szintén sajátosan ítél meg bizonyos ügyleteket a törvény, értékesítésként értékelve azokat, függetlenül a valós pénzmozgástól.

Ide tartoznak a részletfizetési konstrukcióval megvalósuló termékértékesítések, vagyis az olyan ügyletek, amikor a termék tulajdonjogát a vevő a termék átadásakor, vagy egy későbbi időpontban szerzi meg és addig részletekben törleszti a vételárat, vagy éppen zártvégű lízingszerződés keretében lízing díjat fizet. Ebben az esetben az ügylet megvalósult már az elején, vagyis a teljes érték után meg kell fizetni az ÁFA-t, függetlenül attól, hogy például a zárt végű lízing esetében a vevő az utolsó lízingdíj befizetése után, esetleg évek múlva lesz az eszköz tulajdonosa.

A bizományi ügyleteket, amelyek lényege az, hogy a bizományos a saját nevében, de a megbízója javára köt adásvételi szerződést, két termék értékesítésként kezeli az ÁFA törvény. A megbízó és a bizományos közötti ügyletet a törvény külön nevesíti, mint a megbízó és a bizományos között a termék feletti (tulajdonosként való) rendelkezésre jog átszállását. A termékértékesítés pedig megtörténik, amint harmadik féllel adás-vételi szerződést kötött a bizományos.

Mint már arról szó volt, az ÁFA kötelezettség keletkezésének nem feltétele, hogy a vevő az ellenértéket megfizesse, vagy az üzlethez ellenérték kapcsolódjon (kivéve a pénzforgalmi szemléletű elszámolást választó adózókat). Ezeknek az ügyleteknek általában az a jellemzője, hogy korábban az üzlethez kapcsolódó termék, vagy szolgáltatás ÁFA-ját az adóalany már levonta. (Vagyis sajátos forma lenne az ÁFA-t visszaigényelni, de a vételár elmaradása miatt az értékesítés ÁFA-ja alól pedig mentesülni.)

Az ilyen típusú ügyletekhez tartozik a terméknek a vállalkozásból történő kivonása a vállalkozástól eltérő célra (például a személyes vagy az alkalmazottak szükségleteinek

kielégítésére). Ez az ügylet is ellenérték fejében teljesített termékértékesítésnek minősül, így adófizetési kötelezettség keletkezik.

De például egy alapítványnak adományozott termék esetében többféle megoldás lehetséges. Ha eleve az alapítvány számára vásárolta az adóalany, akkor nem érvényesítette ÁFA-levonási jogát, így fizetnie sem kell ÁFA-t az ajándékozás után. Ha viszont eredetileg saját tevékenységéhez vásárolta, majd odaajándékozza a berendezést, akkor – tekintettel arra, hogy a terméknek a vállalkozásból való kivonása ellenértékes termékértékesítésnek minősül – ÁFA fizetési kötelezettsége keletkezik.

A törvény ugyancsak ellenérték fejében történő termékértékesítésnek tekinti az adóalany megszűnését a megszűnéskor birtokolt olyan termékek tekintetében, amelyekhez részben vagy egészben adólevonási jog kapcsolódott.

A saját vállalkozásban végzett beruházás során keletkezett hozzáadott érték is adóköteles, vagyis a beruházáshoz használt, hasznosított termék, szolgáltatás előzetesen felszámított adója levonható, (beszerzés ÁFA-ja levonható), míg a beruházás eredményét ugyanakkor adófizetési kötelezettség terheli.

A számviteli előírásoktól eltérően az ÁFA törvény szerint csak azok a beruházások minősülnek saját vállalkozásban végzett beruházásnak, amelyek keretében új tárgyi eszköz létesítése történik. A már meglévő tárgyi eszköz bővítése, rendeltetésének megváltoztatása, átalakítása, élettartamának növelése miatt nem keletkezik adókötelezettséget még abban az esetben sem, ha azok megvalósításához olyan terméket használt, aminek beszerzéshez kapcsolódó ÁFA-ját korábban levonta.

Az ÁFA törvény különös szabályt tartalmaz tulajdonjog apportálására, illetve ha az jogutóddal történő megszűnés során kerül át az egyik adóalanytól a másikhoz. Ha az apportot fogadó, illetve a jogutód belföldön nyilvántartásba vett adóalany kötelezettséget vállal arra, hogy a szerzéshez, illetőleg a szerzett vagyonhoz fűződő jogok és kötelezettségek a szerzéstől kezdődően jogutódként őt illetik összes terheivel együtt, akkor nem kell az ügylet értéke után ÁFA-t fizetnie.

Szolgáltatások, az adókötelezettség keletkezése

Szolgáltatásnyújtás minden olyan ügylet, amely a törvény értelmében nem minősül termékértékesítésnek. Külön nevesíti a törvény a vagyoni értékű jogok – időleges vagy végleges – átengedését is, mint speciális szolgáltatást. Önmagában viszont valaminek az ellenértékének a kifizetése nem szolgáltatás, ahogy nem minősül szolgáltatás nyújtásának az sem, ha az ellenértéket időközben másnak adják. Viszont ellenérték fejében teljesített szolgáltatásnyújtásnak minősül, ha egy vállalkozás ingyen végez olyan szolgáltatást magáncélra, vagy alkalmazottai részére, ami nem a vállalkozás céljához kapcsolódik.

Ellenérték fejében teljesített szolgáltatásnyújtásként adóköteles továbbá az olyan ügylet, amikor az adóalany a terméket a vállalkozásából időlegesen kivonva, azt a saját vagy az alkalmazottai magánszükségletének kielégítésére vagy általában, vállalkozásától idegen célok elérésére ingyenesen használja, illetőleg azt másnak ingyenesen használatba adja. De itt is akad még egy feltétel, csak olyan szolgáltatás igénybevétele lehet adóköteles, amihez kapcsolódott korábban az adólevonás joga.

Amennyiben az adóalany a szolgáltatást saját nevében, de más javára rendeli meg, az ügylet az ÁFA- törvény alkalmazásában két szolgáltatásként kezelendő, melyek közül az egyik az adóalany és a megrendelője, míg a másik az adóalany és a szolgáltatás tényleges nyújtója között jön létre (közvetített szolgáltatás).

A törvény külön szabályokat tartalmaz az olyan szolgáltatásokra, amelyekben egy másik adóalany jogutódlással való megszűnés, illetve apportálás révén válik valamely vagyoni értékű jog jogosultjává. Nem kell ÁFA-t fizetni akkor, ha az apportot fogadó, illetve a jogutód

belföldön nyilvántartásba vett adóalany kötelezettséget vállal arra, hogy a szerzéshez fűződő jogokat és kötelezettségeket is vállalja.

A termékértékesítés teljesítési helye

A teljesítés helyének megállapításakor háromféle módon is eljárhatunk: a származási elv alapján azt tekintjük teljesítés helyének, ahonnan az áru származik, rendeltetési hely esetében pedig, ahová kerül, még a területi elv szerint ott van a teljesítés helye, ahol az adott termék található.

A törvény általános szabályának megfelelően a termékértékesítés ott megy végbe, ahol a termék az értékesítéskor ténylegesen van. A határon átnyúló ügyletekről a következő évben lesz szó.

A szolgáltatásnyújtás teljesítési helye

Alapesetben két belföldi adóalany között a szolgáltatás nyújtója fogja az ÁFA-t felszámítani. Ha viszont fordított adózás hatálya alá esik az ügylet, akkor az igénybevevő számolja fel önmagának és vonja le beszerzésként a forgalmi adót ugyanabban a bevallásban. A határon átnyúló szolgáltatások alapesetben a fordított ÁFA hatálya alá esnek.

4.2. Különleges helyzetek- a fordított adózás alapvető szabályai

Az ÁFA-t alapesetben a terméket eladó, vagy szolgáltatást végző számítja ki, szedi be a végső fogyasztótól és azzal elszámol a költségvetés felé. Ezt hívják egyenes adózásnak. Viszont egyre inkább terjed a fordított adózás is, amelyet 2008-ig Magyarországon csak a határon átnyúló szolgáltatások speciális eseteiben alkalmaztak, majd bevezették a határon belüli építőipari tevékenységekre, később az adócsalás visszaszorítása miatt a gabonatermékek eladására, majd 2010-től kezdve összhangban az uniós szabályozással, a határon túli szolgáltatásokra is. Tehát egyenes adózás esetében az adó alapjára az általános forgalmi adót a termékértékesítés, szolgáltatásnyújtás teljesítésére kötelezett adóalany számítja fel és hárítja át azt a termék vevőjére, szolgáltatás igénybevevőjére. Fordított adózás esetében az adófizetési kötelezettséget a törvény a termék értékesítőjéről, a szolgáltatás nyújtójáról a termék beszerzőjére, szolgáltatás igénybevevőjére teszi. A fordított adózás szabályai szerint a termék vevője, szolgáltatás igénybevevője állapítja meg az adót, vagyis a megrendelő számítja ki és fizeti be az adót – ebben az esetben az adóviselő és az adót fizető ugyanaz! – az általa vásárolt termék, vagy szolgáltatás után, hiszen ez beszerzésnek minősül, így az általa megállapított, fizetendő adóként bevallott általános forgalmi adót levonásba helyezheti (természetes ilyen esetben feltételezzük, hogy az adólevonás minden egyéb törvényi feltétele adott). Az adólevonási jog érvényesítése szempontjából tehát a fordított adózás szabályai szerint megállapított adóra ugyanolyan szabályok érvényesülnek, mint a másik adóalany által áthárított, előzetesen felszámított adóra.

A fordított adózás alá tartozó ügyleteknek két csoportja van. Mint már említettük, az első esetben nem belföldi illetőségű adóalanyról van szó, aki szolgáltatások megrendelőjeként kerül kapcsolatba belföldi szolgáltatóval. De miután nem Magyarországon, vagy belföldön keletkezik adókötelezettsége, ezért a nem belföldi illetőségű adóalany (ez esetben a megrendelő) mentesül az adóalanyként való bejelentkezési kötelezettség alól és a belföldi adóalanyiség révén egyébként őt terhelő adókötelezettségek alól is. Ilyenkor főszabály szerint a külföldi megrendelő számítja fel önmagának az általános forgalmi adót a saját országának szabályai szerint, vagyis a megrendelő az adóalany. (Ha van adószáma.) Ha nem adóalany, akkor a kötelezettség visszaszáll az eladóra, szolgáltatást nyújtóra.

A fordított adózás alá eső ügyletek másik csoportját a belföldön nyilvántartásba vett adóalanyok közötti hazai ügyletek képezik. Hivatalos indoklás szerint a fordított adózás hazai ügyletekbe történő bevezetését többek között a költségvetés bevételeinek védelmét szolgálta.

Ezt támasztja alá, hogy először az építőipari tevékenységek kerültek ebbe a körbe, ahol a megrendelő korábban kifizette a beruházók, építőipari cégek által felszámított ÁFA-t, viszont a vállalkozások nem fizették be azt, sőt nemegyszer csődöt jelentve el is tűntek.

A belföldi adóalanyok közötti ügyletek közül a következők esnek fordított adózás alá:

- építési-szerelési munkával létrehozott, az ingatlan-nyilvántartásba bejegyzendő ingatlan átadásaként megvalósuló termékértékesítés,
- szolgáltatás nyújtásának minősülő olyan építési-szerelési és egyéb szerelési munka, amely ingatlan létrehozatalára, bővítésére, átalakítására vagy egyéb megváltoztatására,
- az előzőekben meghatározott termékértékesítéshez, szolgáltatásnyújtáshoz munkaerő kölcsönzése, kirendelése, illetőleg személyzetnek a rendelkezésre bocsátása,
- az ÁFA- törvény mellékletében vámtarifaszámmal és megnevezéssel meghatározott termékek (színesfém hulladékok és törmelékek, üvegcserep és hulladék, műanyag törmelék, használt papír, rongy stb.) értékesítése,
- építési teleknek nem minősülő beépítetlen ingatlan, továbbá két évnél régebbi használatba vételi engedéllyel rendelkező beépített ingatlan értékesítése, feltéve, hogy arra az értékesítő adóalany az adómentesség helyett adófizetési kötelezettséget választott,
- az adós és hitelező viszonylatában olyan termék értékesítése, amely dologi biztosítékként lejárt követelés kielégítésének érvényesítésére irányul;
- a vállalkozásban tárgyi eszközként használt termék és egyéb, a teljesítésekor szokásos piaci árát tekintve 100 000 forintnak megfelelő pénzösszeget meghaladó értékű termék értékesítése, ha az értékesítő adóalany felszámolási vagy bármely más, fizetéseképtelenségét jogerősen megállapító eljárás hatálya alatt áll.
- 2012. július elsejétől kezdve pedig a kukorica, a búza, az árpa, a rozs, a zab, a tritikálé, a napraforgómag, a repce- és olajrepce, valamint a szójabab értékesítése esetén kell alkalmazni ezeket a szabályokat.

A fordított adózás alkalmazásának alapesete, ha az ügylet teljesítésében érintett felek - mindegyike belföldön nyilvántartásba vett adó alany, valamint egyikének sincs olyan jogállása, amelynek alapján tőle adó fizetése nem követelhető. A másik esetben a megrendelő nem adóalany, ekkor a szolgáltatás nyújtójára, a termék értékesítőjére visszazár az adókötelezettség.

4.3. Ingatlan ügyletekhez kapcsolódó ügyletek

Külön részt képeznek az ingatlan ügyletek, amelyekből csak néhányat ismertettünk.

Főszabály szerint az ingatlanok értékesítése –kivételekkel adómentes ügylet, de az eladó választhatja az adókötelezettséget is. Mindig adóköteles az építési telek, illetve az új építésű lakás, ház értékesítése.

Ha tehát magánszemély ingatlant sorozat jelleggel értékesít pl két év alatt négynél több építési teleket ad el, akkor nincs adómentesség és adókötelezettség közötti választási lehetőség, mert a sorozat jellegű értékesítés miatt adóalannyá váló személy, szervezet ezen értékesítése az ingatlan típusa miatt (új ingatlan, építési telek esetén) adóköteles körbe tartozik. Ez az jelenti, hogy az értékesítő köteles utána az áfát megfizetni, hiszen a két éven belüli használatbavételi engedéllyel rendelkező épület és építési telek egyenes adózás hatálya alá tartozik és mindig adóköteles.

Összefoglalva a főszabályt:

- a beépített ingatlanok köréből a beépítés alatt álló ingatlan, a beépített új ingatlan (két éven belüli használatbavételi engedéllyel rendelkező épület) és az építési telek értékesítése kötelezően adóköteles (egyenes adózás),

▪ a régi ingatlan, illetve az építési teleknek nem minősülő beépítetlen ingatlan értékesítése mentes az adó alól (vagy az adókötelezettség választása után fordítottan adózik).

Adókötelessé tétel

Az eladónak lehetősége van a főszabály szerint adómentes ingatlan értékesítését adókötelessé tenni, tehát az ingatlant értékesítő adóalany a régi ingatlan értékesítése, illetve az építési teleknek nem minősülő beépítetlen ingatlan értékesítése tekintetében a főszabály szerinti adómentesség helyett adókötelezettséget választhat. Ebben az esetben a fordított ÁFA-fizetés szabályai az irányadóak.

II. Tőzsdei vállalatok számvitele tárgy témakörei

1. Tárgyi eszközökhöz kapcsolódó IFRS standardok átfogó bemutatása és külön térjen ki az alábbiakra:

1.1. Besorolási és értékelési módszerek

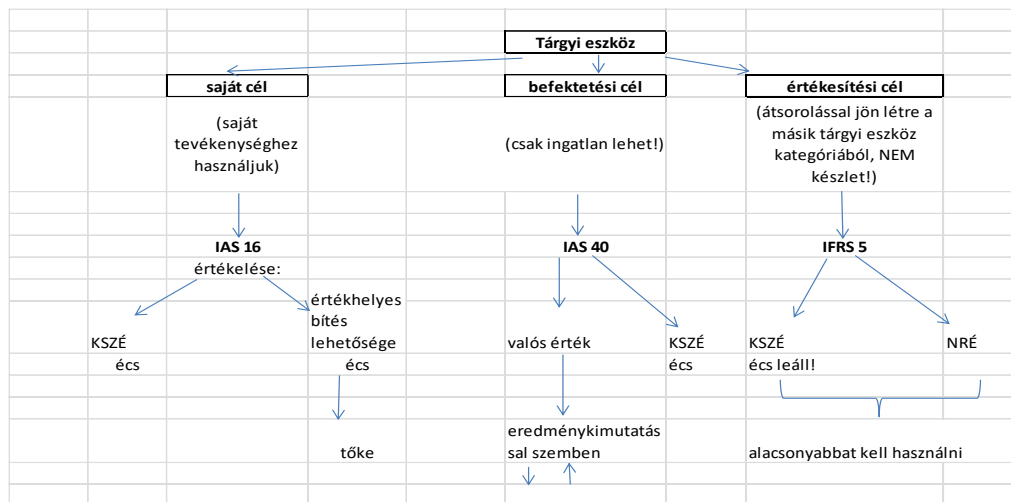
A tárgyi eszközökhöz kapcsolódó standardok:

IAS 16- Ingatlanok, gépek, berendezések,

IAS 36- Eszközök értékvesztése

IAS 40- Befektetési célú ingatlanok

IFRS 5- Értékesítésre tartott befektetett eszközök és megszűnő tevékenységek

IAS 16 Ingatlanok, gépek és berendezések

A standard nem vonatkozik:

- mezőgazdasági tevékenységgel kapcsolatos biológiai eszközök kitermelésére,
- ásványi jogok, ásványok, kőolaj, földgáz, stb. nem megújuló természeti erőforrás kutatására és kitermelésére.

Az IAS 16 a **saját használatú ingatlanokhoz, gépekhez kapcsolódik**.

Megjelenítés

Eszközök között akkor kell kimutatni egy adott tételét, ha:

- valószínű, hogy az eszközökhöz társuló jövőbeli gazdasági hasznok fognak a gazdálkodóhoz befolyjni,
- és az eszköznek a gazdálkodónál jelentkező bekerülési értéke megbízhatóan mérhető.

Ha előbbieknél megfelel, akkor elsődlegesen **bekerülési értékén kell értékelni**.

Bekerülési érték:

Az eszköz megszerzéséért kifizetett pénzeszköz, vagy a megszerzéséért adott egyéb ellenérték valós értéke a megszerzés vagy létrehozás időpontjában.

Bekerülési érték elemei:

- vételár,
- importvám és vissza nem igényelhető adók,
- kereskedelmi engedmény, árengedmény,
- közvetlenül kapcsolódó költségelemek:
- telephely előkészítés ktg-e,
- kezdeti szállítási és anyagmozgatási ktg-ek,
- beszerelés ktg-e
- szakértői díj,
- eszköz szétszerelése, elszállítása, másik helyszínen való összerakásának becsült költsége olyan mértékig, amennyire az céltartalékként kimutatásra kerül az IAS 37 alapján.

Kötelező sorai nincsenek csak mintát ad a standard arra vonatkozóan, hogy mit kell ide besorolni, pl. földterület, hajó, repülő, stb.

Későbbi ráfordítások:

- aktiválható, ha a felújítás megnövelt gazdasági hasznokat eredményez a jövőben:
- üzem módosítása során növekszik annak hasznos élettartama, beleértve a kapacitás növekedést is,
- gépi alkatrészek feljavítása a kibocsátott termékek lényeges minőségi javítása érdekében,
- új gyártási folyamat bevezetése, lehetővé téve a korábban becsült működési költségek csökkenését.

Későbbi költségek:

javítás és karbantartási költségek → felmerüléskor költség,
Részegységek cseréje: régi kivezetésre kerül, új növelő tétel.
Rendszeres, alapvető átvizsgálás: az eszköz KSZÉ-ét növeli.

Értékcsökkenés

Értékcsökkenthető összeg:

az eszköz bekerülési értéke, vagy egyéb, a bekerülési értéket helyettesítő összeg a beszámolóban, csökkentve annak maradványértékével.

Hasznos élettartam:

- az az időszak, amely alatt a gazdálkodó várhatóan használni fog egy eszközt, vagy
- azoknak a termékeknek vagy hasonló teljesítmény egységeknek a száma, amelyeket az eszköz révén a gazdálkodó várhatóan kinyerhet.

Maradványérték:

- az a nettó összeg, amelyet a gazdálkodó az eszközért (annak hasznos élettartama

végén) a várható elidegenítési költségek után kap.

Elszámolása:

a hasznos élettartam alatt a bekerülési érték csökkentve a maradványértékkel. A hasznos élettartamot felül lehet vizsgálni.

Értékcsökkenési módszerek:

- lineáris módszer,
- degresszív módszer: évek száma és mértani sor módszere,
- teljesítményarányos módszer.

Tárgyi eszköz écs-je a használatra készség napjával indul (nem pedig az aktiválással/üzembe helyezéssel).

Átértékelés

Ha az eszköz valós értéke lényegesen eltér a KSZÉ-től, akkor további átértékelésre van szükség:

- ingatlanok, gépek, berendezések adott tételének átértékelésekor az egész csoportot, amelyhez az eszköz tartozik, át kell értékelni.
- Ha átértékelés után a KSZÉ növekszik → **saját tőkében növekszik az értékelési tartalék**
- Ha átértékelés után KSZÉ csökken → **saját tőkében csökken az értékelési tartalék, de csak a korábbi pozitív átértékelési különbözet összegéig.**

Átértékelt eszköz értékcsökkenése, módszerek:

1. halmozott écs-t újraszámítják az eszköz bruttó értékével arányosan,
2. halmozott écs-t kivezetik a könyvekből a bruttó értékkel szemben, és a nettó értéket módosítják az átértékelt összegre.

Tárgyi eszköz kivezetése

Értékesítéskor:

- nettó módon
- a nyereség nem lehet bevétel

Közzététel pl.:

- értékelési eljárások
- használt écs módszer,
- tárgyi eszköz mozgástábla

Átértékelési közzétételi követelmények pl.:

- átértékelés alapja,
- átértékelés fordulónapja,
- bevontak-e független értékelőt.

IAS 40 - Befektetési célú ingatlanok

Olyan ingatlan, amelyet bérbeadási, tőkenövelési, vagy mindkét céllal tartanak, s nem pedig azért, hogy:

- áruk és szolgáltatások előállításával, illetve nyújtásával kapcsolatosan vagy igazgatási célokra használják, vagy

- a szokásos üzletmenet keretében értékesítsék.

(azaz kizárólag befektetési célú ingatlan sorolható ide)

Pl:

- földterület, amely jövőbeli hasznosítása még nem eldöntött,
- harmadik felek részére épített, fejlesztett ingatlan,
- pénzügyi lízingbe adott ingatlan,
- szokásos üzletmenet keretében eladásra szánt ingatlanok.

Megjelenítés:

- valószínűsíthető, hogy a befektetési célú ingatlanhoz társuló jövőbeli gazdasági hasznos befolyanak, és

- a befektetési célú ingatlan bekerülési értéke megbízhatóan mérhető.

Értékelés:

Javasolt: valós értéken (écs ekkor nincs):

- az összes ilyen ingatlant valós értéken kell értékelni,

- a valós értékben bekövetkező változásokat az időszak **eredménykimutatásában kell megjeleníteni.**

Alternatív eljárás: bekerülési értéken (écsvel):

- az összes ilyen ingatlant bekerülési értéken kell értékelni,

- IAS 16 szerinti halmozott écsvel és halmozott értékvesztéssel csökkentett bekerülési értéken.

Megoszthatóság vizsgálata:

- ha az egyes ingatlanok megoszthatók, vagyis külön is értékesíthetők, bérbe adhatók,

- az egyes részek elkülönítetten nem adhatók el, az ingatlan befektetési célú, ha csak egy jelentéktelen részt tartanak saját használatra.

IFRS 5 Értékesítési célú eszközök és megszűnő tevékenységek

Vonatkozik minden:

- befektetett eszközre,

- eszközeladási csoportra.

Kivéve:

- halasztott adó

- dolgozói juttatások,

- pénzügyi instrumentum
- befektetési célú ingatlan,
- mezőgazdasági eszközök,
- biztosítási szerződések.

Átsorolással jön létre másik tárgyi eszköz kategóriából, NEM készlet!

Eszközeladási csoport: Eszközök és közvetlenül kapcsolódó kötelezettségek, amelyek kivezetésre kerülnek egy csoportban egy tranzakció során.

Értékesítésre tartott:

▪ ha a KSZÉ inkább értékesítés révén, mintsem folyamatos működés során fog megtérülni

- kritériumai:
- azonnal eladható jelenlegi állapotában,
- értékesítése nagyon valószínű

Értékesítése nagyon valószínű, ha:

- ügyvezetés elkötelezett és van működő terv a vevő felkutatására
- ÉS olyan áron van meghirdetve, amely racionális valós érték,
- ÉS várhatóan 1 éven belül megtörténik az értékesítés,
- ÉS nem utal semmi arra, hogy visszamondják az értékesítést.

Ha az értékesítés több, mint 1 év, de olyan események miatt, amely a vezetés ellenőrzése alatt áll, és a vezetés még mindig elkötelezett, akkor itt maradhat.

Értékesítésre tartott értékelése:

- KSZÉ
- vagy értékesítési költséggel csökkentett valós érték közül az ALACSONYABB.

Értékvesztés elszámolható, de értékcsökkenés NINCS.

Ha megváltozik az értékelési terv, visszaminősíthető az alábbiak valamelyikére:

- átsorolás előtti KSZÉ módosítva értékcsökkenéssel, átértékeléssel, (amit elszámoltak volna, ha nem értékesítésre tartott eszközként lett volna kimutatva)
- megtérülő érték az értékesítésről szóló döntés megváltoztatásának időpontjában.

Közzététel:

- többi eszköztől és kötelezettségtől elkülönítetten, külön soron kell szerepeltetni az értékesítésre tartott eszközöket és a hozzá tartozó kötelezettségeket, bruttó módon
- átsoroláskor és utólagos értékeléskor elszámolt értékvesztéseket és visszairásokat be kell mutatni.
- Az eladásra szánt eszközök átértékeléséből származó eredményt – ha nem megszűnő tevékenységről van szó- a folyamatos tevékenységek eredményei között kell

bemutatni.

1.2. Magyar és IFRS szabályok eltérései

- HAS-ban a minősített eszközök tartalma nem szabályozott → IAS 16 hatóköre alá tartozó speciális témakörök (értékesítésre tartott eszközök, befektetési célú ingatlanok, biológiai eszközök, ásványkincsek feltárása) nagy részére a HAS nem tartalmaz különleges szabályokat, ezek is tárgyi eszköznek minősülnek
  - az aktiválási ráta a HAS-ban nem szabályozott
  - az aktiválandó összeg nem ugyanaz (HAS-ban képzés, betanítás költsége aktiválandó/ költségek aktiválása az üzembe helyezésig lehetséges)
  - HAS nem ismeri a befektetési célú ingatlanok fogalmát → tárgyi eszköz

1.3. Értékvesztés elszámolásának vizsgálata és szabálya

IAS 36- Eszközök értékvesztése

Nem vonatkozik:

- készletekre (IAS 2)
- beruházási szerződésekből származó követelésekre, (IAS 11)
- halasztott adó követelésre (IAS 12)
- munkavállalói juttatásokból származó eszközökre, (IAS 19)
- pénzügyi instrumentumokra, (IAS 39)
- befektetési ingatlanokra (IAS 40)
- mezőgazdasági eszközökre (IAS 41)

Értékvesztés azonosítása:

Határozott élettartamú immateriális javak- információ az értékvesztésre lehet:

- külső:

- piaci érték jelentős csökkenése,
- negatív változások a technológiai, gazdasági, jogi környezetben,
- piaci kamatlábak, megtérülő ráták növekedése
- beszámolási egység piaci értéke <KSZÉ-e

- belső

- avulás, fizikai rongálódás,
- tevékenység megszüntetése,
- eszköz teljesítménye az elvárt szint alatt van, a jövőbeli nyereség kedvezőtlenebb a tervezettnél.

A mérlegfordulónapon kell felmérni.

Értékvesztést kell elszámolni, ha az eszköz KSZÉ > a megtérülő értéknél.

Meghatározhatatlan élettartamú immateriális javak:

évente számolunk értékvesztés fennállását.

Megtérülő érték mérése:

→egyedi eszközre, ha ez nem lehetséges, mert

- az eszköz használati értéke nem becsülhető,
- az eszköz folyamatos használata nem termel más eszközöktől nagy mértékben függetlenül bevételeket

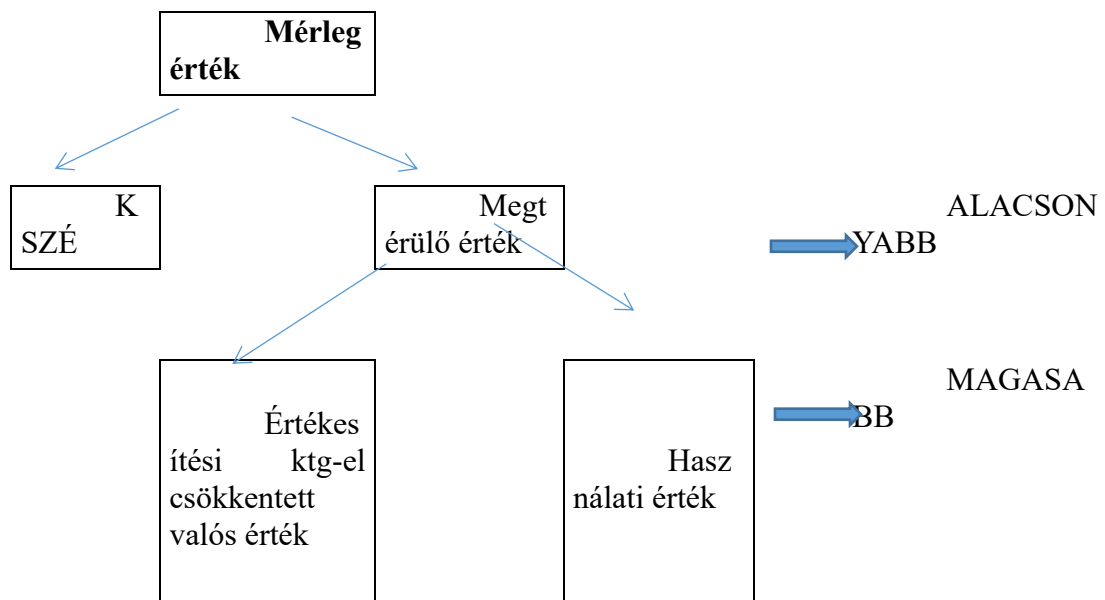
→akkor pénztermelő egységre.

Pénztermelő egység (CGU):

Az eszközök azon legkisebb beazonosítható csoportja, amely magában foglalja az eszközt, amely folyamatos használata pénzbevételeket generál, ami nagymértékben független a más eszközökből származó pénzbevételektől.

Megtérülő érték:

az eszköz nettó eladási ára és használati értéke közül a MAGASABBIK.

Használati érték tartalma:

Egy eszköz folyamatos használatából, és hasznos élettartama végén történő elidegenítéséből várhatóan keletkező becsült jövőbeli pénzáramok jelenértéke:

- a maradványértéket figyelembe kell venni a pénzáramok számításakor,
- a pénzmozgást nem okozó ráfordítások nem szerepelhetnek a pénzáramok jelenértékének számításakor (pl. écs)
- nem lehet a pénzáramok része az eszköz finanszírozásával kapcsolatos kiadások összege,
- a nyereségadó hatásait figyelmen kívül kell hagyni.

2. Beszámolóval kapcsolatos standardok bemutatása, kiemelten:

2.2. IFRS beszámoló részei, beszámolóképzítés alapelvei

IAS 1. célja: hogy az **általános célú pénzügyi beszámolók összeállításához** (éves beszámolóhoz, ha évi egyszeri alkalomnál többször kíván beszámolni, akkor azt az IAS 34 alapján fogja megtenni) olyan alapok szolgáltatson, amely biztosítja a beszámoló összehasonlíthatóságát mind időben, mind a többi társasághoz képest. Előírja a pénzügyi beszámoló célját is, amely arra hivatott, hogy információt szolgáltatson a vállalkozás pénzügyi helyzetéről, teljesítményéről, cash-flow-járól.

Általános előírásokat tartalmaz a beszámoló összeállítására, részeire, felépítésére vonatkozóan, valamint meghatározza a kötelező minimum tartalmi szerepeltetést.

Beszámoló készítéssel kapcsolatos IFRS standardok:

Standard	Megnevezés
IAS 1	A pénzügyi kimutatások összeállítása
IAS 7	Cash Flow
IAS 8	Számviteli politika változása, alapvető hibák és becslések
IAS 10	Mérlegfordulónap utáni események
IAS 24	Kapcsolt vállalkozások közzétételei
IAS 29	Hiperinflációs gazdaságokban való működés
IAS 34	Közbenso pénzügyi beszámolás
IFRS 1	Az IFRS első alkalmazása
IFRS 4	Biztosítási szerződések
IFRS 8	Szegmens jelentések

A pénzügyi beszámoló részei IAS 1 alapján:

- mérleg
- eredménykimutatás (átfogó jövedelem kimutatás)
- saját tőke változása
- cash flow
- kiegészítő melléklet

A fentiekén kívül lehetőség van arra is, hogy a vezetés által készített, a pénzügyi teljesítményt, a pénzügyi helyzetet bemutató, támogató jelentések is megjelenjenek a beszámolóban:

- a pénzügyi teljesítményt meghatározó tényezők, hatások, a működési környezet változásai, hatása a vállalatra, valamint a változásokra reagálva a megtett intézkedések ismertetése
- a vállalkozás befektetési és osztalékfizetési politikája
- a finanszírozási források, a kötelezettség és saját tőke megcélzott aránya
- az IFRS szabályai alapján a beszámolóban ki nem mutatott erőforrások
- környezetvédelmi jelentések, stb.

A standard javasolja elkészíteni, de nem teszi kötelezővé:

- a pénzügyi kimutatásokon kívüli tételek bemutatását
- a vállalkozás pénzügyi helyzetéről és teljesítményéről szóló menedzsment jelentés elkészítését
- a vállalkozás gazdasági környezetének, valamint kockázatainak és bizonytalanságainak bemutatását.

Alapelvek

IFRS-eknek való megfelelés kérdéskörével kiemelten foglalkozik a standard, ennek megfelelően a vállalkozásoknak a hű és valós kép eléréséhez a következőket kell teljesítenie:

- számviteli alapelvek teljeskörű alkalmazása
- a számviteli politikát az IAS8 előírásaival összhangban kell elkészíteni és bemutatni a pénzügyi beszámoló részeként
  - az információkat úgy kell szerepeltetni, hogy azok lényeges, megbízható, összehasonlítható és érthető információk legyenek
  - kiegészítő megjegyzéseket kell közzétenni, ha az IFRS követelményei nem elegendőek ahhoz, hogy a felhasználók megértsék egy gazdasági esemény a vállalkozás pénzügyi és vagyoni helyzetére gyakorolt hatását.
  - a beszámolóban közzé kell tenni, hogy a pénzügyi kimutatások az IFRS-ek előírásaival összhangban készültek. → csak akkor teljesül, ha minden standard követelményének megfeleltünk
  - ha a standard alkalmazása félrevezető, téves képet nyújtana, a valós kép érdekében el lehet térni az IFRS követelményeitől. → részletes bemutatás, indoklás szükséges

A standard által meghatározott **alapelvek**:

- **vállalkozás folytatásának elve**
- **elhatárolás (összemérés) elve**
- következetesség elve
- lényegesség és összevonás elve
- nettósítás (bruttó elszámolás) elve
- összehasonlíthatóság elve

A beszámoló felépítése IAS 1 szerint:

A pénzügyi kimutatások elemeit egyértelműen azonosítani kell, el kell választani a jelentés más adataitól:

- a beszámoló vállalkozás megnevezése vagy egyéb jellemzők azonosítása
- egyedi vagy konszolidált beszámolóról van szó
- fordulónap, vagy a beszámolási időszak
- a beszámoló pénzneme
- az adatok pontossága (eft, mft)

A standard szerint a pénzügyi kimutatásokat legalább évente egyszer el kell készíteni. (lehet többször is, rendkívüli esemény hatására, pl. ha a pénzügyi év fordulónapja megváltozik)

Mérleggel szembeni előírások:

A standard előírja az:

- eszközök és kötelezettségek besorolásának, minősítésének kritériumait,
- a mérleg kötelező tartalmi elemeit
- a mérlegben vagy kiegészítő mellékletben feltüntetendő tételeket,
- a mérleg lehetséges formáit

A mérlegben el kell különíteni a befektetett eszközöket és forgóeszközöket, a rövid, illetve a hosszú lejáratú kötelezettségeket. Lehetőség van likviditási szempontból bemutatni az információt, ha az relevánsabb információt nyújt.

Mérleg esetében előírt minimális sorokat (pl. Ingatlanok, gépek, berendezések; Befektetési célú ingatlanok; Céltartalékok; stb.) tovább lehet részletezni, a standard csak annyit kér, hogy a lényegi összeadások a sorok között legyenek elvégezve (pl. forgóeszközök összesítése)

A mérlegben vagy a kiegészítő információk között feltüntetendő tételek is vannak, ilyen például

- a mérlegsorok továbbrészletezése
- a fordulónap után, de a beszámoló elfogadása, közzététele előtt javasolt vagy jóváhagyott osztalék összege

Eredménykimutatás + egyéb átfogó jövedelem kimutatás = átfogó jövedelem kimutatás:

Eredménykimutatás:

A standard szabályozza

- az eredménykimutatás kötelező tartalmi elemeit,
- eredménykimutatás formáit,
- az eredménykimutatásban vagy a kiegészítő adatok között feltüntetendő tételeket.

Az eredménykimutatás:

- összköltség és forgalmi költség eljárással is készíthető
- adózott eredményig vezeti le a jövedelmet,
- nincsenek eredménykategóriák meghatározva, ezt a vállalkozás saját maga állítja elő

Kötelező elemein (pl. bevételek, pénzügyi ráfordítások, adóráfördítés, kiosztható eredmény) túl tovább részletezhető. Rendkívüli eredmény kimutatása TILOS. A standard szerint nem kell minden információt az eredménykimutatásban szerepeltetni, a vállalkozás megítélése szerint teheti a kiegészítő mellékletbe is.

Egyéb átfogó jövedelem kimutatás

Minden, nem a tulajdonosokhoz kapcsolódó tőkemozgást az átfogó jövedelem kimutatásban kell kimutatni.

- Értékelési tartalék változásai (IAS 16 és IAS 38)
- Külföldi leányvállalat beszámolójának átváltásából származó különbözet (IAS 21)
- A pénzügyi instrumentumok valós értékeléséből származó különbözet (IFRS 9)
- A cash flow hedge effektív részére jutó nyereségek és veszteségek (IFRS 9)
- Minden átfogó jövedelem elem halasztott adóját külön be kell mutatni

Az átfogó jövedelem elemei közötti átsorolásokat, módosításokat külön be kell mutatni. Az átfogó jövedelem halasztott adóját külön be kell mutatni

Cash Flow: az IAS 7 standardban kerül részletesen bemutatásra (a vállalkozás pénzeszközeiben és pénzeszköz-egyenértékeseiben bekövetkezett változásokat mutatja be, foglalja össze, különböző kategóriákba sorolva a változásokat kiváltó tételeket)

Saját tőke változása

A standard foglalkozik:

- a tőkekimutatásban minimálisan közzeendő információ tartalommal,
- példákat ad a tőkekimutatás elkészítésére
- rögzíti azokat a tételeket, amelyeket a tőkekimutatásban vagy a kiegészítő információk között lehet közzé tenni.

Tartalmazza:

- az időszak nettó nyeresége vagy vesztesége és visszatartott nyeresége
- bevételek és ráfordítások azon tételei, amelyek közvetlenül a saját tőkében kerültek elszámolásra (deviza átváltási tartalék, értékelési tartalék)
- az előző időszak teljes eredménye az előbb említett két pont összegeként számítva
- számviteli politika változásának és az alapvető hibák helyesbítésének kumulatív hatása

Be kell mutatni akár a tőkeváltozás táblában, akár a kiegészítő mellékletben az alábbiakat:

- tulajdonosokkal való tőke tranzakciók
- a felhalmozott nyereség vagy veszteség értéke az időszak kezdetén és a mérlegfordulónapon, és az időszak alatt bekövetkezett változások
- minden jegyzett tőke kategória KSZÉ-e elkülönítve közzé téve, és a részvény ársziók és a tartalékok időszak elején és végén lévő értéke és a változásaik.

Kiegészítő mellékletben közzé kell tenni:

- az IFRS-ek által előírt, a magában a mérlegben, az eredménykimutatásban, a tőkeváltozás kimutatásban és a cash flow kimutatásban be nem mutatott információkat, valamint
- további olyan információkat kell adni, amely magában a mérlegben, az eredménykimutatásban, a saját tőke változás kimutatásban vagy a cash flow kimutatásban nincs bemutatva, de releváns ezek bármelyikének megértéséhez.

A kiegészítő mellékletet rendszerezett módon kell bemutatni. A mérlegben, eredménykimutatásban, saját tőke változás kimutatásban és a cash flow kimutatásban szereplő minden egyes tételnél kereszthivatkozással meg kell adni a kiegészítő mellékletben megtalálható kapcsolódó információkat.

2.3. Számviteli politika, számviteli becslés, hibák elszámolásai

A standard hatóköre:

- a számviteli politika megválasztásakor és alkalmazásakor
- a számviteli politika változásainak kezelésekor
- a számviteli becslésekben bekövetkezett változások elszámolásakor
- a korábbi időszakok hibáinak javításakor

Számviteli politika megválasztása és alkalmazása:

A számviteli politikát úgy kell kialakítani, hogy amennyiben egy standard vagy értelmezés konkrétan vonatkozik egy adott ügyletre, egyéb eseményre vagy feltételre, az adott tételre alkalmazott politikát az adott standard vagy értelmezés alapján kell meghatározni, figyelembe véve a standard végrehajtási útmutatóját.

Ha nincs az adott ügyletre, más eseményre vagy feltételre konkrétan vonatkozó standard vagy értelmezés, a vezetésnek saját megítélése alapján kell olyan számviteli politikát kidolgoznia és alkalmaznia, amely olyan információt eredményez, amely

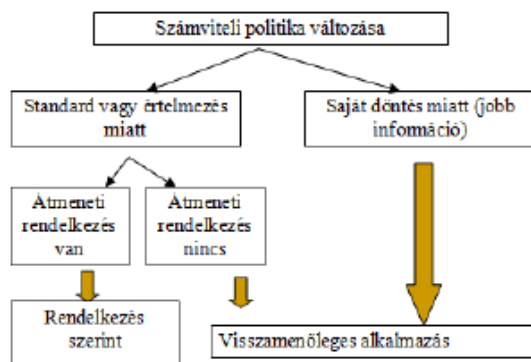
- releváns a felhasználók döntéshozatali igényeinek szempontjából, valamint
- megbízható abban az értelemben, hogy a pénzügyi kimutatások
- hűen tükrözik a vállalkozás pénzügyi helyzetét, pénzügyi teljesítményét és cash flow-ít
- az ügyletek, más események és feltételek gazdasági tartalmát tükrözik, nem pusztán jogi formájukat
- semlegesek, óvatosak és minden lényeges vonatkozásban teljeseek.

A vezetés figyelembe veheti még az olyan egyéb standardalkotó szervezetek kiadványait is, akik hasonló keretek közt határoznak meg számviteli standardokat, ha nem állnak ellentétben az IFRS szabályozásaival.

A számviteli politikát a kiegészítő mellékletben kell bemutatni.

Számviteli politikában bekövetkezett változásokról akkor beszélünk, ha:

- A változást **törvényi szabályozás vagy a számviteli standardokat alkotó testület** döntése támassza alá,
- A számviteli politika megváltoztatása egy vállalkozás pénzügyi helyzetéről, teljesítményéről és cash flow-járól **relevánsabb és megbízhatóbb információt nyújt.**
- A **vállalkozás egy olyan új IAS standardot adaptál**, amely a korábitól különböző számviteli politika alkalmazását kívánja meg.
- A vállalkozás az IAS által megengedett számviteli elszámolási módról egy **másik**, az IAS által szintén megengedett **elszámolási módra való áttérése**ről dönt.

A visszamenőleges alkalmazást a következőképp kell végrehajtani:

- a hatások megállapítása, mintha az adott elemre már az első pillanattól kezdve az új politikát alkalmazták volna
- nyitóadat átdolgozása
- az összehasonlító adatok megállapítása
- a hatások eredménytartalékkal szembeni elszámolása

Ha a változás végigvezetése kivitelezhetetlen (akkor sem tudja alkalmazni, ha minden tőle ésszerűen elvárhatót megtett az alkalmazás érdekében), akkor a módosítástól el lehet tekinteni.

Ha egy standard kezdeti alkalmazása hatással van a tárgyidőszakra, vagy korábbi időszakokra, vagy hatással kell lennie rá, de a módosítás összegét kivitelezhetetlen meghatározni, vagy hatással lehet a jövőbeni időszakokra, akkor közzé kell tenni:

- a standard vagy értelmezés címét
- ha alkalmazható azt, hogy a számviteli politika megváltoztatása a standard vagy értelmezés átmeneti rendelkezései szerint történt
  - a számviteli politikában bekövetkezett változás jellegét
  - ha alkalmazható, az átmeneti rendelkezés leírását
  - ha alkalmazható, azon átmeneti rendelkezéseket, amelyek kihatással lehetnek a jövőbeni időszakokra vonatkozóan
    - amennyiben kivitelezhető, a módosítás összegét a tárgyidőszakra, valamint minden bemutatott korábbi időszakra vonatkozóan a pénzügyi kimutatások valamennyi érintett sorára és az egy részvényre jutó eredmény alap és hígított értékére vonatkozóan
    - amennyiben kivitelezhető, a legkorábbi időszakot megelőző időszakokra eső módosítás összegét
- a visszamenőleges alkalmazás kivitelezhetlensége esetén azokat a körülményeket, amelyek ehhez a helyzethez vezettek, valamint annak bemutatását, hogy a számviteli politika változása hogyan és mikortól került alkalmazásra.

Számviteli becslések változásai: az üzleti tevékenységben rejlő bizonytalanságok következtében a pénzügyi kimutatások számos tétele nem mérhető pontosan, kizárólag becsülni lehet őket.

Becslésre van szükség:

- kétes kintlévőségek értékvesztése
- készlet avulásának mérése
- pénzügyi eszközök és kötelezettségek valós értéke
- az érték-csökkenthető eszközök hasznos élettartama, maradványértékük
- garanciális kötelezettségek, stb.

A becslések a pénzügyi kimutatások elkészítésének lényeges része, és nem csorbítja azok megbízhatóságát, hiányuk annál inkább. Becslést szükséges lehet felülvizsgálni, ha a becslés alapját képző körülmények változnak, tapasztalat indokolja. A becslés felülvizsgálata nem minősül hibajavításnak és nem korábbi időszakokra vonatkozik.

A számviteli becslésekben bekövetkező változás hatását a jövőre nézve az alábbi időszakok eredményében kell bemutatni:

- a változás időszakában, ha a változás csak az adott időszakot érinti
- a változás időszakában és a jövőbeni időszakokban, ha a változás mindezeket érinti

Amennyiben egy becslés változása az eszközökben és kötelezettségekben okoz változást, vagy a saját tőke valamely tételére vonatkozik, azt az érintett eszköz, kötelezettség, vagy saját tőke tétel KSZÉ-nek módosításaként kell megjeleníteni a változás bekövetkezésének időszakában.

A tárgyidőszakra kihatással lévő, vagy a jövőbeni időszakokra várhatóan kihatással lévő számviteli becslés változások jellegét és összegét közzé kell tennie, kivéve a jövőbeni időszakokra vonatkozó hatást abban az esetben, ha nem kivitelezhető azt előre megbecsülni. → ezt a tényt közzé kell tenni.

Hibák

Hiba lehet:

- becslési hiba → tárgyidőszakban javítani szükséges, *(pl: céltartalék összegét rosszul becsültem)*
- alapvető hiba → (korábbi évek hibája) javítása visszamenőlegesen *(pl. egyáltalán nem képeztem céltartalékot, pedig kellett volna)*

Alapvető hibák

A tárgyidőszakban felfedezett, olyan jelentőségű hibák, amelyek miatt egy vagy több korábbi időszak pénzügyi kimutatásai már nem tekinthetők megbízhatónak abban a formában, ahogy eredetileg közzé lettek téve.

A lényeges korábbi időszaki hibákat visszamenőlegesen ki kell javítani, az azok feltárása utáni első, közzétételre jóváhagyott pénzügyi kimutatásban:

- azon bemutatott korábbi időszakokra vonatkozó összehasonlító adatok újra megállapításával, amelyekben a hiba felmerült, vagy
- amennyiben a hiba a legkorábbi bemutatott időszak előtt következett be, a legkorábbi bemutatott időszakokra vonatkozóan bemutatott eszközök, kötelezettségek és a saját tőke nyitó egyenlegeinek újra megállapításával.

A korábbi időszaki hibát visszamenőleges újra megállapítással kell kijavítani, kivéve ha kivitelezhetetlen meghatározni a hiba egyes időszakokra vonatkozó hatásait vagy halmozott hatását.

Közzé kell tenni:

- hiba jellegét,
- a beszámolási időszakra, és minden egyes bemutatott korábbi időszakra vonatkozó helyesbítés összegét,
- előző időszakokra vonatkozó helyesbítések összegét,
- a tényt, hogy az összehasonlító infók átdolgozásra kerültek.

2.4. Fordulónap utáni események közzétételi szabályai

A standard célja: általános alapelvek meghatározása a mérlegfordulónap után, de még a beszámoló közzététele előtt történt események közzétételére vonatkozóan.

Előírja:

- annak meghatározását, hogy melyik az az időszak, amely időszak alatt történt eseményeket, tranzakciókat a vezetésnek meg kell vizsgálni, hogy hatással, illetve potenciális hatással rendelkeznek-e a beszámolóra vonatkozóan
- meghatározza azokat a körülményeket, amikor egy vállalatnak módosítani kell beszámolóját a fordulónap után történt esemény vagy tranzakció eredményeként.
- meghatározza azokat a közzétételi feladatokat, amelyeket a kiegészítő mellékletben közzé kell tenni a fordulónap után történt esemény, tranzakció eredményeként.

Mérleg fordulónapja utáni események: azok a kedvező/kedvezőtlen események, amelyek a fordulónap után történtek, de még a beszámoló közzétételre való jóváhagyása előtt. A standard szerint kétféle fordulónap utáni esemény van:

- azok az események/tranzakciók, amelyek bizonyítékot szolgáltatnak, hogy az esemény már a mérleg fordulónapján is léteztek → hatásukat ki kell mutatni a fordulónapon (*le kell módosítani a 12.31-et*)
- amelyek arra utalnak, hogy a mérleg fordulónapját követően merültek fel → hatásukat nem szabad kimutatni a fordulónapon (*nem kell módosítani a 12.31-et*)

A vállalkozásnak közzé kell tennie azt a napot, amikor a pénzügyi kimutatásokat közzétételre jóváhagyták, és azt, hogy ki a jóváhagyó.

Osztalék

Ha a vállalkozás a mérlegfordulónap után állapítja meg a fizetendő osztalékot, akkor a vállalkozás nem mutathatja ki ezt az osztalékot kötelezettségként a mérleg fordulónapján. (*Ha a mérlegfordulónap előtt jóváhagyják az osztalékot, akkor viszont tárgyévi osztaléknak minősül. A kifizetés nem feltétel, csak a jóváhagyás.*)

Vállalkozás folytatásának elve

A vállalkozás nem készítheti el a pénzügyi kimutatásait a vállalkozás folytatását feltételezve, ha a vezetés a mérlegfordulónap után úgy dönt, hogy fel kívánja számolni a vállalkozást, vagy meg kívánja szüntetni a kereskedelmi tevékenységét, vagy ha ennek megtételén kívül nincs más ésszerű lehetősége.

Az IAS 1 standard közzétételi kötelezettséget ír elő

- a pénzügyi kimutatásokat nem a vállalkozás folytatásának elve érvényesülésével állították össze
- a vezetés tudatában van az eseményekre vagy feltételekre vonatkozó olyan lényeges bizonytalanságoknak, amelyek jelentős kétséget támaszthatnak a vállalkozás az irányú képességét illetően, hogy a vállalkozás folytatása biztosítható-e. Ilyen közlendő események vagy feltételek a mérleg fordulónapja után is felmerülhetnek.

Közzétételi feladatok

Ha a vállalat a mérleg fordulónapja után olyan körülményekről szerez információkat, amelyek a mérleg fordulónapján már fennálltak, a vállalkozónak az új információ figyelembevételével aktualizálnia kell az e körülményekre vonatkozó közzétételeket.

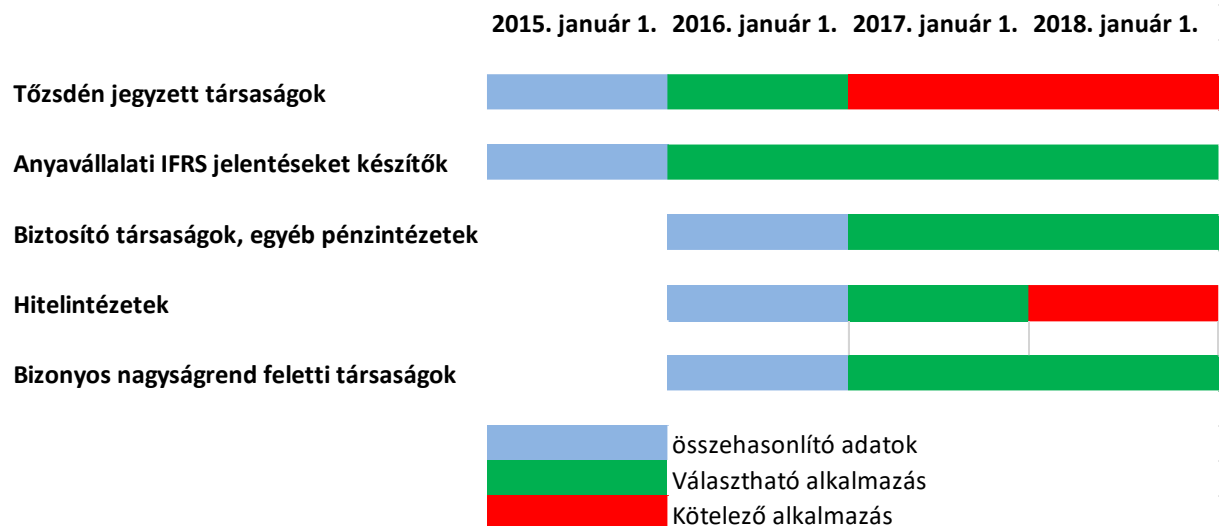
Be kell mutatni:

- hogy melyik időpontot tekintette a közzététel napjának időpontját
- illetve a közzétételre készség állapotának, melyhez képest vizsgálta a fordulónap utáni események fennállását.

Ha a nem módosító események természete jelentős, akkor a beszámolóban be kell mutatni ennek az eseménynek a természetét, várható pénzügyi hatását, illetve ha az nem becsülhető, akkor azt a tényt, hogy nem becsülhető.

→ ha a nem módosító esemény jelentős lehet, akkor a beszámolóban pro forma pénzügyi információkat is el kell helyezni, azaz bemutatni, hogy ha módosították volna ezt a tételt, akkor milyen pénzügyi, jövedelmezőségi számokat mutatnának be.

2.5. IFRS alkalmazása Magyarországon

3. Az IFRS 16 Lízing standard

3.1. Mi minősül lízingnek?

Az standard 2019. január 1-jével vagy később kezdődő üzleti évek kapcsán alkalmazandó.

Az áttérés kapcsán két alternatívát ajánl fel az IFRS 16 a lízingbevevőknek:

- a teljes retrospektív módszert és
- a módosított retrospektív módszert.

A lízingszerződés kezdetének időpontjában meg kell vizsgálni, hogy az adott szerződés lízingszerződés-e, vagy tartalmaz-e lízinget. Egy szerződés lízingszerződésnek minősül, vagy lízinget tartalmaz akkor, ha olyan szerződés, amely egy meghatározott időszakra vonatkozóan átadja egy mögöttes eszköz használatának a jogát díjfizetés ellenében úgy, hogy a lízingbevevő jogosult az eszköz használatából eredő hasznot beszedni és a használatra vonatkozó döntéseket jogosult meghozni.

A definíció kulcselemei:

- a mögöttes eszköz,
- a gazdasági hasznok beszedése,
- a használat irányítása.

Amennyiben egy szerződésben ez a három elem megtalálható, úgy ez a szerződés lízingszerződés vagy tartalmaz lízing komponenst. Ezt minden szerződés módosítás esetén is meg kell vizsgálni.

Amennyiben egy lízingbevevő több lízingkomponenst is beazonosít egy szerződésen belül (azaz több mögöttes eszközt is lízingel), illetve a szerződés vegyes, tehát tartalmaz nem lízing elemeket is (pl. karbantartás) a lízing díjat allokálnia kell a relatív egyedi árak összesített egyedi árak arányában az egyes eszközökre, szolgáltatásokra.

Akkor lehetséges több eszköz lízingjét egy lízingnek tekinteni, ha az egyes eszközök (egymás nélkül) közgazdasági értelmében értéktelenek a lízingbevevő számára (azokat nem tudja önmagukban használni) vagy ha az eszközök egymással szoros kapcsolatban állnak, egymás nélkül használhatatlanok.

Azonosított mögöttes eszköz

Lízingszerződésről csak akkor beszélhetünk, ha a lízingtárgy pontosan azonosított. Egy eszköz akkor tekinthető azonosítottnak, ha a szerződés explicit módon meghatározza, vagy a felek implicit módon határozták azt meg. Az explicit meghatározás világos, a szerződésben konkrétan behatárolták azt az eszközt, amely a lízing tárgyául szolgál.

Amennyiben a „lízingbeadónak” úgynevezett tartalmi helyettesítési joga van, a mögöttes eszköz nem meghatározott, így nem teljesül a lízing definíciója. A jog akkor tartalmi, ha a lízingbeadó különösebb korlátok nélkül cserélheti a mögöttes eszközt. Akkor, ha nem lehet egyértelmű döntés hozni arról, hogy az adott helyettesítési jog tartalmi-e, akkor azt kell feltételezni, hogy nem az.

Eszköz használatából származó gazdasági hasznok

A standard meghatározása szerint a másik szempont a használat kontrolljának meghatározására, vagyis az, hogy a lízingbevevőnek van-e joga annak eldöntésére, hogy az eszközt hogyan és milyen céllal használja.

Amennyiben van erre joga, úgy a kontroll a lízingbevevőnél van. A kontroll jog értékelésekor azt kell eldönteni, hogy melyik szereplőnek van releváns döntési joga az eszköz használatának módjára és céljára vonatkozóan. A relevancia ebben az esetben azt jelenti, hogy a döntés hatása befolyásolja a használatból eredő gazdasági hasznokat. Ezek a releváns döntési jogok szerződésenként különbözhetnek, az eszköz jellegétől és a szerződés feltételeitől függően.

Ha a lízingbevevő a használat megkezdése előtt, vagy megkezdésekor meghatározta az outputot és ezt a döntését nem változtathatja meg a használat során, akkor nincs kontrollja a használat felett. Ilyen esetben a „lízingbevevő” nem rendelkezik több joggal, mint egy tipikus szolgáltatási szerződésben.

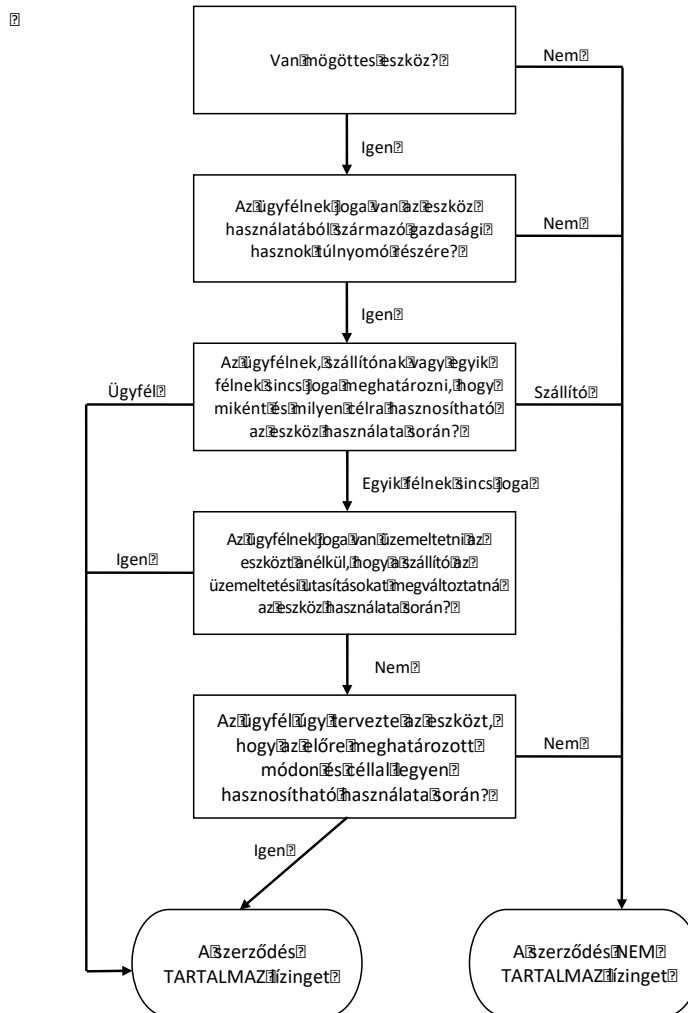
Amennyiben megállapítást nyert, hogy a lízingbevevő kontrollálja az eszköz használatát, meg kell vizsgálni, hogy van-e a joga a lízingbevevőnek a gazdasági hasznok beszedésére.

A gazdasági hasznok eredhetnek az eszköz használatából származó fő outputjából, melléktermékekből vagy egyéb forrásból. Egyéb forrás például a lízingelt eszköz allízingbe adása, amikor a beszedett (al)lízingdíjak testesítik meg a gazdasági hasznokat.

A szerződések tartalmazhatnak olyan feltételeket, amelyek célja a lízingbeadó eszközben lévő érdekeltségének védelme, a személyzet védelme, vagy a lízingbeadó

törvényeknek és jogszabályoknak való megfelelésének biztosítás. Ezek az előírások többnyire meghatározzák a lízingbevevő használati jogának tág korlátait, de nem korlátozzák a lízingbevevő használati jogát a meghatározott korláton belül. Egy szerződés például meghatározhatja az eszköz használatának maximális mértékét, a használat helyét és idejét, az alkalmazandó használati gyakorlatot és azt, hogy a használatban bekövetkezett változásról a lízingbeadót értesíteni kell.

A következő folyamatábra mutatja be a szerződés minősítését².

3.2. Elszámolási szabályok a lízingbevevőnél

A lízingbevevő felveszi a használati jog eszköz értékét a lízingkötelezettséggel szemben.

3.3. ROU eszköz bekerülési és követő értékelésének szabályai

Kezdeti megjelenítés és első értékelés

Használati jog-eszköz (right-of use asset, ROU)

A lízing kezdeti időpontjában a lízingbevevőnek a kötelezettség megjelenítésével párhuzamosan fel kell vennie a mérlegében a használati jog-eszközt is.

² IFRS 16.B31

A lízingszerződés megkötésének időpontjában a lízingbevevőnek bekerülési értéken kell felvennie az eszközt a mérlegébe.

A bekerülési érték részei a következők:

- a lízing kötelezettség értéke,
- előre megfizetett lízingkifizetések csökkentve a kapott ösztönzők összegével,
- a kezdeti közvetlen (direkt) költségek,
- a leszerelés, eltávolítás és helyreállítás becsült költségei az IAS 37 standard szerint értékelve.

Követő értékelés

Használati jog-eszköz (ROU)

A lízingbevevő az eszközt halmozott értékcsökkenéssel és értékvesztéssel csökkentett bekerülési értéken értékeli. Az eszköz értékét tovább kell módosítani a lízing kötelezettség értékében bekövetkező változásokkal kivéve, ha a könyv szerinti érték már nulla és csökkenteni kellene az értéket.

Amennyiben a használati jog-eszköz megfelel a befektetési célú ingatlanok IAS 40 szerinti definíciójának, abban az esetben a számviteli politikájában meghatározott értékelési elveket kell alkalmaznia erre az eszközre (ROU) is, amely általában valós értéken történő értékelést jelent.

Ha az ingatlanok, gépek, berendezések csoportra az IAS 16 szerinti átértékelési modellt alkalmazza a gazdálkodó, akkor, ha a használati jog-eszköz ezekbe a csoportokba sorolható, erre is alkalmazhatja az átértékelési modellt.

A megjelenített eszköz (ROU) értékcsökkenésére az IAS 16 standardban előírtak vonatkoznak, vagyis az értékcsökkenési módszernek tükröznie kell a használatból eredő gazdasági hasznok felmerülésének ütemét, mely lízing esetében többnyire lineáris leírást eredményez.

Az amortizációt a lízing futamidejének kezdetétől kell elszámolni. Az amortizációs időszak meghatározásánál figyelembe kell venni, hogy az eszköz tulajdonjoga átszáll-e a lízingbevevőre, vagy ésszerűen értékelve él-e a vásárlási opcióval. Ha igen, akkor az időszak, amelyre az értékcsökkenést el kell számolni, az eszköz hasznos élettartama. Ha ezek a körülmények nem állnak fenn, akkor a hasznos élettartam és a lízing futamideje közül a rövidebb időszak alatt kell az eszközt értékcsökkenteni.

Az értékcsökkenésre vonatkozóan az IAS 16 standard előírásaiból következően a lízingbevevő alkalmazhatja a komponensenkénti megjelenítést is.

A használati jog-eszköz könyv szerinti értékének meghatározáskor figyelembe kell venni az eszközre elszámolt halmozott értékvesztéseket is, vagyis a vállalkozásoknak ezekre az eszközökre alkalmazniuk kell az IAS 36 Eszközök értékvesztése standardot. Az értékvesztés elszámolását követően az eszközök értékcsökkenését már az értékvesztett értékre kell elszámolni.

3.4. Lízingkötelezettség bekerülési és követő értékelésének szabályai

Kezdeti megjelenítés és első értékelés

Lízing kötelezettség

A lízingbevevőnek a lízing futamidő kezdetén értékelnie kell a lízing kötelezettséget, amely nem más, mint a jövőben fizetendő lízingdíjak (lízingkifizetések) jelenértéke.

A lízingkifizetéseket diszkontálni kell az implicit kamatlábbal, amennyiben ez meghatározható.

Az implicit kamatláb az a kamatláb, amellyel diszkontálva a

- a) lízingdíjakat és
- b) nem garantált maradványérték összegét

eredményül a mögöttes eszköz valós értékének és a lízingbeadónál felmerült közvetlen költségek összegét kapjuk.

Amennyiben nem meghatározható az implicit kamatláb, akkor a járulékos kamatlábat kell használni a diszkontáláshoz. A járulékos kamatláb egyfajta hitelkamatláb, amely a lízingbevevőre vonatkozna, ha a lízing megkötésével megegyező időpontban, hasonló feltételekkel, hasonló biztosítékkal venne fel hitelt, hasonló értékű eszköz használati jogának megszerzése érdekében, hasonló gazdasági környezetben.

A lízing implicit kamatláb tartalmában belső megtérülő rátaként értelmezhető.

A lízingkötelezettség értéke a következőket tartalmazza a lízing kezdetekor:

- fix kifizetések (ideértve a lényegileg fix kifizetéseket is), csökkentve az ösztönzők összegével,
- azok a változó kifizetések, amelyek egy indextől vagy árfolyamtól függenek,
- a maradványérték garanciája miatt fizetendő díjak várható értéke (maradványérték valós értékének várható változása miatt),
- a vételi opció ára, amennyiben a lízingbevevő kellő bizonyossággal várhatóan le fogja hívni az opciót,
- a lízing felmondása esetén fizetendő díj, abban az esetben, ha a lízing futamidejének számításakor a korai felmondást valószínűsítette a gazdálkodó.

Követő értékelés

Lízing kötelezettség

A lízing kötelezettséget követő értékelése során az effektív kamatláb módszerével kell meghatározni. Ez azt jelenti, hogy az egyes kifizetéseket az alkalmazott effektív kamatláb alapján szét kell választani tőketörlesztése és kamatfizetésre. Ahogyan csökken a lízing kötelezettség értéke, úgy növekszik a kifizetésekben a tőketörlesztések aránya.

Amennyiben a lízingkifizetésekben később változás következik be, a lízingbevevőnek újra kell értékelnie a mérlegében megjelenített kötelezettséget. A kötelezettség értékelése a használati jog-eszközzel szemben történik. Előfordulhat olyan eset is, amikor az eszköz könyv szerinti értéke már nulla, és a lízing kötelezettséget csökkenteni kell az átértékelés során. Ilyen esetben az eredmény javára kell elszámolni a módosítás hatását.

A lízingkötelezettséget újra kell értékelni, amennyiben a lízing futamideje megváltozott, vagy a vételi jog lehívásának értékelése megváltozott. Ilyenkor új implicit kamatlábat kell számolni és ezt kell alkalmazni a módosított, várható kifizetések hátralévő összegére, a hátralévő futamidő alatt.

3.5. Lízingszerződés elszámolásai

A lízingszerződés tekintetében a régi – IAS 17-ben szereplő – számviteli elszámolási szabályok lényegében változatlan formában élnek tovább. A számviteli elszámolási szabályok tehát majdhogyan változatlanok.

Kezdeti bekerülés – az ügylet minősítése

A lízingszerződésnek – a lízingszerzővel ellentétben – minősítenie kell az ügyleteket aszerint, hogy azok pénzügyi lízingszerződésnek, vagy operatív lízingszerződésnek számítanak.

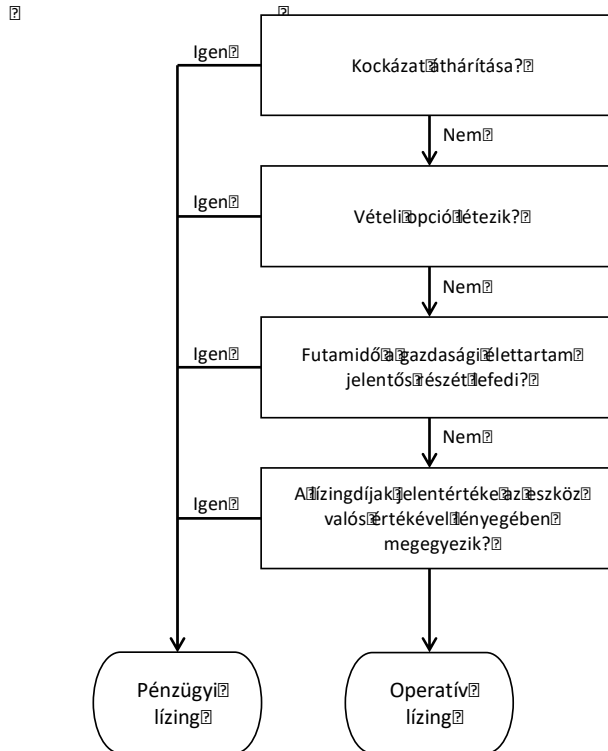
Azok a megállapodások, amelyek lényegében minden a tulajdonláshoz kapcsolódó kockázatot és hasznot átadnak az eszköz használójának, pénzügyi lízingszerződésnek kell értékelni. Azok az ügyletek, amelyek nem adják át az eszköz tulajdonlásából eredő lényegileg összes hasznot és kockázatot operatív lízingszerződésnek minősítendőek.

A standard az alábbi kritériumok bármelyikének való megfelelés esetén pénzügyi lízingszerződésnek minősíti az adott ügyletet a tulajdonjog átszállásától függetlenül:

- a lízingszerződés futamidejének végén az adott eszköz tulajdonjoga átkerül a lízingszerzőhöz;
- a lízingszerző számára biztosított egy kedvező vételi opció; vagyis a lehívási ár a lízingszerződés megkötésének időpontjában annyira alacsony az opció gyakorlásának időpontjában várható valós értékhez képest, hogy a lízingszerző – a várakozásoknak megfelelően – élni fog a vételi jogával (ettől függetlenül még nem biztos, hogy ezzel ténylegesen élni is fog a lízingszerző a futamidő végén);
- a lízingszerződés futamideje lefedi a lízingszerződés gazdasági élettartamának jelentős részét, még akkor is, ha a tulajdonjog nem száll át;
- a jövőbeni lízingszerződés jelenértéke a futamidő kezdetén lényegében megegyezik az eszköz valós piaci értékével;
- a lízingszerződés tárgya egy olyan eszköz, mely annyira speciális jellegű, hogy lényegében csak a lízingszerző számára jelent értéket, illetve hasznosítási lehetőséget.

Egyéb kritériumok, melyek szintén a pénzügyi lízingszerződés való minősítéshez vezethetnek (ezek kiegészítő jellegű kritériumok, az összes körülménnyel együttesen vizsgálendók):

- a lízingszerződés lejárat előtti felmondásából eredő veszteségeket a lízingszerzőnek kell viselni;
- a lízingszerződés maradványértéke és a futamidő lejáratkor érvényes valós piaci ár közötti nyereség vagy veszteség a lízingszerző nyeresége, illetve vesztesége (azt rendeznie kell);
- megtérítenie a lízingszerződés futamidejének lejáratkor a lízingszerzőnek lehetősége van arra, hogy folytassa a lízingszerződést, de már egy olyan lízingszerződésért, amely jóval alacsonyabb a piacon alkalmazott bérleti díjakkal.

Minden olyan lízingügylet, amely nem minősül pénzügyi lízingnek, operatív lízingnek minősítendő.

Pénzügyi lízing

A pénzügyi lízingből fakadó követelést a lízingbeadónak

- kezdeti megjelenítéskor eszközként kell kimutatni,
- majd az alapul fekvő eszköz kivezetésével és az értékesítés eredményének elszámolásával egyidejűleg fel kell vennie követelésként (nettó lízingbefektetés);
- követelés értéke a lízing kezdetén a lízingfizetések diszkontált jelenértéke.

A lízingkövetelés értéke – lebontva az előbb ismertetetteket – a következőket tartalmazza a lízing kezdetekor:

- fix kifizetések (ideértve a lényegileg fix kifizetéseket is), csökkentve az ösztönzők összegével,
- azok a változó kifizetések, amelyek egy indextől vagy árfolyamtól függenek,
- a garantált maradványérték miatt fizetendő díjak várható értéke (maradványérték valós értékének várható változása miatt),
- a vételi opció ára, amennyiben a lízingbevevő kellő bizonyossággal várhatóan le fogja hívni az opciót,
- a lízing felmondása esetén fizetendő díj, abban az esetben, ha a lízing futamidejének számításakor a korai felmondást valószínűsítette a gazdálkodó;
- a lízingbeadó közvetlen költségeit (kivételekkel).

A megjelenített követelés kizárólag a tőke összegét tartalmazhatja, azaz a standard által meghatározott nettó lízingbefektetés összegét, amely már az időértékből származó későbbi kamatozat, egyéb „prémiumokat” nem. Vagyis alaphelyzetben ez a jövőbeli díjfizetések jelenértéke. A járó lízingfizetéseket (a pénzáramokat) a lízingbeadó tőketörlesztésként és pénzügyi bevételként kezeli. A befolyó törlesztés összegét meg kell bontani alapesetben:

- a diszkontált tőketörlesztés összegére,
- a kamatra, valamint

- az eredeti tőketörlesztés és a diszkontált tőketörlesztés különbségére; e két utóbbi elem a tárgyidőszaki eredmény javára, esetleg terhére kerül elszámolásra.

A lízingbeadónál a lízingkövetelés összegét, az időszakok között meg kell bontani rövid és hosszú lejáratú követelésekre. A lízingkövetelés esetén az időszak végi értékeléseknél meg kell vizsgálni, hogy a követelés értékvesztett-e; ha igen, akkor el kell számolni a szükséges csökkentést.

Az operatív lízing

Az operatív lízingek olyan lízingügyletek, amelyek nem pénzügyi lízingnek minősülnek.

Az operatív lízingek tehát olyan ügyletek, melyek a fentiekben meghatározott pénzügyi lízing minősítő kritériumainak nem feleltek meg. Egy lízingügyletet mindig az ügylet kezdetekor kell minősíteni. Amennyiben a felek változtatnak a szerződési feltételeken, melynek hatására egy korábbi pénzügyi lízing operatívvá, vagy egy operatív lízing pénzügyivé minősülne, akkor a szerződésmódosítás utáni időtartamra vonatkozóan az ügyletet új szerződésnek kell tekinteni, és annak megfelelően elszámolni.

Az operatív lízinget a lízingbeadónak

- a kapott lízingdíjakat a tárgyidőszaki eredmény javára kell lineárisan elszámolnia a lízing futamidejének megfelelően;
- ha létezik egy olyan megosztási alap, amely valósabb képet mutat a lízingelt eszköz hasznának időbeli eloszlására, akkor ezt az alapot kell figyelembe venni.

Mivel operatív lízing esetén az eszközhöz kapcsolódó kockázat és haszon lényegében nem kerül át a lízingbevevőhöz, így az eszköz továbbra is a lízingbeadó mérlegében marad, azaz az értékcsökkenési leírást továbbra is a lízingbeadó jeleníti meg ráfordításként.

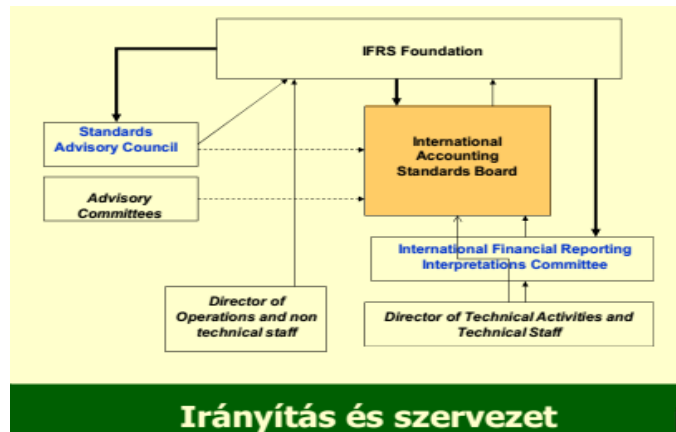
4. IFRS kialakulása, szervezeti felépítése

4.1. Rendszer felépítése, főbb mérföldkövek

A nemzetközi számvitel igénye az 1900-as években felmerült, az addig országonként eltérő számvittel szemben egy egységes számvitel kialakítására. Az egységesítést szorgalmazta az:

- eltérő számviteli elvek egységesítése,
- konszolidációs törekvések nehézségekbe ütköznek,
- tőzsde felügyeleti szabályozások,
- többletköltségek összehasonlíthatóságának problémája miatt,
- befektetői érdekek.

A közös számviteli nyelv igényével 1973-ban létrehozták a jelentősebb standardalkotó szervezeteket: megalakult a Nemzetközi Számviteli Bizottság (IASC), illetve az USA-ban a FASB. Az IASC (székhelye Londonban) nemzetközi szabályrendszer kezdeti célja az alkalmazott legjobb gyakorlat összegyűjtése volt. Az FASB (székhelye Washingtonban) ugyancsak a legjobb számviteli gyakorlatokat kívánta összegyűjteni. Angolszász szervezetként mindkettő standard-okat hozott létre (1978).

IFRS SME: kis és középvállalkozások IFRS-e. Mindenki SME, aki nincs tőzsdén. A számukra létrehozott IFRS rövidítettebb verziójú. Jelenleg egyetlen országban sem kötelező alkalmazni.

Standard aktualizálások

- Éves folyamat, hogy a kevésbé sürgős, de szükségszerű módosításokat átvezessék.

- Minden év második felében adják ki a módosítások nyilvános tervezetét 90 napos visszajelzési időszakra.

- A végleges módosításokat a következő év második negyedében vezetik át és az év július elsejétől vagy az azt követő év január elsejétől lépnek hatályba.

Pillérek:

Az IFRS-ek két kötelező érvényű elemből: a standardokból és az értelmezésekből, továbbá egy általános elveket tartalmazó elemből, a Keretelvekből áll.

Standardok: részletes szabályok az egyes beszámolási témákra

Értelmezések: a standardokhoz kapcsolódó, a gyakorlat által felvetett, standard szintű szabályozást nem igénylő kérdésekre adott válaszok

Keretelvek: a szabályok összhangját megalapozó módon a beszámolási célok, elvek, fogalmak, értékelési lehetőségek, tőkeszámlelet összefoglalása

<i>Keretelvek</i>	<i>Standardok (IAS/IFRS)</i>	<i>Értelmezések (SIC/IFRIC)</i>
A szabályokat megalapozó elvek, fogalmak	Beszámolási témákra részletesen kidolgozott szabályok	A gyakorlat által felvetett, standard szintű szabályozást nem igénylő kérdésekre adott válaszok.

Kiegészítés a tételhez: az IASB (Nemzetköz Számvitel Standard Testület) egy szakmai önszerveződés. Alapítványból van finanszírozva. Különböző tanácsok vannak, akik az új ötleteket, teszteléseket hajtják végre.

SIC: állandó értelmezési bizottság, aki a standardokat próbálja értelmezni (nem minden standardot értelmez, de van amihez többet is kiad, szintén számozásos technikával)

IFRIC: nemzetközi pénzügyi beszámolás értelmező bizottsága, 12 tagból és elnökből áll. A SIC alakult át IFRIC-é.

Számozások:

IAS-el kezdődött a számozás amikor még IASC volt, aztán amikor IASB-vé alakult, IAS-ból IFRS-é vált a számozások megnevezésének eleje. IAS és IFRS van egymás mellett egyidejűleg, ennek oka, hogy nem minden IAS-t töröltek („frissítik”, amely után már nem kapja vissza az IAS nevet, hanem törlik és lesz helyette IFRS)

4.2. IFRS alkalmazása a világban és Magyarországon

Kötelező az IFRS alkalmazása:

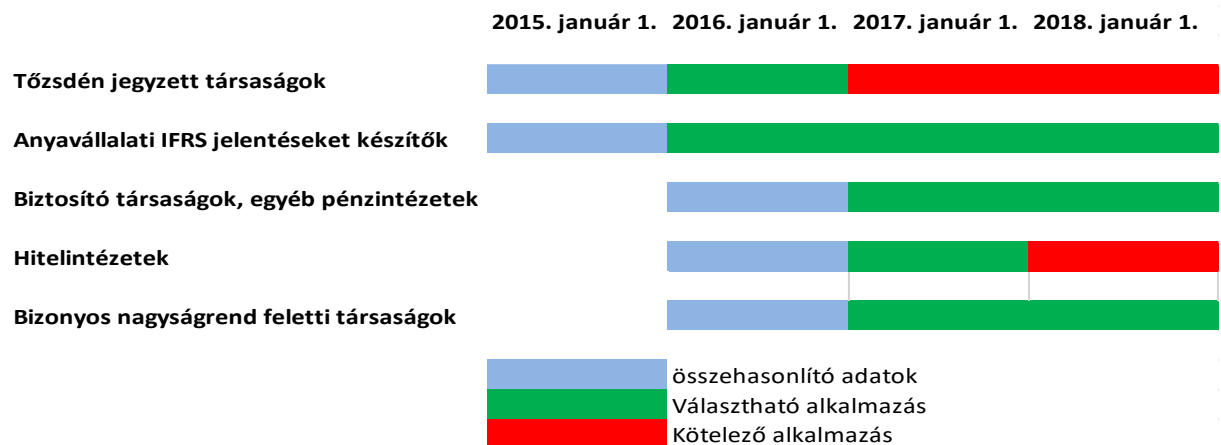
- ha a vállalatcsoport részvényeit az EU országainak tőzsdéjére bevezeti
- és a leányvállalatait a teljes konszolidálásba bevonja.
- bankok és pénzügyi intézmények számára.

Napjainkban a világon két nagy számviteli rendszer létezik egymás mellett, amelyek többé-kevésbé eltérő szemléletben közelítik meg a beszámolási kötelezettséget:

- USA számviteli szabályozása, a US GAAP
- nemzetközi számviteli (új elnevezése: beszámoló-készítési) standardok és értelmezéseik, az IFRS (régi nevén IAS)

2001-ben EU javaslat született az IAS alkalmazásáról, illetve megalakult az IASB → a beszámolóra kell koncentrálni, nem pedig számvitel-technikai kérdéseket feszegetni IASB (innentől kezdve IFRS-eket kezdett alkotni, nem IAS-eket; IAS=IFRS → az egyenlőség azért áll fenn, mert még nem töröltek el minden IAS-t). Az akkori IASB elnök kilobbizta az EU-nál, hogy az európai uniós tőzsdei cégeknek kötelező legyen az IFRS alkalmazása a konszolidált beszámolókra a tőzsdéken (2002-ben az EU javaslatot jóváhagyták, a 1606/2002-es EU rendelettel). Így ezeknél 2005.01.01-től kötelező lett az IFRS alkalmazás, azonban az EU 2007-ig átmeneti mentességet adott azoknak a társaságoknak, ahol a rendelethatalyba lépése előtt már más, nemzetközileg elfogadott standardokat használtak.

Magyarországi alkalmazás egyedi beszámolóra:

A Számviteli tv. 10§-a szerint, aki a 1606/2002/EK rendelet szerinti nemzetközi számviteli standardoknak megfelelően készíti el összevont (konszolidált) éves beszámolóját (magyar nyelven), az eleget tett a számviteli törvény szerinti beszámoló-készítési kötelezettségnek.

4.3. Konvergencia program

2000-ben konvergencia projekt: a két szervezet felvette a kapcsolatot egy közös nyelvre törekedve, amely folyamat még nem zárult le (vannak még olyan kérdések, amelyekben nem állapodtak meg).

Az üzleti igények, a 90-es években fellépett pénzügyi botrányok (pl. Arthur Andersen) felerősítette az igényt arra, hogy világszerte egységes szemléletű számviteli beszámolók készüljenek, első sorban a tőzsdén jegyzett vállalkozásokról.

A cégek lobbijának köszönhetően 2007-ben az amerikai tőzsde-felügyelet a külföldi (nem amerikai) értékpapír kibocsátóknak választási lehetőséget adott, hogy a beszámolóikat US GAAP vagy IFRS szerint tehetik közzé.

2009: az amerikai számvitelben alapvető változások történtek a keretjellelű számviteli rendszer könnyebb alkalmazásának érdekében. → érettebb, feldolgozhatóbb szabályozási környezet (IFRS felé közeledés vitathatóvá vált)

2008-ban elindították az US GAAP standardok, iránymutatások, alapelvek újrakodifikálását. (ASC)→ áttekinthetőség elősegítése érdekében

A kodifikációról:

Az USA-ban számos standard alkotó testület létezik, ezért egyre nehezebben kezelhetővé váltak a standard halmazok, mivel ezek szétszórtan találhatóak. 2008-ban a FASB bejelentette az US GAAP struktúra reformját (Accounting Standard Codification), melynek célja egyetlen egységes szerkezetben meghatározni az US GAAP hivatalos irodalmát. A reform nem módosította az US GAAP irodalmában érvényes számviteli elveket, hanem a hierarchiában megtalálható hivatkozásokat rendezte át egyetlen szerkezetbe. → megkönnyíti a hozzáférést, kutatások pontosságán javít, csökkenti a nem megfelelés kockázatát, naprakész információval szolgál, IFRS konvergenciát támogatja

Mára az IASB egyre hangsúlyosabb folyással rendelkezik, több mint 120 ország feletti hatókörrel bír, hiszen ezen országok tőzsdéin kötelező az IFRS alkalmazása.

Jövőre vonatkozóan:

US GAAP- IFRS kölcsönhatás: a US GAAP szabályalkotás döntéshozatali folyamatában szerepel a konvergencia, illetve együttműködés tényezője más számviteli rendszerekkel, pl. az IFRS-el.

III. Költségszámvitel szigorlati tételek

1. Költségszámítási rendszerek

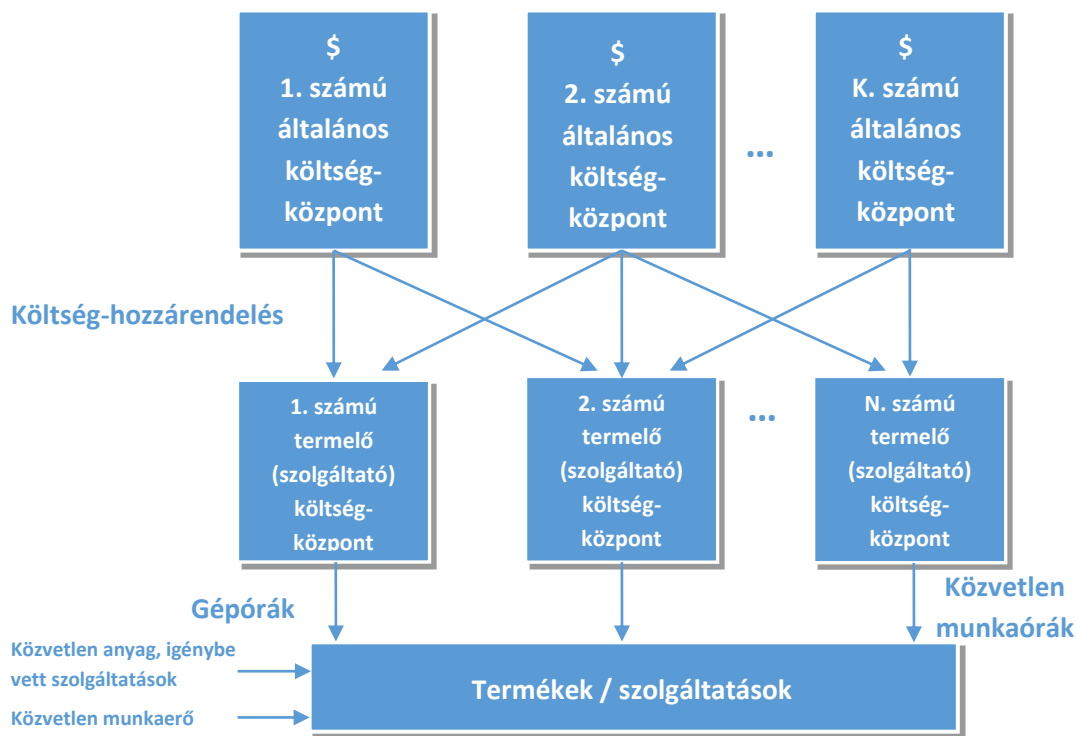
A globalizáció, az egyre erősödő verseny a vállalkozások számára komoly kihívás, de egyben lehetőség is amennyiben képesek olyan versenyelőnyre szert tenni, amely hosszú távú jövedelmezőséget biztosít. Ilyen versenyelőny a modern költségszámítási rendszer. A költségszámvitel kiemelt területe a költségszámítás, melynek legalapvetőbb célja az, hogy a vállalkozás működési folyamatait, tevékenységeit számszerűen megragadja, a gazdálkodás folyamatait nyomon kövesse az első költség felmerülésétől a szolgáltatás kiszámlázásáig, a termék, áru értékesítéséig.

1.1. A költségszámítási rendszerek fejlődése

A költség- és teljesítményszámítás úttörői az Egyesült Államok textilgyárainak és vasúti társaságainak vezetői voltak, akik a könyvelésből származó adatokat kontroll célokra is felhasználták. A korai költségszámítási rendszerek továbbfejlesztésében Frederick Taylornak és követőinek nagy szerepe volt, akik a munka- és üzemszervezési megoldások tökéletesítésére összpontosítottak, így hozzájárultak a költség- és teljesítményszámítás fejlődéséhez. Ők vizsgálták először az általános költségek termékekhez való rendelésének kérdését. Maurice Clark 1923-ban írt könyve korszakalkotónak számít a kontroll célokra használt számviteli információ fejlődéstörténetében. Az általa megalkotott költségszámítási kategóriák többsége még ma is változatlan formában él tovább például a releváns – nem releváns költség megkülönböztetése, az alternatíva költség, illetve a periódusos költség. A XIX. század végén, a XX. század elején alakultak ki a hagyományos költségszámítási rendszerek fő jellemzői, amelyek alapvetően tényköltségszámítási orientáció felé mutatnak (Bodnár, 1997).

1.2. A hagyományos és modern költségszámítási rendszerek

A hagyományos költségszámítási rendszerek középpontjában a termelési folyamat és a közvetlen költségek állnak. Alapvető célja a termékköltség meghatározása (Bosnyák et al., 2010). A hagyományos költségszámítás egy kétlépcsős költségallokációs folyamat. Először is felosztásra kerülnek az általános költségek az egyes termelő, illetve szolgáltató költséghelyekre. Már itt vetítési alapokat rendelnek az egyes homogén általános költségsoportokhoz. Az összegyűjtött költségeket átvezetik a szolgáltató költséghelyekről a termelő és egyéb költséghelyekre. Másodszor pedig a termelő költséghelyeken összegyűjtött gyártási általános költségeket felosztják a költségviselőkre leggyakrabban a munkaórák és a gépórák alapján.

A hagyományos költségszámítás folyamata

Forrás: Kaplan, Cooper, 2001. p.132

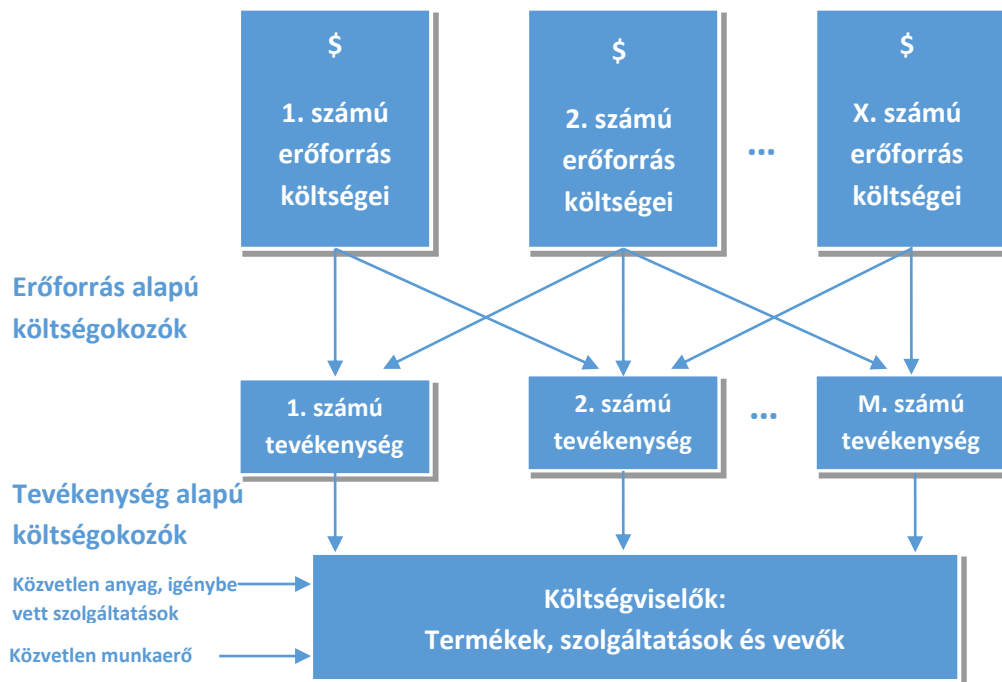
A gazdasági életben és az üzleti folyamatokban végbemenő folyamatos változások hatására a vállalkozások költségszerkezete átalakult. A hagyományos költségszámítási módszerek jól működtek a vállalkozások számára, amíg a költségek nagy hányadát a közvetlen költségek alkották, azonban a közvetett költségek drasztikus megemelkedésével a hagyományos felosztási módszerekkel már nem kaphattunk pontosabb költséginformációkat (Körmendi, Tóth, 2006). Ezen folyamatok hatására a vezetői számvitel figyelme az értékteremtő folyamatokra és a költséggazdálkodás és a vállalat más területei közötti kapcsolatot kereső módszerekre irányul, melyeket modern költségszámítási rendszereknek nevezünk (Laáb, 2001).

A hetvenes években bekövetkezett globális szintű verseny, valamint a technológiai fejlődés hatására a vállalkozások egyre összetettebb és fontosabb információkat igényeltek a költségeikről, teljesítményeikről. Akkoriban olyan termékek, szolgáltatások kialakítására használták fel a költségszámítási rendszereket, amely teljes körűen kielégítette a fogyasztók igényeit és emellett nyereségesen tudták előállítani. A költségszámítási rendszerek segítettek a különböző fejlesztések előrejelzésében, az alkalmazottak oktatásának támogatására, a termékösszetétel meghatározásában, a befektetési döntések megalapozásában, a szállítók megválasztásában, a termékekkel, árral, minőséggel kapcsolatos döntések meghozatalában valamint a hatékony erőforrás-elosztásban. Sok vállalkozás azonban nem rendelkezik olyan rendszerrel, amely a fent említettek segítségét nyújtana. Ezáltal nem rendelkeznek valóságos és fontos információkkal sem, amelyek elősegítenék a döntéseik meghozatalát.

A nyolcvanas években megjelentek a tevékenység alapú költségszámítási rendszerek (ABC). Ezek a rendszerek már támogatják a vezetők döntéseinek meghozatalát. Ennek köszönhetően alakult ki a tevékenység alapú költséggazdálkodás (ABM), amely hozzájárul ahhoz, hogy a vállalkozás kevesebb erőforrással felhasználással tudja elérni céljait. Ez azt jelenti, hogy a

tevékenység alapú költséggazdálkodás alacsonyabb költségszint mellett képes megvalósítani a maga elé kitűzött célokat. A hagyományos költségcszámítási módszertanok a költségokozati elvre kevés hangsúlyt fektetnek, a termékek költségeit pedig pótlékkulcsok és vetítési alapok segítségével számítják ki. Ezek még jól is működhetnek egy olyan vállalkozásnál, ahol a környezet stabil, a termékskála kicsi és azok is szabványosított termékek. De olyan vállalkozásoknál, amelyek változó környezetben működnek és széles termépalettával rendelkeznek, ott komoly torzításokat eredményezhet ez a fajta költségcszámítási módszer. A mai világban pedig ahhoz, hogy egy vállalat csökkentse a működésének kockázatát, egyre több tevékenységgel, egyre több termékkel kell rendelkeznie, hogy több lábön is megálljon. A tevékenység alapú költségcszámítást azt alakították ki, hogy a támogató és közvetett tevékenységek költségeinek hatékonyabb felosztásával a vezetők pontosabb képet kapjanak a vállalkozás gazdaságosságáról. Ez a módszer arra keresi a választ, hogy

- milyen tevékenységekhez használják fel a szervezet erőforrásait?
- a tevékenységek végrehajtása mennyibe kerül?
- egyáltalán miért kell a vállalkozásnak tevékenységeket végeznie?
- ahhoz, hogy a vevők igényeit kiszolgálja és a termékeket, szolgáltatásokat létrehozza a vállalat mennyi tevékenységre van szüksége?

A tevékenység alapú költségcszámítás folyamata

Forrás: Kaplan, Cooper, 2001. p.133

A tevékenység alapú és a hagyományos költségcszámítási rendszerek között a legnagyobb különbség, hogy míg a hagyományos rendszerek a közvetett költségek felosztásához termelési egység szintű költségokozókat használnak, mint pl. munka és gépórák száma, előállított darab, vagy az árbevétel, addig az ABC nem egység szintű költségokozókat (sorozat vagy termékfenntartó) is használ a felosztáshoz, vagyis figyelembe veszi a „gyárkapun” kívüli tevékenységek költségeit is. (Kaplan, Cooper, 2001).

Mint mindennek, így az ABC-nek is vannak előnyei és hátrányai egyaránt. Előnye az, hogy maga a folyamat nem bonyolult, ha rendelkezésre állnak a szükséges információk. A modern

üzleti környezetben a termékkínálat kibővült, rövidebbek az életciklusok és bonyolultabbak a termelési folyamatok. Az ABC hatékonyan képes kezelni a megváltozott körülményeket, hogy több és realisabb költségokozót vesz figyelembe a költségek felosztásakor. Ezenkívül még lefedi azokat az általános költségeket is, amelyek fizikailag nem kötődnek a termeléshez, ami pedig túlmutat a hagyományos költségszámításon. A rendszert nem szabad csak egy oldalról nézni, meg kell nézni a hátrányait is. Egyik legnagyobb hátránya, hogy idő- és költségigényes nem csak a kialakítása, hanem a fenntartása is, mivel ezeket a tevékenységkatalógusokat folyamatosan kell karbantartani és frissíteni. Csak akkor érdemes időt és pénzt beleáldozni a rendszer kiépítésébe, ha a vezetés ténylegesen használja is az így megszerzett információt és ennek a hozzáadott értékét. Bármennyire is pontos a költségek strukturálása, lesznek önkényesen felosztott költségek, mert nem lehet költségokozót találni rájuk. Még egy nagy hátránya, hogy a gyakorlatban a kérdőíves felmérések és mélyinterjúk sokszor ellenérzést sőt, kifejezett ellenállást váltanak ki a dolgozókból. Így még az információk valóság tartalma is megkérdőjelezhető. Sajnos a tevékenység alapú költségszámítás sem oldja meg a költséggazdálkodás alapvető kérdését, hogy mekkora volt az általános költségek indokolt és felesleges része.

Sok vállalkozás a mai napig a hagyományos költségszámítási rendszerét használja arra, hogy a vezetők és a munkatársak számára visszacsatolást adjon a munkájuk, működésük eredményességéről, annak ellenére, hogy rendelkeznek tevékenység alapú költségszámítási rendszerrel. A hagyományos rendszerek használatának problémája, hogy a jelentéseket csak lassan és nagy erőfeszítéssel tudják előállítani. A mai világban viszont akkora verseny van, amelyben a hagyományos rendszerrel a vállalkozás versenybe sem szállhat a többi vállalkozással. Ezért mindenképp egy olyan rendszerre van szükség, amely a hagyományos költségszámítási rendszereket kiegészíti az újabb tevékenység alapú rendszerekkel. Sokan azonban tartanak attól, hogy egyszerre több költségszámítási rendszert is használjanak, hiszen egyetlen rendszer fenntartása és működtetése is nagy ráfordítással jár. A vállalkozásoknak nem kell párhuzamosan több rendszert használniuk, hanem elég az, ha a pénzügyi számviteli rendszerüket fenntartják és a vezetőknek ezt a rendszert úgy kell használniuk, mint a szervezet többi rendszerét (pl.: termelésirányítási és készletfigyelési rendszerét). Ezekből a rendszerből hozzá tudnak jutni minden olyan információhoz, adathoz, amelyekkel a döntéseiket alá tudják támasztani.

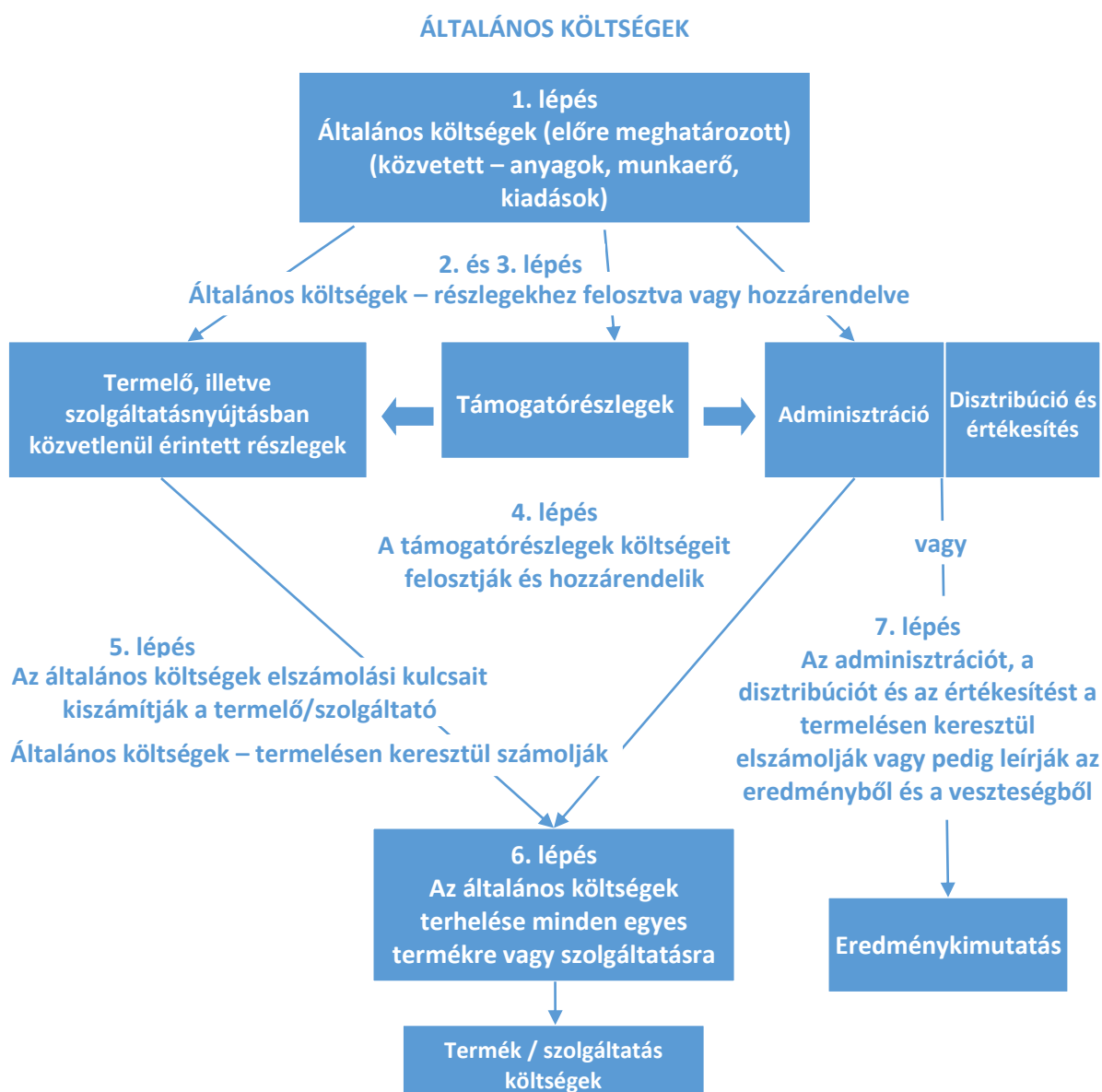
A kilencvenes évek közepén létrejöttek olyan új hardveres- és szoftveres lehetőségek, amelyekkel már képesek voltak egy átfogó tranzakciós rendszer bevezetésére. Ezek a rendszerek már integrálták az ügyviteli, pénzügyi és vezetői információs rendszereket. Az integrált rendszer akkor nyújt előnyt a versenytársakkal szemben, ha azokat a jövőbeli kutatásokhoz használják fel.

1.3. Az általános költségek felosztása, a teljesköltségszámítás és részköltségszámítás

A költségszámítás egyik feladata az önköltségszámításhoz szükséges információk biztosítása, melyet az értékelés alapjául szolgáló költség meghatározása jelent, azaz, hogy a saját termelésű készletek mérlegben történő értékelési ára a termelési költségek milyen körét tartalmazza. Annak függvényében, hogy a termelés érdekében felmerült költségek közül mit vesznek figyelembe az önköltség megállapításánál különféle költségkategóriák különíthetők el. A teljes önköltség számítása esetén az időszakot terhelő összes költség adja az önköltség számítás alapját, míg a részköltség számítás esetén a költségek csak egy meghatározott része kerül felosztásra.

- A teljes költségszámítás mellett érvelők azt mondják, hogy csak a teljes költség mutatja meg, hogy mennyibe kerül egy bizonyos termék előállítás, mivel a vállalatnál az összes költség végső soron a termék létrehozása érdekében merült fel.
- A részköltségszámítás mellett érvelők azt állítják, hogy a közvetett költségeknek az értékelés alapjául szolgáló költségekbe való beszámítása pontatlansághoz vezet, mivel az általános költségek nem rendelhetők közvetlenül a költségviselőkhöz, hanem utólagos felosztás útján, nagyfokú becsléssel számolhatók ki. Ennek megoldására a részköltség számítást javasló szakemberek azt ajánlják, hogy az értékelés alapjául szolgáló költségek körébe csak azokat a (közvetett) általános költségeket vonjuk be, amelyekkel kapcsolatban megbízhatóan meg tudjuk állapítani, hogy melyik költségviselőt milyen arányban terhelik.

A teljes önköltségszámítás során azt vizsgáljuk, hogy a termékköltségek mennyivel növekednek az általános költségek miatt. Az általános költségek a vállalkozás közvetett ráfordításait tartalmazzák, vagyis azokat a ráfordításokat, amelyek nem részük a termékeknek. Ilyenek például a közvetett munkaerő-, anyagköltségek vagy a közvetett igénybe vett szolgáltatások költségei. Az általános költségeket fel lehet osztani állandó és változó költségekre is (Chadwick, 1999).

Teljes önköltségszámítás

Forrás: Saját szerkesztés Chadwick, 1999, p. 43 alapján

A teljes önköltségszámításnak is vannak korlátai. Nem szabad elfelejteni, hogy a felhasznált általános költségek csupán becslések. A döntéshozón múlik a felosztás alapjának meghatározása. Nem mindenki használja ugyanazokat a felosztási alapokat, például az épületek bérleti díja felosztható térfogat vagy alapterület alapján is. A teljes önköltségszámítás nem nyújt és nem is nyújthat pontos termékköltségeket. Viszont megpróbálja beépíteni a termékköltségbe az általános költségeket, így azok megtérülését biztosítja.

Azok az általános költségek, amelyek azonosíthatóak és visszavezethetőek egy költségközpontra vagy részlegre, azok közvetlenül hozzárendelhetők a részlegekre. A nem azonosítható és nem visszavezethető általános költségeket, amelyek nem a kibocsátás függvényében változnak, valamilyen önkényes alapon kell felosztani a részlegek között. A felosztási alap meghatározásakor a döntéshozónak a felosztandó költség típusának leginkább megfelelő alapot kell kiválasztania, amelynek a változása a leginkább meghatározza a költséget (Chadwick, 1999). Az általános költségek feloszthatók a teljesített gépórák, léghőméter, négyzetméter alapján, a létszám figyelembe vételével, vagy a már felosztott költségek alapján.

Mindegy melyik felosztási alapot választjuk, mindig lesz valamilyen szempont, érdek, amelyik sérül. Praktikussági szempontból érdemes azt az átterhelési szabályt választani, amelyik mellett a legkevésbé tiltakoznak a vezetők. Ez azonban nem egy tudományos definíció. Viszont ezeknél is figyelembe kell venni azt, hogy lesz olyan vezető, akinek az érdekeit sérti az adott költségfelosztás, de nem fog szólni, mert az erőviszonyok mérlegelése erre kényszeríti. Mindenesetre a hatékony kommunikáció hasznos szempontokat jelent a felosztási algoritmusok kialakításánál (Boda, Szlávik, 1999). Abban a kérdésben, hogy a közvetett költségek mely köre elégíti ki e fenti kritériumot, különböző álláspontok léteznek és ezeknek megfelelően különféle tartalmú önköltségkategóriák alakíthatók ki.

A költségszámvitel egyik kiemelt területe a fedezeti költségszámítás, amely azoknak a részköltségszámításon alapuló költség- és eredményszámítási eljárásoknak az összefoglaló elnevezése, amelyek sémájukat tekintve öt soron vezetik le az eredményt, kétféle költségcsoporttal számolnak és a fix jellegű költségeket nem osztják fel a termékekre. Az eredmény meghatározása a következőképpen történik:

Árbevétel
- Változó költség
Fedezeti összeg
- Fix költség
Eredmény

A hazai gyakorlatban általában a közvetlen költséget tekintik változó költségnek és a fel nem osztott költségeket fix jellegű költségekné. A bázisidőszakra támaszkodó számítások esetén a változó költségek alakulását arányosnak kell tekinteni az árbevétel változásával, a fix jellegű költséget pedig változatlan összeggel kell szerepeltetni. A fix jellegű költségek fel nem oszthatósága azt eredményezi, hogy a termék jövedelmezőségének elbírálása nem az eredmény, hanem a fedezeti összeg vagy hányad alapján történik. A fedezeti összeg a tevékenység végzése során elért bevétel és a tevékenységhez kapcsolódó erőforrás felhasználás értéke közötti különbség. Termelő tevékenység esetén ez nem más, mint a termék eladási ára és annak önköltsége közötti különbözet.

A fedezeti pont a kibocsátás azon szintje, amellyel az értékesítés fedezeti összege teljes mértékben fedezi a teljes önköltséget, de az eredményre nem nyújt fedezetet, tehát az éppen nulla. A fedezeti pont számítás során érdemes az üzembezárási ponttal is foglalkozni, ami a forgalomnak az a szintje, ahol az értékesítés fedezeti összege csak a fajlagos önköltség szintjét fedezi. Ez azért fontos, mert ezen szint alatt a közvetett költségeket is meghaladó veszteséget termel a vállalat, így célszerű a tevékenység leállítását mellett dönteni.

Annak függvényében, hogy a termelés érdekében felmerült költségek közül mit vesznek figyelembe a kalkuláció megállapításánál különféle költségkategóriák különíthetők el. A teljes önköltség számítása esetén az időszakot terhelő összes költség adja az önköltségszámítás alapját, míg a részköltség számítás esetén a költségek csak egy meghatározott része kerül felosztásra.

- A teljes költségszámítás mellett elkötelezett szakemberek szerint csak a teljes költség mutatja meg, hogy mennyibe kerül egy bizonyos termék előállítás, mivel a vállalatnál az összes költség végső soron a termék létrehozása érdekében merült fel.

Teljes költségszámítás sémája	
	Közvetlen anyagköltség
+	Közvetlen bérköltség és járulékai
+	<u>Gyártási általános költség</u>
=	Előállítási költség
+	Értékesítés költségei
+	<u>Igazgatási és általános költségek</u>
=	Teljes költség

- A részköltségszámítás mellett érvelők szerint a közvetett költségeknek az értékelés alapjául szolgáló költségekbe való beszámítása pontatlansághoz vezet, mert az általános költségek nem rendelhetők közvetlenül a költségviselőkhöz, csak nagyfokú becsléssel számíthatók ki. Ezért a részköltség számítás mellett érvelő szakemberek azt ajánlják, hogy az értékelés alapjául szolgáló költségek körébe csak azokat az általános költségeket érdemes bevonni, amelyekkel kapcsolatban megbízhatóan meg lehet állapítani, hogy melyik költségviselőt milyen arányban terhelik. A részköltség számítás úgynevezett direct costing módszerének két változata alakult ki:
  - az egyszintű direct costing (egyszintű fedezetszámítás) és
  - a többszintű direct costing (többlépcsős fedezetszámítás).

Az egyszintű fedezetszámítás módszer lényege, hogy az árbevétel és a változó költségek különbözetének fedezetet kell biztosítani az állandó költségekre és a nyereségre.

Egyszintű fedezetszámítás sémája	
	Árbevétel
-	<u>Változó költség</u>
	Fedezet
-	<u>Fix költség</u>
	Eredmény

A többszintű fedezetszámítás módszere az állandó költségek és a fedezetek több lépésben történő meghatározását jelenti.

Többszintű fedezetszámítás sémája	
	Árbevétel
-	<u>Változó költség</u>
=	Fedezet I.
-	<u>Termék fix költsége</u>
=	Fedezet II.
-	<u>Termékcsoport fix költsége</u>
=	Fedezet III.
-	<u>Költséghely fix költsége</u>
=	Fedezet IV.
-	<u>Üzletág fix költsége</u>
=	Fedezet V.
-	<u>Vállalati fix költség</u>
=	Eredmény

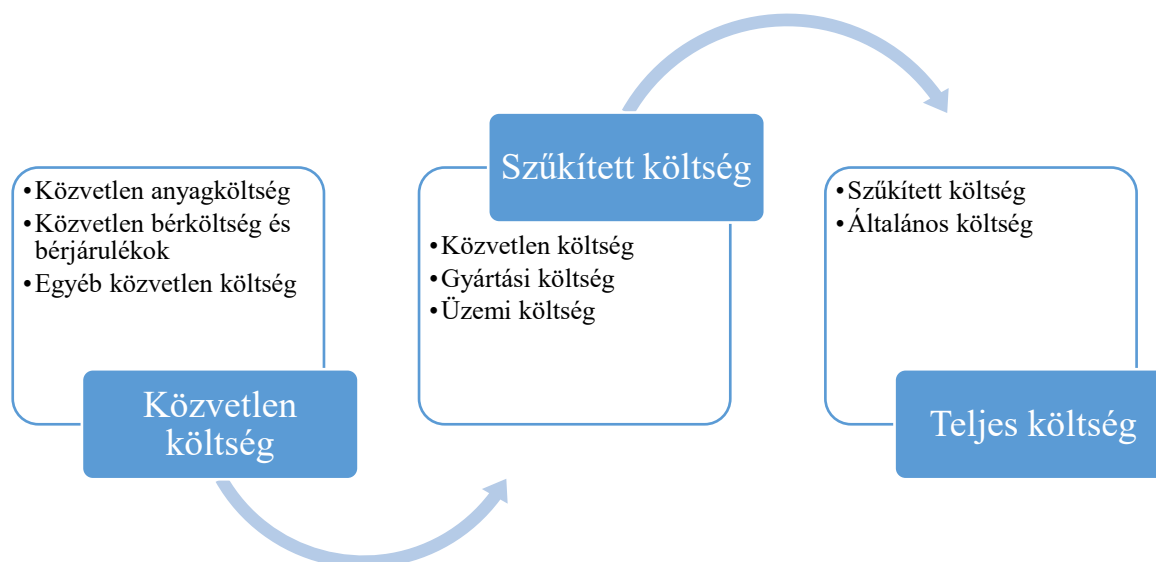
A többlépcsős fedezetszámítás lényege, hogy ráirányítja a figyelmet az állandó költségek elemzésének fontosságára, így támogatja a különböző szintű vezetés döntéshozatalának megalapozását.

1.4. Az önköltségszámítás módszerei, fedezetszámítás

Az önköltségszámítás a vezetői számvitel egyik legfontosabb területe és alapfunkciója. Az operatív és stratégiai döntések meghozatalához elengedhetetlen a pontos és megbízható költséginformáció, így költségadatok a legfontosabb vezetői információk. Az önköltségszámítás egy olyan kalkulációs tevékenység, amelynek középpontjában a megtermelt termékhez, létrehozott szolgáltatáshoz felhasznált erőforrások pénzben kifejezett értékének meghatározása áll. Az önköltség meghatározása történhet törvényi szabályozás miatt, vagy a vállalat belső információs igényének kielégítése érdekében.

Önköltségszámítás célja: az értékesítés alapjául szolgáló önköltség meghatározása, árképzés elősegítése, költségellenőrzés, költségelemzés, költségcsökkentés, döntés előkészítés, gazdaságossági számítások, tervezés. A Számviteli törvény 51. § értelmében az eszközök és szolgáltatások közvetlen önköltségének részét képezik azok a költségek, amelyek:

- az eszköz előállítása, üzembe helyezése, bővítése, rendeltetésének megváltoztatása, átalakítása, eredeti állagának helyreállítása során közvetlenül felmerültek, és a szolgáltatás végzése, nyújtása, teljesítése során közvetlenül felmerültek,
- az előállítással bizonyíthatóan, és a szolgáltatás végzésével, nyújtásával, teljesítésével szoros kapcsolatban voltak, továbbá
- az eszközre, és szolgáltatásra megfelelő mutatók, jellemzők segítségével elszámolhatók.

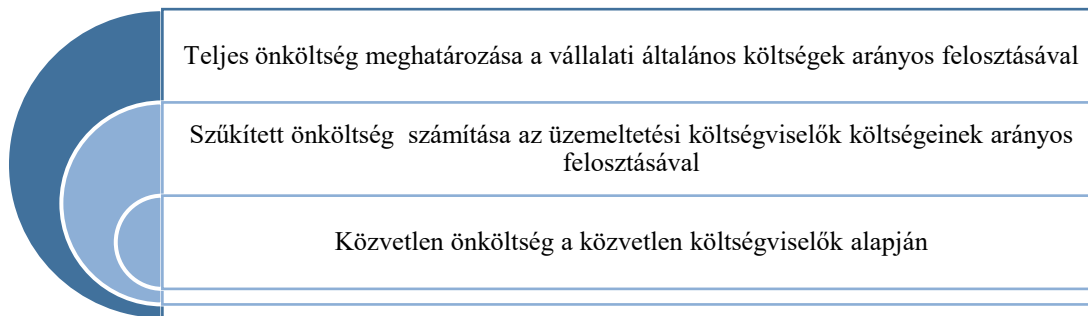

A költségkategóriák tartalma
Forrás: Saját szerkesztés

A számviteli törvény nem engedi a teljes költségszint alkalmazását az önköltség meghatározásakor. A Sztv. 51. § (4) bekezdés alapján az értékesítési költségeket és az előállítással közvetlen kapcsolatba nem hozható igazgatási és egyéb általános költségeket nem lehet bevonni az önköltségszámításba. Az értékelés alapjául szolgáló önköltség tartalma

legszűkebb értelmezésben a költségviselőkre közvetlenül elszámolható költségeket, legtágabb értelmezésben pedig az időszaki teljes termelési költséget jelentheti. Attól függően, hogy a közvetett költségek mekkora hányada kerül felosztásra az önköltségben, számos önköltség kategória számítható:

$$\text{Az önköltség} = \frac{\text{Az értékelés alapjául szolgáló költségkategória}}{\text{Előállított termék, szolgáltatás egysége}}$$

Az önköltség kategóriák

Forrás: Saját szerkesztés

Az ábrán szereplő önköltség kategóriák tartalma:

- A teljes önköltség a termék szűkített önköltségének és az egységre jutó értékesítési, irányítási és egyéb általános költségeknek az együttes összege.
- A szűkített önköltség a kalkulációs egységre jutó közvetlen önköltség és a termékre felosztott általános költség együttes összege.
- A közvetlen önköltség a felmerüléskor közvetlenül elszámolható egy egységre jutó költségeket és az előállítással szoros kapcsolatban lévő költségek egy termékre jutó összege.

Önköltségszámítás fajtái

- Időpontja szerint
  - Előkalkuláció: a vállalkozó a tevékenység megkezdése előtt meghatározza a termék, szolgáltatás várható önköltségét, a tervezett, becsült, indokolt egységköltséget. Előre tájékoztatja a döntéshozókat a felhasználható erőforrások értékéről, az alkalmazandó technológia költségvonzatairól, a gazdasági döntés várható kihatásairól gazdaságosságáról és jövedelmezőségéről. Az előkalkuláció számításának alapja műszaki norma vagy összehasonlító adat lehet. Az előkalkuláció elvégezhető részletes, tételes számításokkal, illetve összevontan un. különbözeti kalkulációval.
  - Közbenső kalkuláció: a kalkulációs időszak közben ellenőrzési és beavatkozási célból meghatározásra kerül a termék önköltsége. Általában a hosszabb átfutási idejű, több termelési vertikumban, munkafázisban résztvevő termékek önköltségének meghatározására és a szükséges beavatkozó intézkedések meghozatalának alátámasztására szolgáló számítás. Alkalmazható a költségek műveletenkénti, fázisonkénti, munkaszakaszonkénti részleges megfigyelésre, az önköltségcsökkentés tartalékainak feltárása céljából.
  - Utókalkuláció: a termelés, a tevékenység befejezése után, illetve az üzleti év végén ténylegesen kiszámítja a termék, befejezetlen termelés, szolgáltatás

önköltségét. Az utókalkulált egységköltség = (Nyitó befejezetlen termelés költségei + Tárgyidőszakot terhelő költségek – Záró befejezetlen termelés költségei)/Befejezett termelés mennyisége.

- Tömegszerűsége szerint
  - Egyedi: egy-egy nagyobb projektre (beruházás, felújítás, javítás) vagy új termékre, új megrendelésre általában önálló, egyedi kalkuláció készül.
  - Időszaki: sorozat vagy tömeggyártás esetén az időszak (hó, negyedév, év) alatt elkészült termékekre együttesen kerül sor az önköltség meghatározására.
- Eljárása szerint
  - Progresszív: azokat a kalkulációs eljárásokat nevezzük progresszívnek, amelyek a felmerült költségekből, mint alkotóelemekből építik fel a termék vagy teljesítmény önköltségét.
  - Retrográd: az eladási árból vagy a termék tervezett önköltségéből visszaszámítással meghatározott önköltségszámítás.

Az önköltségszámítás módszerei

- Osztókalkuláció
  - Egyszerű osztókalkuláció
  - Egyenértékszámú osztókalkuláció
  - Kapcsolt termék
    - Maradványérték alapú
    - Piaci arányos
- Pótlékoló kalkuláció
  - Költségkigyűjtésen alapuló
  - Válogató
- Tevékenység alapú kalkuláció
- Normatív kalkuláció

Az osztókalkuláció olyan módszer, amelynél a termék önköltségét a befejezett termelés értékének a termelés mennyiségével történő elosztásával határozzák meg. Az osztókalkuláció fajtái:

- *Egyszerű* osztókalkuláció: az időszakban felmerült költségeket kell elosztani az előállított mennyiséggel. Jellemzően ott alkalmazzák, ahol csak egyfajta terméket gyártanak nagy mennyiségben, illetve ha a cég csak egyféle tevékenységet végez.
  - Egylépcsős osztókalkuláció szerinti önköltség meghatározásakor az időszak összes költségét osztjuk el az időszakban előállított termékek mennyiségével.
  - Kétlépcsős osztókalkulációra akkor kerülhet sor, amikor a termelési folyamat különböző szintjein egymástól eltérő volumenű készletek halmozódnak fel.
  - Többlépcsős osztókalkulációt alkalmazunk akkor, ha egy vállalkozás gyártási technológiája vertikális felépítésű és a különböző fázisokban a félkész termékek állományváltozásával kell számolnunk.
- *Egyenértékszámú osztókalkuláció*: a rokontermékek gyártásánál fordul elő, ha egy alaptermék több változatát, típusát, méretét állítják elő ugyanazon alapanyagból, azonos technológiával, de eltérő megmunkálási idővel. A különböző termékek mennyiségeit egyenértékszámok segítségével átszámítjuk egy kiválasztott vezértermékre. Az egyenértékszám a termék valamely fő költségeleméhez kötött műszaki paraméter, arányszám, amely azt jelzi, hogy a főelemből milyen arányban veszi ki a részét az egyes termék. Az egyenértékszámú osztókalkulációt elvégezhetjük egy vagy több lépcsőben. *Egylépcsős egyenértékszámú osztókalkuláció lépései*

- 1) Befejezett termelés értékének megállapítása az adott termékcsoporthoz
- 2) Vezértermék kiválasztása
- 3) Egyenértékszámok kiszámítása
- 4) A termelés átszámítása vezértípusra
- 5) Vezértípus önköltségének meghatározása
- 6) Fennmaradó termékek önköltségének meghatározása

Amit a **pótlékoló kalkulációról** tudni kell:

- Ha többféle, heterogén terméket, nagy mennyiségben, eltérő gyártási technológiával, több üzemben állítanak elő, akkor pótlékoló kalkulációval határozható meg a termékek értékelés alapjául szolgáló önköltsége.
- A termelés során az üzemekben felmerült közvetett költségek egy részét olyan műszaki paraméter (pótlékkulcs) segítségével osztjuk fel a termékekre, amely szoros kapcsolatban áll a költséghelyeken felmerült költségek alakulásával. A pótlékkulcs azt fejezi ki, hogy a vetítési alap egy egységére átlagosan mekkora felosztandó költség jut.
- Vetítési alap: természetes mértékegységben vagy értékben meghatározható termelési tényezőt, amelynek változása legjobban befolyásolja a közvetett költségek alakulását. (gépóra, munkaóra, fűtött léghőmérték, takarított terület aránya, szállított termék súlya, megtett kilométerek). A pótlékoló kalkuláció pontosságát alapvetően a vetítési alapok helyes kiválasztása és annak pontos mérése befolyásolja. A helytelenül megválasztott vetítési alap hibás önköltséghez, rossz vezetői döntésekhez vezethet.
- A pótlékoló kalkuláció fajtái:
  - *Költségkigyűjtésen alapuló:* a módszer lényege, hogy az egyes termékek gyártásához, a tevékenységek végzéséhez szükséges költségeket és vetítési alapokat külön-külön megfigyelik, mérik, gyűjtik és összesítik. A felosztandó általános költségeket a kigyűjtött vetítési alap összegével elosztva kapják meg a pótlékkulcsot, amely segítségével a felmerült közvetett költségek szétoszthatók a termékekre.
  - *Válogató:* ha sikerül az általános költségeket költségfunkciók szerint megfigyelni, akkor alkalmazható a válogató pótlékolás. Ebben az esetben a funkciókhoz hozzárendelt, a költségek alakulását leginkább jellemző vetítési alapok között válogatva funkcióként más-más pótlékkulcsot számítanak, majd ezek segítségével szétosztják a felosztandó költségeket az egyes termékekre, tevékenységekre.

A tevékenység alapú kalkuláció:

A tevékenység alapú költség számítás a pótlékoló kalkuláció egyik továbbfejlesztett változata. Alapfeltevése, hogy az általános költségek nagy részét nem a gyártott termékek okozzák, hanem a termékek előállítása érdekében végzett tevékenységek miatt merülnek fel. Hosszabb távon a legtöbb általános költség változóvá tehető, így a termékekre racionális feloszthatóvá válik. Pótlékkulcs helyett költségokozó rátát számítunk, amely a folyamat egyszeri végrehajtásának költségét mutatja.

Kialakításának lépései:

- 1) Fel kell térképezni azokat a tevékenységeket, amelyeket egy termék előállításakor, vagy egy tevékenység nyújtásakor végre kell hajtani. Össze kell állítani a szervezet „tevékenységkatalógusát”.
- 2) Meg kell határozni azokat az erőforrásokat, amelyek a tevékenységek elvégzéséhez szükségesek. Jelentős becsléseket alkalmaznak az egyes tevékenységek erőforrásigényének számbavételekor.

- 3) A tevékenységek különböző mennyiségű erőforrásokat igényelnek, valamint a különböző termékek előállításához eltérő mértékű tevékenységre van szükség. Végezetül meghatározásra kerülnek a termékre jutó tevékenységköltségek.

Normatív kalkuláció:

A normatív kalkuláció lényege, hogy a költségek tervezése, utalványozása, elszámolása is normák és normatívák alapján történik. A számítás előfeltétele, hogy a vállalkozásnak rendelkezésére álljon egy, a közvetlen költségekre vonatkozó, műszakilag megalapozott vagy tapasztalati normák jegyzéke, melyet a normások, technológusok rendszeresen felülvizsgálják. A normáktól csak gazdasági vagy műszaki megfontolások miatt szabad eltérni, s ilyenkor a termékek tényleges önköltségét úgy határozhatjuk meg, hogy azok norma szerinti önköltségét kalkulációs tételként módosítjuk az időszakban felmerült eltérésekkel. A normaváltozásokat, normaeltéréseket (túllépéseket és megtakarításokat) tehát rendszeresen és folyamatosan figyelni kell, elemezve a kiváltó okokat, tényezőket, megállapítva az azokért felelősöket. Normatív kalkulációt elsősorban tömeggyártás vagy nagy sorozatszám esetén célszerű alkalmazni.

A fedezetszámítás területei:

- Szabad kapacitások hasznosítása: a vállalkozás által előállított termékek jövedelmezőségi rangsorát kell megállapítani, majd a piaci kereslet, illetve szállítási kötelezettségek számbavételét követően azon termék előállítását fokozni, mellyel javítható a vállalkozás jövedelmezősége.
- Az esetlegesen megszüntetni szükséges tevékenységeket, termékek feltárásával javítható a vállalati szintű jövedelmezőség. A tevékenységek egyedi vizsgálata során feltárható, hogy az egyes termékek gyártása akár a fedezeti, akár az üzembezárási pont alatt történik a vállalati szintű nyereségesség mellett.
- A tevékenység korlátozó tényezőinek feltárása, illetve hosszú távon azok átalakítása szintén pozitívan hat a jövedelmezőségre. A szűk keresztmetszetek a tevékenységet akadályozó tényezők: ami lehet külső adottság, mint pl. a piaci kereslet, belső tulajdonság, mint pl. gépi kapacitás.

A fedezeti összeg elemzése:

1. Globális fedezeti összeg elemzés: a vállalkozás egészét vizsgáljuk, a fedezeti összeg változását befolyásoló tényezőket összességében elemezzük.
2. Termékszintű elemzés: az egyes tevékenységek, termékek szintjén végezzük el a fedezeti összeg elemzését.
3. Az össze nem hasonlítható termékek elemzése: az összehasonlítható időszakokból csak az egyikben szerepel

A termékszintű jövedelmezőség vizsgálata, ismerete alapvető jelentőségű a többféle terméket, szolgáltatást előállító és értékesítő vállalkozás termékszerkezetének optimalizálása szempontjából. A rendelkezésre álló erőforrásokat ugyanis úgy kell kihasználni, hogy az a vállalkozás eredményének maximumához vezessen. Az eltérés felbontás módszerével két időszak közötti fedezeti összeg eltérést a változást okozó tényezők hatására bontja szét:

- Volumenváltozás hatása
  - Fedezeti hányad változás
  - Tiszta volumen változás
- Eladási ár változás hatása
- Önköltség változás hatása

Láncmódszer alkalmazásával a volumenváltozás számítása: $\Delta q = \sum q_1 \times f_0 - \sum q_0 \times f_0$

Az átlagos fedezeti hányadot alkalmazó módszer a volumenváltozás hatását az árbevétel változására vezeti vissza. A volumenváltozás egyidejűleg befolyásolja az árbevétel és az értékesítés közvetlen költségeinek alakulását, így az árbevétel változásának csak egy bizonyos hányada jelenik meg a fedezeti összeg (végső soron pedig az eredmény) változásaként. Miután a kiszámított átlagos fedezeti hányad éppen egységnyi árbevétel fedezettartalmát mutatja, segítségével egyszerűen meghatározható a fedezeti összeg bekövetkezett változásának nagysága.

- A tiszta volumenváltozás hatása: $\Delta q_1 = Fh_0(\sum q_1 \times a_0 - \sum q_0 \times a_0)$
- Az összetétel változás hatása: $\Delta q_2 = (Fh_{10} - Fh_0)\sum q_1 \times a_0$

A kevésbé jövedelmező cikk gyártásának és értékesítésének a többi cikk volumen növelését meghaladó mérvű növelése a vállalkozás átlagos jövedelmezőségét csökkenti, visszaszorítása vagy elhagyása a vállalkozás jövedelmezőségét javítja. Az átlagos jövedelmezőséget meghaladó jövedelmezőségű termékek értékesítésének a többi cikket meghaladó mérvű növekedése a vállalkozás jövedelmezőségét javítja, csökkentése a vállalkozás jövedelmezőségét rontja. Az átlagos fedezeti hányadot alkalmazó módszer esetében az átlagos fedezeti hányad éppen az eltérő egyedi (termékszintű) fedezeti hányadok mennyiségi adatokkal történő súlyozásával számítható ki. Ebben az esetben tehát a termékszintű jövedelmezőségi jellemző a fedezeti hányad, azaz egység értékesítés nettó árbevétel fedezettartalma (amely termékenként igen eltérő lehet).

Az árváltozás hatása: $\Delta a = \sum q_1 \times a_1 - \sum q_1 \times a_0$

Az árszínvonal-változások hatása közismert. Az értékesített termékeknél, áruknál elért

- árnövelés az eredményt javítja (kivéve, ha az önköltség emelkedése azt felemészti),
- árcsökkenés az eredményt rontja (kivéve, ha az önköltség csökkenése ennél is nagyobb összegű).

Az árszínvonal változásának eredményre gyakorolt hatása kimutatható a tényleges árbevétel, illetve a változatlan (bázis vagy tervezett eladási) árakon számított árbevétel különbségeként. Az árszínvonal-változás hatását azonban nem elégséges csupán globálisan elemezni. Szükségesnek tartjuk az értékesített termékek árszínvonalának további elemzését fő relációk, árformák szerint.

Önköltségváltozás hatása: $\Delta \ddot{o} = \sum q_1 \times \ddot{o}_0 - \sum q_1 \times \ddot{o}_1$

Az önköltségváltozás eredményre gyakorolt hatását akkor tudjuk kiértékelni, ha tudjuk, hogy a ténylegesen értékesített termékek bázis (vagy tervezett) önköltségi színvonalon összesen milyen összegű közvetlen költséget igényeltek volna és ezt az összeget szembeállítjuk az értékesítés tényleges közvetlen költségeivel. A különbség az önköltségcsökkentés (növekedés) forint összege, ami egyenlő az ilyen címen bekövetkezett eredményjavulás (romlás) összegével.

A bázishoz viszonyított önköltségcsökkentést mérni csak az ún. összehasonlítható termékeknél lehetséges.

Összehasonlíthatók azok a termékek, amelyeket mind a bázisban, mind a tárgyidőszakban gyártottak és önköltségi adataik ismertek. Arányuk változó a K + F tevékenység ütemétől függően. Az össze nem hasonlítható termékeknél az átlagos jövedelmezőségváltozás képezi elemzés tárgyát. Össze nem hasonlítható termékek esetén az alábbi mutatók számíthatók:

- Az árbevétel változás hatása: $Fh_0(\sum q_1 \times a_1 - \sum q_0 \times a_0)$

- A vizsgált termékekből származó árbevétel változás mekkora összeggel változtatta volna meg a fedezeti összeget.
- Fedezeti hányad változás hatása: $(Fh_1 - Fh_0) \sum q_1 \times a_1$
  - A vizsgált termékek átlagos fedezeti hányadának változása mekkora összeggel változtatta volna meg a fedezeti összeget.

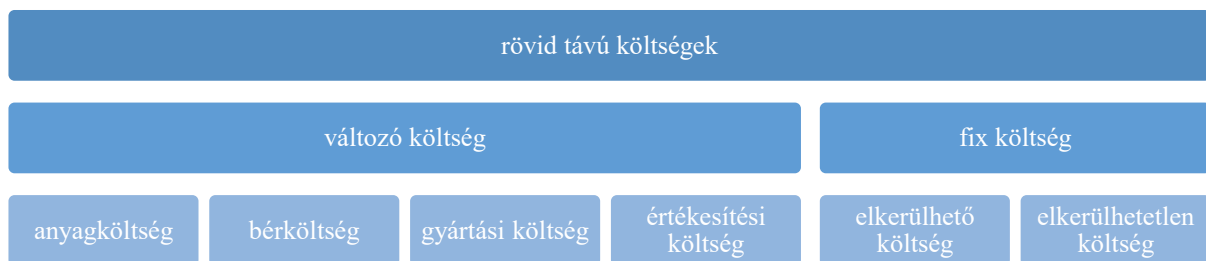
2. Rövid távú döntéshozatal elmélete és gyakorlata

Minden döntés legalább két alternatíva közötti választást jelent. Minden alternatívához kapcsolódnak költségek és bevételek, melyeket összehasonlítunk. Csak azok a költségek és bevételek relevánsak, melyek az alternatívák esetében eltérnek. A rövid távú vezetői döntések módszere a releváns költségek és bevételek ismerete alapján a fedezeti összeg számítás, fedezeti pont elemzés, jövedelmezőség elemzése.

A rövid távú tervezési folyamat célja, hogy a vállalkozás optimálisan használja ki a lekötött erőforrásokat, hiszen ezek az erőforrások korlátozzák a további növekedést és beszerzésükhöz használandó költségek társul. A vezetőknek döntéseikhez költségbecslésekre van szükségük, ezek az információk a nem befolyásolható erőforrások ismeretében számíthatók. Rövid távon az erőforrások két nagy csoportját érdemes vizsgálni:

- a döntési szempontból befolyásolható erőforrásokat (releváns), melyekből a beszerzett mennyiséget fel is használja a vállalkozás a tevékenység elvégzéséhez és mindez változó költséget jelent a fedezetszámítás szempontjából, valamint
- a döntéshozatal szempontjából nem befolyásolható erőforrásokat (irreleváns), melyek nagysága rövid távon nem változtatható, kapacitáskorlátot jelent a vállalkozás számára és fix költségként jelenik meg az eredményszámítás szempontjából.

A vállalkozások tevékenységük elvégzéséhez, legyen az termékgyártás vagy szolgáltatás különböző mennyiséget használnak fel a nem befolyásolható erőforrás-tényezőkből. A kiépített kapacitás költsége rövid távon nem függ a kapacitás kihasználástól és fix költségként számolunk vele, míg a felhasznált kapacitás változó költsége kapacitásegységként változó.

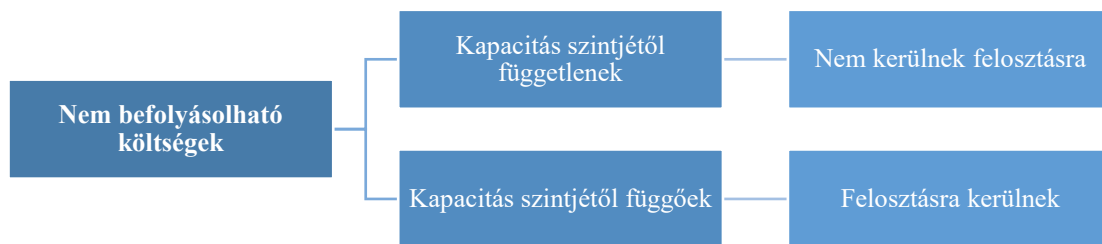

A nem befolyásolható költségek a nem befolyásolható erőforrások felhasználása során merülnek fel. Ezek az erőforrások már a tevékenység elvégzése előtt megszerzésre kerülnek, így a megszerzett kapacitás meghatározza a költségek mértékét. A nem befolyásolható költség időtartama az erőforrás típusától függően változik. Ezek a költségek nem relevánsak a vezetői döntéshozatal során, de a költségbecslések információs alapját biztosítják. A vezetők döntésénél releváns költségek a kapacitás szintjével összefüggésben tovább bonthatók.

- a kapacitás szintjével összefüggésben változó költségek, a kapacitás adott szintjéhez tartozó vezetői döntést tükrözik: felosztható költségek
- a kapacitás szintjétől független fix költségek, a működés, a tevékenység

A rugalmas költség, azt mutatja meg, hogyan változik a költség nagysága a tevékenység szintjének függvényében. Ezek a költségek a vezetői döntéshozatal során befolyásolható, vagyis releváns adatok.

A termelés nem befolyásolható erőforrásainak optimális allokációját döntően befolyásolják a költségadatokra vonatkozó becslések. A költségparaméterek téves becslése azt eredményezheti, hogy a termelési program nem lesz optimális, ami a maximálisan elérhető nyereségnél alacsonyabb profitot fog jelent. Mivel a költség adatokat elsősorban a számviteli információs rendszer biztosítja érdemes megvizsgálni, hogy egy részletes költséginformációs rendszer vagy inkább összevont költségbecslés hasznos a vállalkozás számára. Ha a részletes költséginformációs rendszer költsége meghaladhatja azt az elmaradt nyereséget, amit egy ilyen rendszer használatával realizálni lehetne, akkor elégséges lehet költségbecslést alkalmazni, hiszen a részletes költséginformációs rendszer is lehet rosszul tervezett vagy rosszul működtetett. Ha azonban javul a költséginformációs rendszer és annak haszna meghaladhatja a létrehozásának és működtetésének költségeit, akkor inkább annak hatékony működtetése a cél.

Összegezve megállapíthatjuk, hogy a nem befolyásolható erőforrások használdozat-költséget okoznak, mert rövid távon akadályozzák a növekedést és ezzel a többletnyereség elérését. Így a termelési erőforrások korlátossága befolyásolja a szervezet nyereségességét. A rövid távú döntések célja a rendelkezésre álló erőforrások hatékony kihasználása és hogy a kapacitás növekedésének többletköltsége kevesebb legyen, mint a használdozat költsége, de ez hosszú távú beruházás-tervezési kérdéseket is érint. Mivel az állandó költségek rövid távon nem változnak, akkor a döntési szituációkban az árbevétel és a változó költség különbsége a fedezeti összeg a releváns információ.

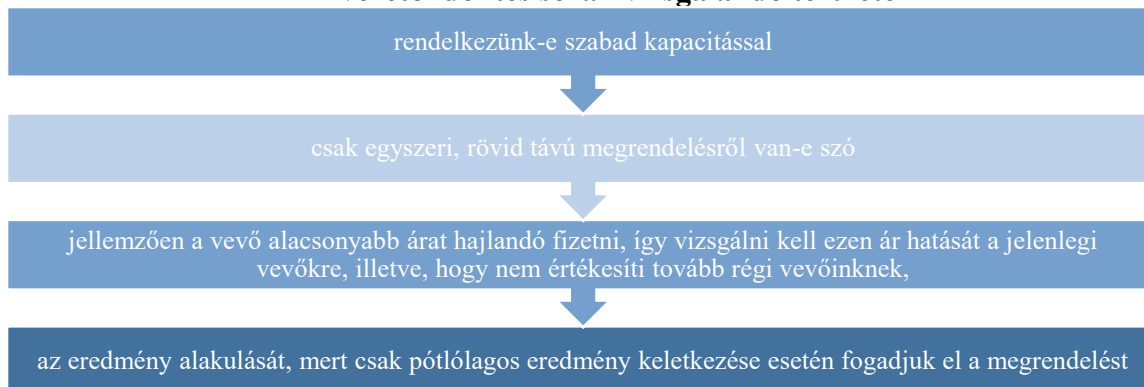
Rövid távú tervezés előnyeit az alábbiakban foglalhatjuk össze:

- a szűk keresztmetszetet jelentő erőforrások beazonosítása, mert a valóságban több szűk keresztmetszet létezik,
- a kapacitáskorlátok felismerésével és feloldásával többleteredmény kiszámítása,
- a nem befolyásolható erőforrások feltárása, a használdozat költség meghatározása segíti a hosszú távú tőkebefektetési döntéseket.

2.1. Speciális rendelés elfogadása vagy elutasítása, újabb műszak beállítása

Ebben a speciális döntési szituációban a vállalkozás jellemzően egyszeri megrendelés elfogadásáról vagy elutasításáról kell dönteni, mert a társaság tartalékkapacitásokkal rendelkezik, de a megrendelő alacsonyabb árért veszi át a terméket, szolgáltatást. A megrendeléshez kapcsolódó többletköltségek becslése a termelő vállalatoknál a pótlólagos anyagbeszerzés, a pótlólagos munka, túlmunka, a többletenergia, karbantartás. A szolgáltató vállalatoknál kevés pótlólagos költség jelentkezik.

A vezetői döntés során vizsgálandó területek

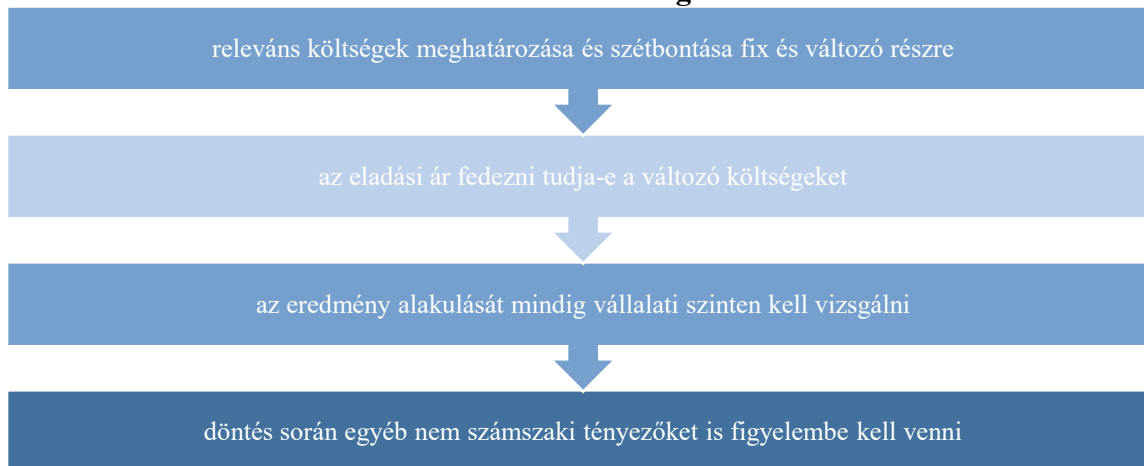
Összegezve megállapíthatjuk, hogy a speciális rendelés elfogadása vagy elutasítása olyan döntési helyzet, ahol egyszeri rendelés elfogadásáról kell dönteni, amely tartalék kapacitáskihasználásával jár, nem okoz fennakadást a folyamatos termelés ütemezésében, valamint a normál piaci ár alatt történhet az értékesítés. A releváns információk a megrendeléssel kapcsolatban felmerülő járulékos költségek, bevételek és abban az esetben fogadjuk el, ha többlet eredmény biztosít.

2.2. Tevékenység megszüntetése vagy folytatása

Akkor merül fel a megszüntetés kérdése, ha a tevékenység, termék, vagy az üzleti szegmens veszteséges. Természetesen a megszüntetés mellett számos egyéb eszköz is a vezetők rendelkezésére áll, hogy a tevékenységet nyereségessé alakítsák, ilyenek lehetnek a termék újraárazása, a termékhelyettesítés, áttervezés. Ha azonban a menedzsment a nyereségessé nem tehető termék megszüntetése mellett dönt, akkor is vizsgálni kell a megszüntetés hatását a többi termékre.

A vállalkozásnak a releváns költségek és bevételek meghatározása után a költségek változó és fix részre kell osztani, és jövedelmezőségi elemzést kell elvégezni. Egy termék esetén addig érdemes folytatni a termelést, amíg a fajlagos fedezet pozitív, termékcsoporthoz, üzleti szegmens esetén szintén fedezetszámítást kell végezni. Az eredményhatást minden esetben vállalati szinten, összesítve kell vizsgálni, de a döntés előtt egyéb tényezőket is érdemes vizsgálni pl. felszabaduló kapacitás átcsoportosíthatóságát.

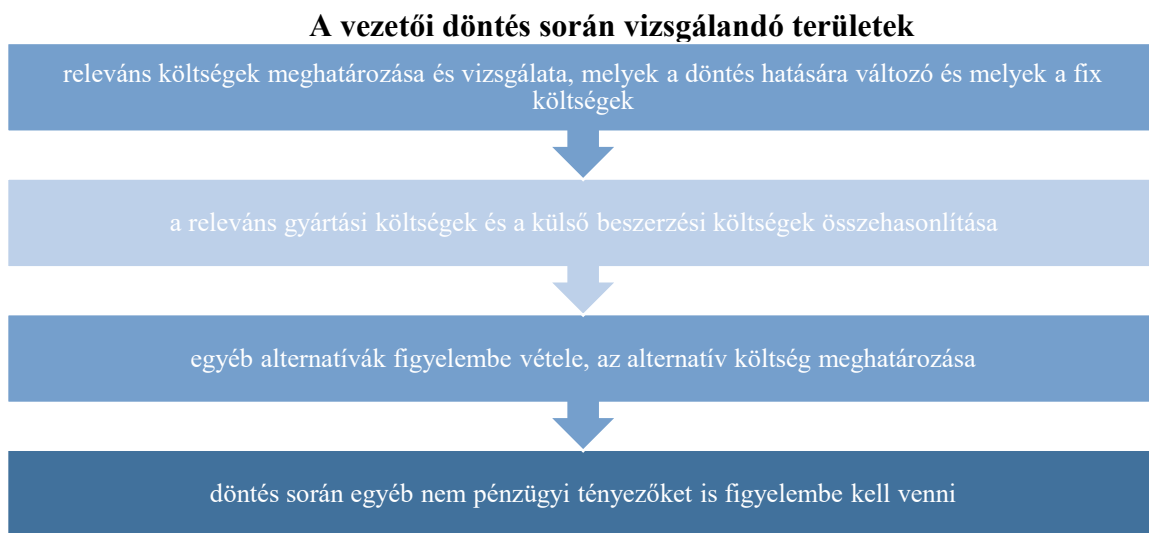
A vezetői döntés során vizsgálandó területek

Összegezve megállapíthatjuk, hogy egy tevékenység megszüntetése vagy folytatása az egyik legösszetettebb vezetői döntések egyike. Számos kvantitatív és kvalitatív szempontot kell figyelembe venni. A tevékenység megszüntetése vagy folytatása döntési szituációban a jövedelmezőségi vizsgálatok és a releváns tényezők beazonosítása után a vállalati szintű fedezeti összeg ismeretében dönt a vállalkozás, de a nem számszaki adatok – felszabaduló kapacitás, elbocsátások, szinergia hatások, kapcsolódó szolgáltatások kérdésköre, egyéb döntési alternatívák – is befolyásolják a végső döntéshozatalt. A végső cél az alternatívák eredményre gyakorolt hatásának meghatározása és mindezek ismeretében a legjobb döntés meghozatala.

2.3. Saját gyártás vagy vásárlás (make or buy)

Napjaink jellemző döntési szituációjáról van szó, amikor egy vezetőnek arról kell döntést hoznia, hogy egy a tevékenységhez szükséges terméket vagy szolgáltatást külső beszállítótól szerezzenek be, vagy maga a társaság állítsa elő. Abban az esetben, ha a vállalkozás saját maga állítja elő a terméket, akkor feladatai között megtaláljuk: a terméktervezést, termékfejlesztést, a gyártást, a termékmenedzsmenetet, értékesítést, valamint az értékesítést követő szolgáltatásokat. Vannak társaságok, amelyek az előállításához kapcsolódó valamennyi tevékenységeket nem saját maga végzi, hanem külső féltől rendeli meg. Ezeknél a speciális típusú döntéseknél egyrészt összehasonlító elemzést végzünk, ahol a piaci beszerzési árat hasonlítjuk össze a saját előállítás költségeivel, valamint számos egyéb nem pénzügyi tényezőt is figyelembe kell venni.

A venni vagy gyártani döntési helyzet egyik esete az **outsourcing**. Az outsourcing fogalma bekerült a mindennapi szóhasználatunkba, de egységes szakirodalmi meghatározást nem tudunk rá adni. Jellemzően outsourcing alatt azt értjük, ha egy vállalkozás az eddig saját maga által elvégzett tevékenységet vagy legyártott terméket külső vállalkozóval végezteti el. Így jellemzően a hazai szóhasználatban a tevékenység-kiszervezés, vagy a tevékenység-kihelyezés fogalmakkal azonosítható. A gyakorlatban a kiszervezés legnagyobb előnye a költségek csökkenése és a pénzügyi mutatók javulása, de a döntés során számos egyéb nem pénzügyi tényezőt is vizsgálni kell.

Az outsourcing előnyei	Az outsourcing hátrányai
<ul style="list-style-type: none"> – speciális szaktudáshoz való azonnali hozzáférés, – költségcsökkenés érhető el, – magas minőség, – hatékonyságnövelés, – a társaság fokozottan koncentrálhat az alaptevékenységre 	<ul style="list-style-type: none"> – külső féltől való függés, – fokozott ellenőrzést igényel, – bizalmas adatok kerülhetnek át a külső félhez, – az elbocsátások feszültségeket okozhatnak, – lassulhat az információáramlás

A döntési helyzetben felmerülő kérdéseket az alábbiakban foglaljuk össze:

a jelenlegi külső beszerzés helyettesítése saját előállítással

- rendelkezésre áll-e a szükséges kapacitás
- jelenlegi szállító a leggazdaságosabb beszerzési forrás-e
- a szükséges termelőeszközök beszerzési költsége, használati ideje
- van-e szabadalom, mennyiért elérhető
- jelenlegi szállító fejlesztési elképzelései
- gazdaságosan biztosítható-e a kívánt minőség

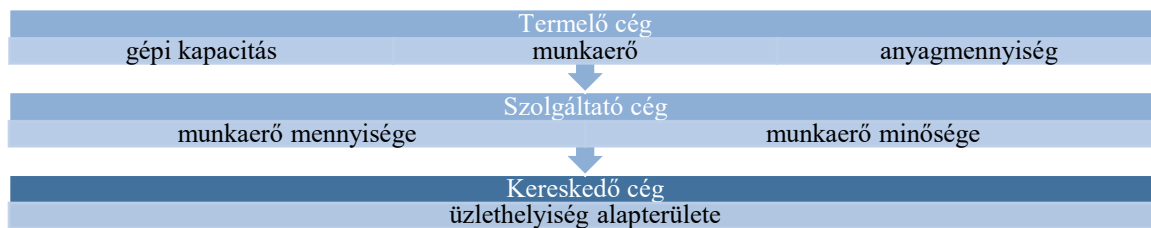
a jelenlegi saját előállítás helyettesítése külső szállítóval

- keletkezik-e jelentős kapacitás-kihasználatlanság
- a külső gyártás jól integrálható-e vállalatunkba
- vannak-e a minőségi elvárásokat biztosító auditált szállítók
- milyen költségváltások jelentkeznek (pl. szállítási, készletezési költségek)
- veszélyeztetheti-e a beszállító piaci pozícionkat
- a foglalkoztatás területén jelentkező feszültségek a kiszervezés miatt

Összegezve megállapíthatjuk, hogy napjainkban egyre több nagyvállalat belső termelő vagy szolgáltató tevékenységét más szervezetekre bízta. Egyre gyakoribb a vállalatcsoporton belüli szolgáltató központok (Shared Service Centerek, SSC) felállítása, amelyek HR, számítástechnikai, adminisztrációs, beszerzési, vagy a pénzügyi szolgáltatói területen is működhetnek. A saját gyártás vagy vásárlás (outsourcing) döntéseknél rövid távon a fix költségek nem befolyásolhatók, hiszen az erőforrások már beszerzésre kerültek. Hosszú távon a kapacitások leépíthetők, így a fix költségek is relevánssá tehetők. A konkrét döntés előtt egyéb tényezők vizsgálatára is szükség van, például a felszabaduló kapacitás átcsoportosíthatósága, alternatív célú felhasználása, vagy arra, hogy a szállító a megfelelő időben és minőségben bocsátja-e rendelkezésre a terméket, szolgáltatást. Ilyen jellegű döntés alapja mindig az összehasonlító elemzés.

2.4. Optimális termékösszetétel meghatározása

Az optimális termékösszetétel, vagy a szolgáltatások optimális portfóliója a lehető legnagyobb eredmény elérése érdekében kialakított termelési terv, amely elérését a szűkös erőforrások hátráltatják. Az optimalizálási feladat során a fajlagos fedezeti összegekkel számolunk, mert rövid távon a fix költségek változatlanok, így csak a változó költségek alakulását vizsgáljuk. A szűkös erőforrások a vállalkozás tevékenységétől függően az alábbiak lehetnek:

Az optimális termelési terv meghatározása a szűk erőforrások számának függvényében:

1. Abban az esetben, ha nincs szűk keresztmetszet, akkor a maximális eredmény elérése érdekében addig termelünk, míg a piaci igényeket nem teljesítettük. Az optimális termékszerkezetet a csökkenő fajlagos fedezetek alapján határozzuk meg, úgy hogy a legmagasabb pozitív fajlagos fedezetű termékből indulunk ki.
2. Egyetlen szűk termelési tényező esetén a szűk erőforrásra jutó fajlagos fedezet számítás, majd sorolási mutatók rangsora alapján történik a termelési és értékesítési terv meghatározása. A szűk keresztmetszetek elmélete azon alapszik, hogy minden adott pillanatban meg kell találni azt az elsődleges nem befolyásolható erőforrást, ami a termelés növelést akadályozza. Így a szűk keresztmetszet megszüntetésével növelhető a termelés és ezzel az elérhető profit:
  - maximális kapacitás növelése folyamat-átszervezéssel, hatékonyabb ütemezéssel,
  - nem befolyásolható erőforrás iránti igények csökkentése a termékek áttervezésével, a termékmix megváltoztatásával.
3. A valóságban a termelésben több szűk keresztmetszetről beszélhetünk. Az az eljárás, ami egy szűk keresztmetszet esetében követhető nem működik több szűk keresztmetszet esetében. Az optimális megoldás úgy található meg, ha a nem befolyásolható termelési erőforrásokat egyidejűleg vesszük figyelembe. Ha az egyik erőforrás kapacitást megnöveljük, akkor az optimális termelési program változni fog és ez a változás más erőforrások szűkössé válást okozhatja. Több szűk erőforrás esetén a célfüggvény maximalizálásával számíthatók ki a termelési adatok a lineáris programozás segítségével.

A vezetői döntés során vizsgálandó területek

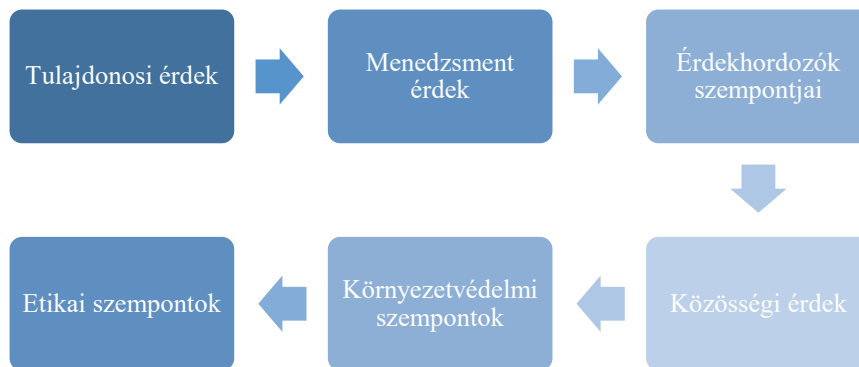

Az optimális termelési terv meghatározásának lépései:

1. Szűk keresztmetszet azonosítása, amely lehet gépi kapacitás, munkaerő mennyisége, üzlet alapterülete, beszerezhető anyagmennyisége.

2. Kalkulációs egység jövedelmezőségének meghatározása: a fajlagos fedezeti összegek számszerűsítésével. A fedezeti összeg a releváns eladási ár és a releváns költségek különbözeteként számítandó.
3. A sorolási mutató meghatározása, amelyen a szűk erőforrásra jutó fajlagos fedezet kiszámítását értjük, ahol a fajlagos fedezetet osztjuk a fajlagos erőforrásigénnyel.
4. Jövedelmezőségi ragsor felállítása. A döntésnél a legmagasabb szűk erőforrásra jutó fedezetet biztosító termékből kiindulva csökkenő jövedelmezőségi sorrendet állapítunk meg.
5. A lekötött szállítási kötelezettségek, megrendelések és az egyes termékek állományváltozásának figyelembevételével a termelési és értékelési terv meghatározása.
6. Az elérhető eredmény számszerűsítése, a kapott adatok ellenőrzése.

Megállapíthatjuk, hogy a gazdasági döntések a vezetői számvitel legösszetettebb kérdéskörei, mert számos érdekhordozói szempontot figyelembe kell venni a döntéshozatalkor, amely lehet kvantitatív és kvalitatív tényező egyaránt:

A gazdaságossági számítások módszerei közül a fedezeti összeg számítását, a pótlólagos eredmény keletkezését, a jövedelmezőség elemzését, a beszerzési ár és a saját előállítási költség összehasonlítását, a jövedelmezőségi ragsort, a célfüggvény maximalizálást használtuk. A vezetői számviteli módszerek vállalati alkalmazásával a vállalkozó gazdálkodásáról szélesebb körű és részletesebb információk nyerhetők a vezetői döntéshozatal alátámasztására. A végső döntés meghozatalakor azonban a számszaki tényezők mellett lényeges nem számszaki tényezőket is vizsgáltunk.

Vizsgálataink során a bizonyítást nyert, hogy a nem befolyásolható erőforrások jelentik a szervezeti tevékenységek kapacitás korlátait. Mivel a nem befolyásolható erőforrások rövid távon nem változtathatók, a rövid távú tervezés feladata, hogy a kiépített kapacitásokat minél hatékonyabban használja ki. Ha a nem befolyásolható erőforrás korlátozza a növekedést akkor a nem befolyásolható erőforráshoz használdozat-költség társul, ami a pótlólagos termelésnövekedés elvesztett profitjából, feláldozott hasznából ered.

3. Az erőforrásköltségek szétosztása

Költségfelosztás első lépése a szolgáltatórészleg költségeinek szétosztása a termelőrészleg és más szolgáltatórészleg között, ezt követően a második lépés a termelőrészleg költségeinek hozzárendelése az előállított termékekhez, szolgáltatáshoz.

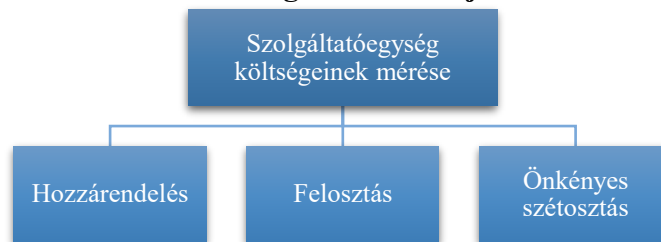
3.1. Szolgáltatórészleg költségeinek szétosztása, a kölcsönös szolgáltatások problematikája

A szolgáltatórészleg költségeinek szétosztása tudatosítja a vezetőkben, hogy mekkora a rezsiköltség nagysága, kik használják a központi szolgáltatásokat, ezáltal felelős költséggazdálkodásra sarkall, de a költségfelosztás egyben konfliktusforrás is. A költségfelosztás célja: a termelőrészleg költségellenőrzése és hatékonyság növelése, egyrészt mert a szolgáltatórészleg vezetőit nagyobb teljesítményre ösztönzi, másrészt a termelőrészleg vezetőit megfontolt felhasználásra ösztönzi. További cél, hogy a termelőrészleg ráfordításai tovább oszthatók legyenek a termékekre.

Költség szétosztás előnyei

- Biztosítja, hogy a szolgáltatás iránti kereslet gazdaságilag racionális nagyságú legyen.
- Biztosítja a szolgáltatórészleg hatékonyságának mérhetőségét. Ennek hiányában a szolgáltatórészleget csupán egy költségközpontként kezelnék és nem kerülne feltárásra a tevékenység optimális szintje.
- Összehasonlíthatóvá válik a belső kínálat a külső szolgáltatóval. Az összehasonlíthatóság hiányában a vezető nem kap támpontot annak eldöntéséhez, hogy fenntartsa-e az adott belső szolgáltatást, vagy egy külső szolgáltatótól vegye azt igénybe.
- Elősegíti a vállalatvezetés informálását a szolgáltatás igényelt és biztosított színvonaláról.

A költségosztás fajtái

Az egyedi termékeknél a közvetlen költségek még könnyen nyomon követhetőek voltak. A termelő tevékenység komplexitásának növekedésével azonban a közvetett költségek figyelembevétele elengedhetlenné vált a termelés ellenőrzésénél, a döntéshozatalnál.

A hozzárendelés: a költségek költségviselőkre történő felosztásának az a folyamata, ahol egyértelmű oksági kapcsolat létezik a költség felmerülése és költségviselő között. Alapja: a szolgáltatórészleg biztosította fogyasztás pontos mérése.

- Egyértelműen az adott részleghez rendelhető
- Mutatószám segítségével a szolgáltatás költsége hozzárendelhető a termelőrészleghez

A felosztás: valamely erőforrás költségének részleg vagy termékek közötti szétosztásának folyamata, ha a részleg által felhasznált erőforrás mennyisége nem mérhető.

- Pótlékkulcsok alkalmazásával (takarítás – m² arányosan)

A becslés és a felosztás a termékárzásnál és a készletértékelésnél hasznos. Költségellenőrzésre, hatékonyság növelésre nem alkalmas.

Probléma: a szolgáltatórészleg kibocsátása miként hozható közvetlen összefüggésbe az egyes operatív részleg igényével, döntéseivel:

- nyomon követhető szolgáltatások részlegeinek kiadásait a termelőrészlegekre közvetlenül vagy mért mutató alapján terhelik rá. A szolgáltató részlet vezetője visszajelzést kap az által nyújtott szolgáltatásról, ez alapján reagálni tud a felhasználók igényeire, innovációkat, racionálisabb költséggazdálkodást valósíthat meg.
- közönséges szolgáltató részlegek kibocsátását nem lehet közvetlenül hozzárendelni a termelőrészlegekhez.

A nyomon követhető szolgáltatások költségeinek felosztásának lépései:

- A felosztandó részleg költségének meghatározása
- A felosztandó költség nagyságának meghatározása
- A költségfelosztás módszertana, a vetítési alap, költségokozó fajtájának meghatározása
- A vetítési alap/költségokozó értékének meghatározása

A nyomon követhető szolgáltatások költségfelosztási módszerei:

- Előkalkulált átlagköltség: Tervezett költség/Tervezett teljesítmény
- Tényleges átlagköltség: Tényleges költség/Tényleges teljesítmény
- Rugalmas tervezés: Fix és a változó költségek elkülönítése

A közönséges szolgáltató részlegek

- Az egyes szolgáltató- és támogatórészlegek (pénzügy, adminisztráció) kibocsátását nem lehet közvetlenül hozzárendelni a termelőrészlegekhez.
- Önkényes szétosztás: az általános költségek szétosztása önkényes mérőszámok alkalmazásával. (pl. munkaórák száma, létszám, alapterület)
- Ebben az esetben a termelési részleghez rendelt költség nincs összefüggésben a részleg tényleges erőforrás igényével.
- Az egyszerű rendszerek jellemzője az önkényes felosztás, ami olcsó működtetést ám alacsony pontosságot és magas hibaköltséget eredményez.

A probléma akkor adódik, amikor a szolgáltatórészlegek között kölcsönös kapcsolatok keletkeznek. Így az egyes szolgáltatórészlegek saját költségei növekednek, mert más részlegektől szolgáltatást vettek igénybe, de a saját szolgáltatásait igénybevevő részlegekhez költséget terhel. A kölcsönös szolgáltatások kezelhetők: közvetlen eljárással, lépcsőzetes eljárással és reciprok eljárással.

A közvetlen eljárás során a szolgáltatórészleg költségét hozzárendelik a termelőrészleghez és nem foglalkoznak a szolgáltatórészleg költségeinek más szolgáltatórészleghez történő hozzárendelésével. A költségek hozzárendelése után a szolgáltatórészleg költsége nulla.

Lépcsőzetes eljárás esetén lehetőség van viszonyossági szolgáltatások egy részének figyelembevételére, mivel előre meghatározott sorrendben osztjuk fel az egyes szolgáltató részlegek költségeit, de nem foglalkozunk a visszacsatolással.

Reciprok eljárás során valamennyi viszonyossági szolgáltatást pontosan leképez. A reciprok eljárás két lépést hajt végre. Az első lépés: a szolgáltatórészleg valamennyi interakcióját figyelembe veszi és minden egyes szolgáltatórészleg számára kiszámít egy terhelési rátát. A második lépés: az első lépésben kiszámított terhelési ráta szerinti szolgáltatási költségeket rendeli hozzá az egyes felhasználókhöz a szolgáltatás igénybevételének arányában.

Ebben az esetben a kölcsönös kapcsolatban lévő szolgáltatórészegek költségeinek egységekhez rendelése többismeretes egyenletrendszerrel oldható meg. A reciprok eljárás pontossága és relevanciája a szolgáltatórészegek közötti költségek kölcsönös függőségi kapcsolatának felismeréséből származik. Az eljárás értékes tulajdonsága: Alapvető fontosságú a „gyártani vagy venni” döntések meghozatalakor.

A fokozódó verseny, a költségszerkezet átalakulása – a közvetlen költségek arányának csökkenése és az általános költségek súlyának növekedése – hatására a hagyományos költségszámítási rendszerek által szolgáltatott adatok már nem felelnek meg a vezetői elvárásoknak. A vezetők döntéseik alátámasztására pontosabb információkat igényelnek a folyamatok, termékek, szolgáltatások, vevők költségeiről. Megnövekedett az igény a közvetett költségek költségokozókhöz rendelésére és a termelést támogató tevékenységek, a szolgáltatótevékenységek költségeinek jobb szétosztására, mellyel pontosabb kalkuláció, jobb árképzés, gazdaságosabb döntések és eredményesebb működés biztosítható.

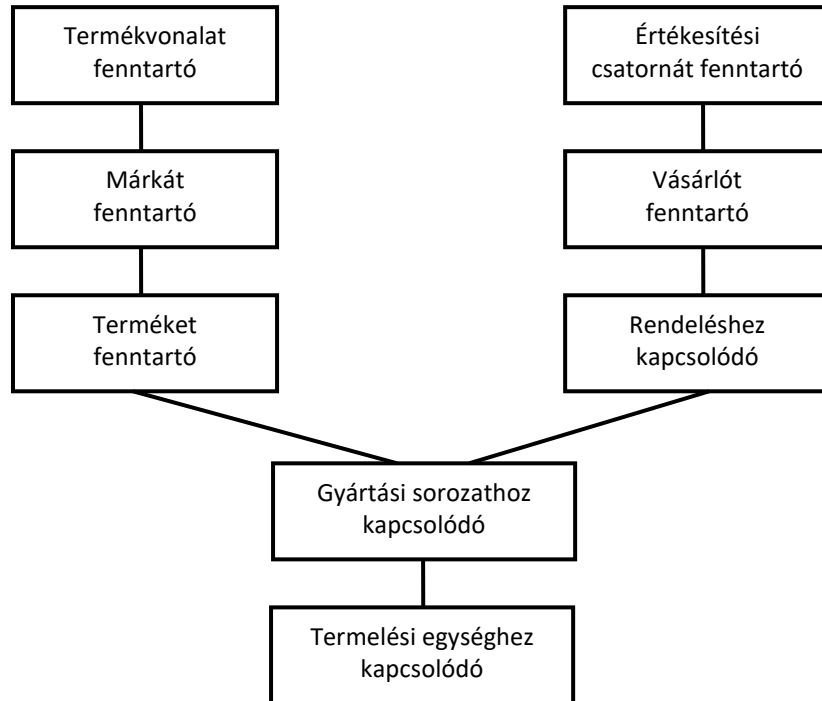
3.2. A tevékenység alapú költségszámítás módszertana

A rendszer kialakítása során **első lépésként** a szervezet által végzett operatív tevékenységek teljes körét szükséges feltérképezni az adott területen szakértő dolgozók bevonásával és összeállítani a tevékenységkatalógust. A folyamatok összetettségétől függően kialakítható mindössze néhány tíz tevékenységre fókuszáló struktúra, különösen ott, ahol a hangsúly a termékek költségének megállapításán van. Az olyan ABC rendszerekben viszont, ahol a költségelemzés összekapcsolódik a folyamatfejlesztéssel vagy újratervezéssel, nem ritka több száz tevékenység listázása.

A lényeges tevékenységeknek a beazonosítása, a tevékenységkatalógus elkészítése után a **második lépés** a tevékenység végzéséhez szükséges ráfordítások felmérése, a támogató részleg teljes költségének meghatározása. Az azonosított tevékenységekre például anyag bevételezése, anyagkiadás fordított ráfordítások arányának kiszámítása például az anyag bevételezés aránya 60%, az anyagkiadás aránya 40% költségbecsléseken alapul. Az erőforrással kapcsolatos költségek és az elvégzett tevékenységek közötti kapcsolatot leíró adatokat:

- munkavállalók körében végzett felmérésekkel (pl. idejük mekkora részét töltik az listán szereplő tevékenységgel),
- kérdőívek kitöltésével,
- az adott osztály vezetőjével készített interjúval nyerhetünk.

Az erőforrások viszonylag homogén csoportjait – személyi jellegű kiadások, üzemeltetés, gyártás, anyag – mint költségalapot hozzárendelik az egyes tevékenységekhez a jellemző felhasználás alapján. Ez az eljárás lényegesen különbözik a hagyományos költségszámítástól, ahol a közvetett költségeket termelési költségközpontokra vezetik át, majd onnan önkényes vetítési alapokat használva terhelik a termékekre. Az ABC rendszer ezzel szemben a tevékenységek erőforrásigényét vizsgálja, amely egyrészt rávilágít a szervezet folyamatainak valódi árara, másrészt objektívebb kapcsolatba hozható az adott termék, szolgáltatás előállításával.

10. ábra: A tevékenységek hierarchiája az ABC-rendszerben
 Forrás: Kaplan-Cooper, 2001

A **termelési egység szintű tevékenységeket** minden termék, szolgáltatás előállításánál elvégeznek, a termelési egység szintű tevékenységek során felhasznált erőforrások mennyisége arányos az előállított termék mennyiségével. A termelési egység szintű tevékenységek költségkötő tényezője például a munkaóra, gépóra és feldolgozott anyagmennyiség. A hagyományos költségfelosztási rendszerek is ezen vetítési alapokat használják.

A **sorozat szintű tevékenységek** olyan munkafolyamatok, amelyek magukba foglalják a gépek egy új sorozathoz történő átállítását, az anyagbeszerzést, egy rendelés feldolgozását. A sorozat szintű tevékenységeket az különbözteti meg a termékegység szintű tevékenységekről, hogy a sorozat szintű tevékenység elvégzéséhez szükséges erőforrások költsége nem függ a sorozatban előállított termékek számától. A hagyományos költségfelosztási rendszerek a sorozat szintű költségeket fixnek tekintik.

A **termékfenntartási tevékenységek** olyan munkafolyamatok, amelyeket annak érdekében végeznek, hogy a termék, vagy szolgáltatás egyáltalán előállítható legyen. Ezt a gondolatmenetet a vállalkozáson kívülre kiterjesztve jutunk el az **ügyfél megtartásának tevékenységéhez**, amely egy adott ügyfél kiszolgálását jelenti, de független a vevőnek szállított termékek összetételétől és mennyiségétől. A termékfenntartó és ügyfélmegtartó tevékenységek költségei hozzárendelhető azokhoz a termékekhez és szolgáltatásokhoz, amelyeknél a tevékenységet végzik, de a felhasznált erőforrások mennyisége nem függ az adott termékhez vagy vevőhöz kapcsolható termelési mennyiségtől. A hagyományos költségfelosztási rendszerek nem tudják a termék- és ügyféltámogatási erőforrásokat az egyedi termékekhez és ügyfelekhez rendelni.

Az ABC költségcsökkentési módszer **harmadik lépésben** minden tevékenységre kiszámítja a tevékenységhez kapcsolódó költségkötő tényezőt. Egy tevékenység költségkötő tényezője a tevékenység teljesítményének mennyiségi mérőszáma. A tevékenységek és költségviselők közötti kapcsolatot a tevékenységek költségkötő tényezői biztosítják. Meg kell keresni a tevékenységhez kapcsolódó költségkötő tényezőt, amely összekapcsolja a tevékenység teljesítményét az egyedi termékek támogatott igényekkel. A tevékenység alapú

költségfelosztási rendszerek megkövetelik a hagyományos egység szintű vetítési alapok mellett a sorozat-, a termékfenntartás és az ügyfélmegtartás költségtenyezőinek használatát is. Ha már ismerjük a támogató részleg költségét és a részleg jellemző tevékenységeit, azok megoszlását, akkor képesek leszünk a tevékenység költségeit hozzárendelni a termékekhez, szolgáltatásokhoz. A vállalkozások produktumaikat természetesen azért tervezik, állítják elő, hogy általuk vevői igényeket elégítsenek ki. Újabb feladat tehát a szervezet termékeinek, szolgáltatásainak és vevőinek azonosítása. Az eljárás ezen lépése elősegíti, hogy a tevékenységköltségeket a kimenetekhez lehessen kapcsolni, s megállapítható legyen, hatékony és érdemes-e egyes tevékenységeket elvégezni. Az ABC-rendszer tervezői különböző típusú költségokozó tényezőkből választhatnak:

- A tranzakciós költségokozó tényezők, például a gépbeállítások száma, a bizonylatok száma azt számszerűsítik, hányszor hajtották végre az adott tevékenységet. A tranzakciós tényezőket akkor használhatjuk, ha minden termék azonos mértékű keresletet igényel a tevékenységből. A tranzakciós tényezők a legolcsóbb vetítési alapok, de ezek a legkevésbé pontosak, mivel azonos erőforrásigényből indulnak ki.
- Az időtartam alapú költségokozó tényezők az adott tevékenység elvégzéséhez szükséges idő nagyságát mutatják. Az időtartam-tényezőket akkor használjuk, ha a különböző termékek által igényelt tevékenység mennyisége jelentősen eltér, például: beállítási idő, minőségellenőrzési idő. Ezek a mutatók általában pontosabbak a tranzakciós mutatóknál, de alkalmazásuk is költségesebb mivel használatához pontos időtartambecslést kell végezni.
- Az intenzitástényezők az előállítás során a tevékenység által felhasznált erőforrásokat terhelik tovább. Ha az időtartam tényező nem tükrözi vissza a többletmunkát, a drága berendezések iránti igényt, akkor szükség van arra, hogy a tevékenységek költségét közvetlenül a termékre terheljük. A közvetlen ráterhelést alkalmazó intenzitástényezők lehetnek a legpontosabb tevékenységköltség-okozó vetítési alapok, de ezek bevezetése a legdrágább.

Végezetül a tevékenység alapú költségcsatálási rendszer **negyedik lépése** során megmérjük a termék tényezőigényét, amelyet az adott termékre terhelünk. A tevékenység költségeinek hozzárendeléséhez minden egyedi termék esetében szükség van a tevékenység költségokozó tényezőjének mennyiségére. Minden termékre, szolgáltatásra minden költségokozó tényező adott időszak alatt felhasznált mennyiségét megszorozzák a költségokozó tényezőarányával.

Az ABC módszertan előnyei	Az ABC rendszer hátrányai
<ul style="list-style-type: none"> – Általános költségek felosztásával pontosabb önköltség nyerhető – Jövedelmezőséget befolyásoló tényezők feltárása – Tényleges erőforrás felhasználások elemzése – Költségek tevékenységekhez kötésével új elemzési lehetőségek nyílnak 	<ul style="list-style-type: none"> – A rendszer kidolgozása, fenntartása jelentős költségekkel jár – Tevékenységek elemzése az alkalmazottak hozzáállásától is függ – Sok becslést alkalmazunk, de azok ok-okozati összefüggéseken alapulnak

Az ABC módszer előnyei és hátrányai

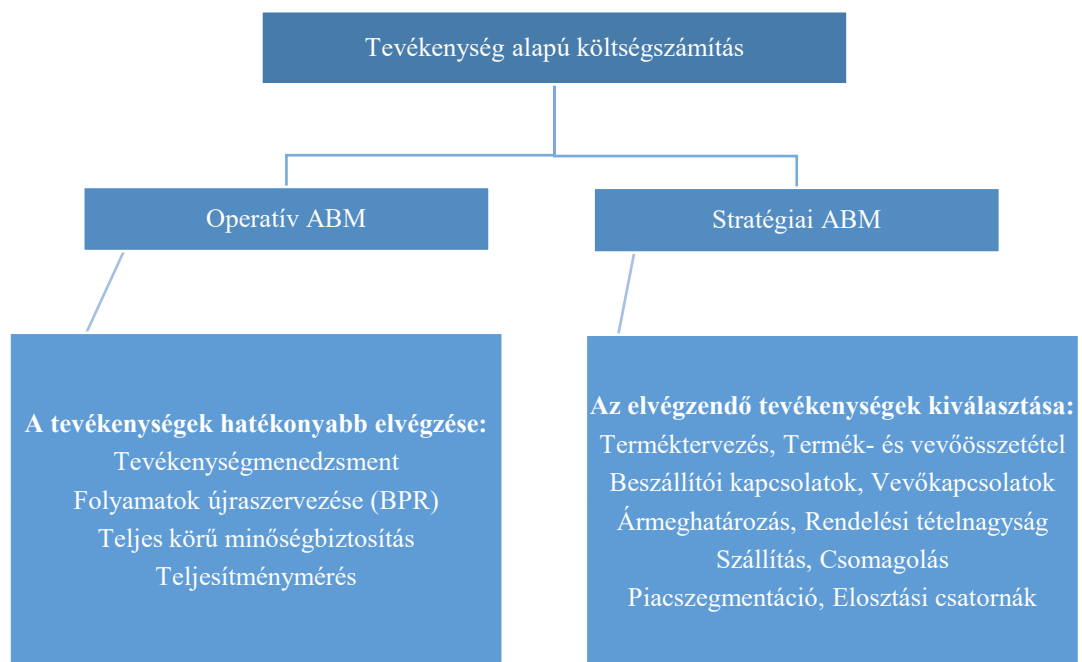
Forrás: Saját szerkesztés

Összegzésként megállapíthatjuk, hogy az ABC-módszer bevezetésével a közvetett költségek ok-okozati összefüggések alapján oszthatók fel az egyes termékek között, így pontosabb önköltséget kapunk. Az adatok ismeretében a vezetés feladata, hogy az erőforrás felhasználás elemzésével, a jövedelmezőséget befolyásoló tényezők feltárásával, a tevékenységköltségek elemzésével versenyelőnyt kovácsoljon vállalkozása számára. A módszer előnyei mellett szem

előtt kell tartani a rendszer hátrányait. A tevékenység alapú költségcszámítási rendszer kidolgozása és fenntartása jelentős költségekkel jár. A rendszer kialakítása során sok becslést alkalmazunk, bár azok ok-okozati összefüggéseken alapulnak, az egyes tevékenységek elemzése nagyban függ az alkalmazottak hozzáállásától.

3.3. A tevékenység alapú vezetés (Activity based management, ABM)

Az ABC-elemzéssel nyert költséginformációk sikere attól függ, hogy felhasználják-e azokat a vezetői döntéshozatal során. A tevékenység alapú költségcszámítás azonban több mint csupán egy modern költségcszámítási rendszer, valójában egy új menedzsment szemléletmód (ABM: Activity Based Management), mely az ABC által nyújtott pontosabb információkat felhasználva, arra alapozva hozza meg cselekvési akcióit. A tevékenység alapú költségcszámítás kétféle variációja jelent meg. Az egyik az operatív, a másik pedig a stratégiai költségcszámítás. Az **operatív ABM** a tevékenységeket, folyamatokat elemzi a költségen túl hatékonyság és minőség szempontjából. Ezen osztályozás a vezetőknek is segít annak meghatározásában, hogy a működési költségek mekkora része kapcsolódik alacsony hatékonyságú vagy minőségű folyamatokhoz. Ezzel szemben a **stratégiai ABM** a tevékenységek, szolgáltatások, erőforrások keresletét próbálja meg megváltoztatni annak érdekében, hogy növeljék a nyereséget. Ennél a feltételezésnél a tevékenységek hatékonyságát állandónak tekintik. A stratégiai ABM másik lehetősége az, amikor megváltoztatjuk a tevékenységek összetételét, azaz a nem hatékony és veszteséges tevékenységeket költségcszámítási mértékét csökkentjük.

Az ABM használata az operatív és a stratégiai irányítás támogatására

Forrás: Kaplan-Cooper, 2001

A fenti ábra a tevékenység alapú költségcszámítás kétféle megközelítését mutatja be, annak megfelelően, hogy a vállalkozás operatív vagy stratégiai irányítást folytat. Ahogy az ábra is mutatja az első esetben a tevékenységek hatékonyabb elvégzése, a második esetben pedig az elvégzendő tevékenységek kiválasztása a fontos. Az ABC az ABM integrált alkalmazásával képes a vállalati tevékenységek és az üzleti folyamatok menedzselésére, segítségével a vállalat képes ugyanazt a teljesítményt kevesebb szervezeti erőforrással megvalósítani. Az ABM ezt a célt operatív és stratégiai döntések támogatásával éri el.

Ismérvek	<i>Operatív ABM</i>	<i>Stratégiai ABM</i>
	<i>Csináljuk jól, amit csinálunk!</i>	<i>Csináljuk azt, ami jó!</i>
alapelv	vállalat tevékenység iránti kereslet adott, mely kereslet alacsonyabb költségekkel is kielégíthető	vállalat tevékenység iránti kereslet és a jövedelmezőség növelése adott hatékonyság mellett
elérendő cél	<ul style="list-style-type: none"> - működés optimalizálása, - hatékonyságnövelő intézkedések bevezetése, - eszközök jobb kihasználása, kapacitás növelése, - alacsonyabb erőforrás költségek. 	<ul style="list-style-type: none"> - tevékenység-összetétel optimalizálása, - nem jövedelmező területek fel-tárása, elmozdítása a jövedelmező felé, - költségek átcsoportosításával be-vételek növelése.
vizsgálat tárgya	folyamatok, tevékenységek hatékonysága és azok költségei	a vevők kiszolgálásához a legfontosabb termékek előállításához kapcsolódó folyamatok
felhasználási területek	<p>TQM (Total Quality Management): teljes körű minőség-ellenőrzési programok és a BPR (Business Process Reengineering): újraszervezési programok: meglévő funkciók, folyamatok, részlegek drasztikus átszervezése területén:</p> <ul style="list-style-type: none"> - folyamatok feltérképezése - költségek indoklása - hasznok nyomon követése - fejlesztések eredményességének mérése 	<p>Meglévő termékkel kapcsolatos stratégiai döntések:</p> <ul style="list-style-type: none"> - termékmix, árazás - vevőkapcsolatok - szállító kiválasztás - terméktervezés és fejlesztés <p>Tevékenység költségeinek visszavezetése a vevőkre, elosztási és szállítási csatornákra a vállalati jövedelmezőség javítása érdekében.</p> <ul style="list-style-type: none"> - piacszegmentáció
vizsgálat fókusz	<ul style="list-style-type: none"> - tevékenység és folyamatok feltérképezése lehetőséget ad a hatékonyságuk megítélésére, a tevékenység költségek tevékenységhez történő hozzárendelése javító intézkedésekhez ad információt, - szervezeti egységek költségei és a munkamegosztás feltérképezhető, átfedések megszüntethetőek, újraszervezhetőek, - az átalakított folyamatok előrebecsült hasznai is feltárhatóak, - az ABC költségadatok, teljesítménymérő eszközök és folyamatokozók a vezetők és a munkavállalók számára is rávilágítanak a javítandó tevékenységekre. 	<ul style="list-style-type: none"> - az ABM stratégiai megközelítése lehetőséget ad termékszerkezet, árazás megváltoztatására, helyettesítő termékek bevezetésére, folyamatfejlesztésre, mely kevesebb erőforrást igényel, - felszabaduló kapacitás menedzselése - a vevői és szállítói kapcsolatok ABC alapú vizsgálata jobb együttműködésre és a logisztikai folyamatok optimalizálását segítik, melyből származó előnyök megoszthatók a vevőkkel és szállítókkal.

A tevékenység alapú költségkalkulációval támogatott operatív és stratégiai döntések összehasonlítása

Forrás: Saját szerkesztés Kaplan-Cooper, 2001 alapján

Az ABC információit felhasználva döntés születhet a folyamatok teljes újratervezéséről vagy a meglévő tevékenységek minőségének javításáról az összvállalati profitabilitás növelése

érdekében. Az ABM akciók megvalósításával elvileg megtörténik a folyamatok újratervezése vagy javítása, amely lehetővé teszi, hogy ugyanazon tevékenységet sokkal kevesebb erőforrás felhasználásával végezzék el. Valódi költségmegtakarítást a vállalat azonban csak akkor tud realizálni, ha a többletkapacitás létrehozásával felszabaduló, s feleslegessé váló erőforrásokat máshol köti le vagy megszünteti. A tevékenység alapú költséggazdálkodás és irányítás stratégiai célkitűzések megvalósítását is aktívan támogatja, mivel a szervezet működését a költséges és nem hatékony folyamatok felől a jövedelmezők irányába tolja el. A stratégiai ABM a termékfejlesztés, termékösszetétel és -árazás, vevői és szállítói kapcsolatok kérdéseit foglalja magában. Lehetővé teszi a vezetők számára, hogy a vállalatot számos perspektívából – termék, termékcsoporthoz, egyedi vevői, fogyasztói csoportok, beszállítók, disztribúciós csatornák szerint – áttekinthessék, s rávilágít, az előbbi elemek, hogyan kapcsolódnak az erőforrás felhasználáshoz és a profitgeneráláshoz.

A termékkínálat optimalizálása során a cselekvési lehetőségek széles tárháza áll a vezetők rendelkezésére. Erős versenypiacokon értékesített standard termékek esetében az **újraárazás** szűk keretek között mozog; testreszabott termékek esetében viszont meglehetősen szabadságot élveznek a vállalatok árazási döntéseikben. Kis volumenű, egyedi termékeknél megoldást jelenthet alacsonyabb költségű **helyettesítő termékek** bevezetése. Számos esetben a nem megfelelő tervezés okoz többletköltségeket, amely nem kompenzálható a gyártási és értékesítési folyamat során. A **termékek áttervezésével** elhagyhatóak a vevők számára jelentős értéket nem nyújtó funkciók, kellékek, racionalizálhatóak az előállítási költségek. Előfordul azonban, hogy a termék jövedelmezősége az előbbi módszerek alkalmazásával sem növelhető; veszteséges produktumoknál a **megszüntetés** marad megoldásként.

Az ABC kiterjeszti vizsgálódási területét a gyártáson túlra felölelve az értékesítési, marketing és adminisztratív költségeket is, miután a vállalati erőforrások iránti kereslet nem csupán a termékek és szolgáltatások felől jelentkezik, hanem a vevők és elosztási csatornák irányából is. Az elemzés alapján a vállalati javíthatja jövedelmezőségét a már meglévő magas jövedelmezőségű vevők megtartásával és további profitábilis kapcsolatok kiépítésével, illetve a tartósan veszteséges vevők elengedésével. Lényeges a vevőket nem pusztán a realizálható fedezet, hanem kiszolgálási költség szerint is értékelni, hiszen a speciális termék és szállítási igények jelentősen csökkenthetik a vevői jövedelmezőséget. Szállítói kapcsolatok dimenzióban az ABC lehetővé teszi a szervezetek számára, hogy kapcsolataikat beszerzési ár mellett a „tulajdonlás teljes költsége” alapján is képesek legyenek értékelni. A tevékenység alapú modellek rámutatnak, mely beszállítókkal tartson fenn hosszú távú kapcsolatot a vállalat, hogy az ellátási lánc egészében csökkenjen a költség, de megbízható legyen a minőség és pontos a kiszolgálás. Egy karcsúsított, de stabil és szoros szállítói háttérrel visszaszoríthatóak a kapcsolat fenntartásának (tárgyalási, adminisztrációs, specifikációs) költségei. További gazdasági előny származhat a szállítók terméktervezésbe, termékfejlesztésbe történő bevonásából.

A vállalkozások nagy része használja az ABC-t, azaz a tevékenység alapú költségszámítás rendszerét, hogy a terméktervezőket és –fejlesztőket időben tudják ellátni a megfelelő költséginformációkkal. Az operatív és stratégiai döntések azonban kapcsolódónak egymáshoz, azokat teljesen szétválasztani nem lehet egymástól. Ez azzal magyarázható, hogy egy vállalkozás akkor tudja a legnagyobb eredményt elérni, ha csökkenteni tudja a tevékenységekhez, szolgáltatásokhoz szükséges erőforrásokat és meg tudja változtatni a termék- illetve szolgáltatás-összetételét úgy, hogy az a legjövedelmezőbb termékeit és szolgáltatásait tartalmazza. Ez a rendszer azonban nem segít a hagyományos költségszámítási rendszerek problémáinak megoldásába.

Összegzésként: az árképzés és a termék helyettesítés a termékmix összetételét a nehezen előállítható termékektől az egyszerűbben gyárthatók felé tolja el. A termék áttervezés, az üzleti folyamatok fejlesztése, az új technológia lehetővé teszi, hogy ugyanahhoz a termékhez kevesebb szervezeti erőforrást használjanak fel. A veszteséges termékek megszüntetése csökkenti a megmaradó termékek által igényelt erőforrásokat. A meghozott intézkedések nyomán az előnyök akkor jelentkeznek, ha a kihasználatlan kapacitást megszüntetik, csökkentik a már szükségtelen erőforrásokkal kapcsolatos kiadásokat, a szabad kapacitásokat más, nyereségesebb módon használják fel.

3.4. A tevékenység alapú költségelszámolás kiterjesztése

A legújabb generációs ABC rendszerek már integrált üzleti teljesítménymenedzsment megoldásként funkcionálnak az alábbi területeket felölelve.

- Profitabilitás menedzsment: a költségviselők jövedelmezőségének elemzése történhet historikus szemléletben, ha a termékek, vevők eddigi eredményeit vizsgáljuk, operatív és stratégiai célkitűzésekkel összekapcsolva pedig támpontot ad, mely szegmensekre érdemes a szervezetnek erőfeszítéseit összpontosítani.
- Teljesítménymérés: amennyiben a célok között (főként a folyamatok dimenziójában) kiemelt helyet foglalnak el a tevékenységköltségek, alkalmas a célértékek kijelölésére és az elért eredmények mérésére, értékelésére.
- Üzleti tervezés: támogatja a szervezetet a költségvetés elkészítése és a hosszú távú tervek kijelölése során, mivel képes a stratégiai célkitűzésekkel konzisztens előrejelzéseket adni figyelembe véve a vállalati erőforrásigényt és korlátokat.
- Emberi erőforrás menedzsment: az ABC feltárja, melyek a munkaerő szempontjából költségintenzív folyamatok, s hol mutatkozik lehetőség a humán költségek visszaszorítására, a személyzet esetleges átszervezésére.
- Fenntartható működés: a tevékenység alapú költséggazdálkodás segít a működés környezetintenzív jellegének számszerűsítésében (pl. tevékenységek káros anyag kibocsátása), így a menedzsment a döntéshozatal során figyelemmel lehet a fenntarthatóság és törvényi megfelelés szempontjaira is.

A tevékenység alapú költséggazdálkodás négy-generációs modellje

Forrás: Turney: Activity-Based Costing, 12. old.

A legtöbb vezetői számviteli eszközhöz hasonlóan a tevékenység alapú költséggazdálkodás életciklusára is a folyamatos változás és egyre inkább diffúz alkalmazás a jellemző. Az

eredetileg újszerű költségszámítási módszerként elterjedt irányzat a 90-es években ugyan kevésbé volt a figyelem középpontjában, viszont e mérsékelt népszerű periódusban is képes volt alkalmazási területeit és funkcionalitását folyamatosan bővíteni. Kihasználva az informatikai támogatórendszerek újításait érett szakaszába lépve a 2000-es évektől mint komplex menedzsment megoldás gazdagítja a vezetői számvitel eszköztárát.

4. Költségszámítási eljárások elmélete és gyakorlata

A termékek élete három fő szakaszból áll: tervezés, gyártás, kivezetés. A bevezetés előtt is felmerülnek költségek, amikor a termék még nem termel bevételt. A tervezési fázisban meghozott döntések hatással vannak az életciklus alakulására. A gyártási és a piacon eltöltött idő viszont nem nyújt elég időt arra, hogy a hatékonyság biztosítható legyen.

A költséginformációkat a vezetők három fontos területen használják fel egyrészt a költségek megértéséhez, hogy termeljék-e a terméket, vagy abbahagyják-e a gyártást. Másrészt a költségszerkezet kialakításához a termék árának meghatározásához. Harmadrészt a fejlesztési lehetőségek azonosításához, a folyamatok javításával, irányításával kapcsolatban. A fejlesztési lehetőségek számbavételéhez a következő költségszámítási eljárásokat tekintjük át:

- Célköltségszámítás
- Kaizen költségszámítás
- Életciklus költségszámítás
- Egyéb költségszámítási módszerek

4.1. Célköltségszámítás és menedzsment

A termékek költségének visszafelé haladó meghatározására már az 1900-as évek korai évtizedeiben is volt példa az amerikai és európai autóipari vállalatoknál (Ford, Volkswagen). A születőben lévő autópiacon fellendítése érdekében a járművek értékesítési árát viszonylag kedvező összegben szabták meg, és műszaki tervezésük, fejlesztésük feladata volt arányos költségű műszaki megoldások kidolgozása. A szemlélet a második világháború utáni erőforrásszegény időszakban terjedt el szélesebb körben, amikor számos szervezet alkalmazta az Egyesült Államokban értékfejlesztés (Value Engineering) néven ismertté vált koncepciót, melynek lényege a kívánatos terméktulajdonságok maximalizálása és a termékköltségek egyidejű minimalizálása volt.

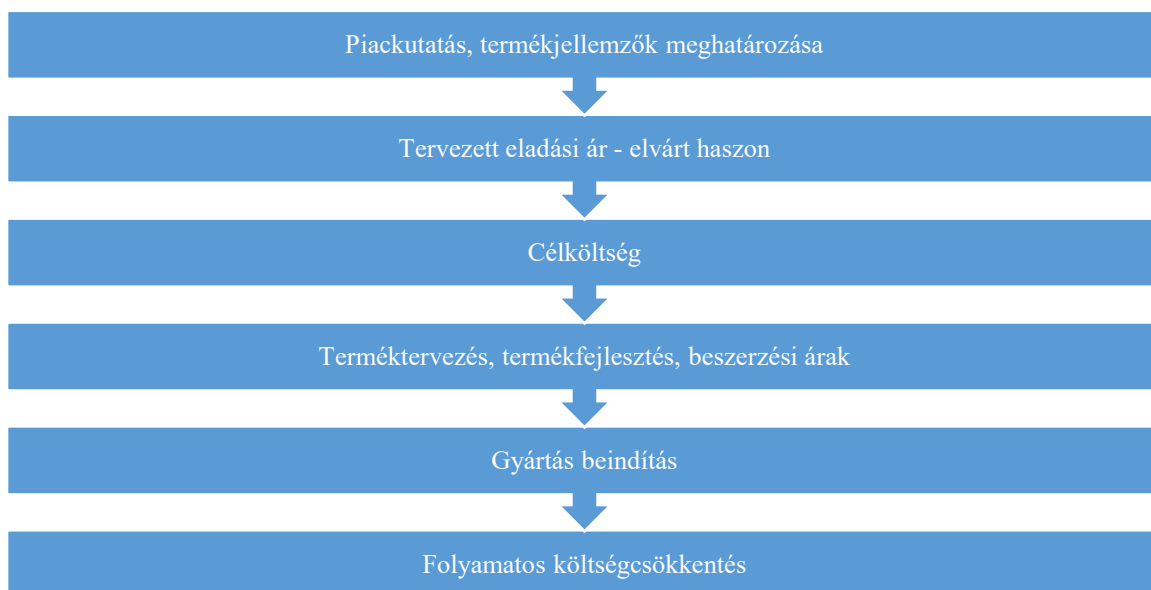
A módszert hamarosan Japán vállalatok is sikerrel vezették be, s az értékfejlesztés gondolatát tovább gazdagították azzal a felismeréssel, hogy a költségek befolyásolására, csökkentésére a terméktervezés és -fejlesztés a legalkalmasabb szakasz. A japán „genka kikaku” (Gen - eredet, ka - ár, kikaku – terv) a nyugati terminológiában célköltségszámítás megnevezéssel szerepel, hagyományos környezetében azonban jóval többet jelent egy kalkulációs módszernek. Filozófiája szerint nem pusztán a rendelkezésre álló technológiát és folyamatokat jobban kihasználó terméket fejlesztenek, hanem olyan produktumokat terveznek és építenek, amely megfelelő áron értékesíthető a piaci sikerhez – függetlenül attól, hogy a jelenlegi gyártási eljárások támogatják-e a megcélzott árat.

A célköltségszámítás a tervezési szakaszban használatos eszköz, vezeti a termék- és termelési folyamatterv kiválasztását, amely elfogadható nyereségszint melletti költségen előállítható terméket fog eredményezni, adott becsült piaci ár, értékesítési mennyiség és megcélzott funkcionalitás mellett. Széles körben elfogadott az a szabály, hogy a termékköltség 80%-át a terméktervezési szakaszban határozzák meg, így az nem befolyásolhatóvá válik. A tervező ebben a szakaszban választja ki a terméktervet és tervezi meg azt a folyamatot, amelyet a szervezet a termék előállítása során alkalmazni fog. A célköltségszámítás a költségek optimalizálását, csökkentését segíti a termék teljes élettartama alatt a kutatás-fejlesztés,

mérnöki tevékenység, termelés, marketing és a számvitel munkájának összehangolásával, vagyis a tevékenység magában foglalja:

- a fogyasztók számára vonzó funkciókkal bíró termékek tervezését,
- jelenlegi piaci feltételek mellett közép és hosszú távon elvárt haszon realizálásához szükséges célköltség meghatározását (beleértve a beruházási kiadásokat is),
- különböző megoldások kidolgozását annak érdekében, hogy a termékterv célköltségen teljesüljön, ugyanakkor alkalmas legyen a vevői igények kielégítésére is a minőség és kiszállítási tekintetében.

A célköltségszámítás a termék és termelési folyamat tervezése során használják. Célja a termék jövőbeni termelési költségének csökkentése. Fogyasztóközpontú, kiindulási alapját a fogyasztók által meghatározott ár, minőség és elvárt funkcionalitás jelenti. A terméknek tulajdonított fogyasztói érték a funkcionalitás és a vevők által megfizetett ár hányadosa. A fogyasztói érték növelhető, ha változatlan ár mellett növelik a termék funkcionalitását, vagy csökkenti az árat változatlan funkcionalitás mellett. A folyamat kritikus eleme a funkciókért fizetendő piaci ár, valamint az, hogy az ár mennyire tükrözi a funkcióválasztékát. A célköltségszámítás legfontosabb aspektusa a piacorientáltsága. Az egész eljárás kiindulópontja a fogyasztói elvárásokat ár és funkcionalitás szempontjából kielégítő termékösszetétel és piaci szegmensek meghatározása, s ebből visszafelé lebontva kerül meghatározásra a célköltség aggregát, majd típus szinten. Lényeges különbség a kezdeti nyugati modellekhez képest, hogy a K+F teljesítményeket nem rugalmatlan adottságként kezeli, amelyek alapvető befolyásoló tényezői a célköltségnek, hanem a dizájn és fejlesztés igazodik a funkció és költségelvárásokhoz.

Klasszikus japán költségmenedzsment modell

Forrás: Feil – Yook – Kim: Japanese Target Costing

A piackutatás, termékspecifikáció szakaszban két kérdésre kell megtalálni a választ, egyrészt mit várnak a vevők tőlünk, másrészt mit kínálnak a versenytársak. Ennél a szakasznál érdemes az értékelemzés módszerét alkalmazni, és a termékeket/szolgáltatásokat az alapján elemezni, hogy milyen funkciókat kell ellátniuk ahhoz, hogy a fogyasztók a versenytársak termékei helyett a vállalkozás által előállított terméket/ nyújtott szolgáltatást válasszák. A tervezett eladási ár meghatározása során azt vizsgáljuk, hogy mennyit hajlandó a vevő a termékért

fizetni. Ez az ár attól függ, hogy a versenytársak termékei/szolgáltatásaihoz képest milyen extra funkciókat tud ellátni a vállalkozás által előállított termék/nyújtott szolgáltatás. Az elvárt hozam meghatározása a tervezett fedezet becslése. A célköltség gyakorlatilag az értékesítési ár és az elvárt profit különbözeteként egyszerűen számítható. Top-down változata az értékesítési árbevétel és eredménycélokból vezeti le a célköltséget az operatív menedzsment bevonása nélkül. A bottom-up eljárás elfogadja a mérnök szakértők jelenlegi vállalati képességek, tapasztalat és gyártási kapacitások mérlegelésével adott költségbecslését. A kombinált módszer során a felső vezetés szabja meg a profitcélokat, de a célköltség meghatározásánál konzultál a tervezés-fejlesztés és gyártás vezetőivel. Ha a várható termékköltség és a célköltség között eltérést tapasztalunk, akkor a keletkezett költségrést be kell zárni. A költségrést a tervezési szakaszban érdemes figyelembe venni, és már akkor foglalkozni azzal, hogy a felesleges költségeket a termék életéből ki kell iktatni. Ez követi a célköltség elemeire bontása két dimenzió mentén. Egyrészt meghatározzák, a terméken belül mekkora arányt képviselnek az anyagköltségek, vásárolt alkatrészek, közvetlen bérköltség, amortizáció. Másrészt megállapítják az egyes funkcionális komponensekhez (pl. motor, váz) rendelhető költségeket. A kialakított osztályozás alapja a termelésben megvalósuló tényleges teljesítmények tervvel történő összevetésének illetve a fejlesztési irányvonalaknak. A gyártás előtt konzultálni kell a vevőkkel egy esetlegesen nagyobb eladási ár meghatározása miatt, vagy meg kell vizsgálni egy esetleges átalakulás hatásait a vevők vásárlási szándékára.

A célköltségszámítás erősségei közé tartozik az együttműködésen alapuló tervezés. A tervezés, folyamatfejlesztés, beszerzés, termelés, marketing képviselői részt vesznek a megcélzott funkcionalitású, minőségű és áru termék megalkotásában. A beszállítók képviselőinek bevonásával további szakértők jelennek meg a folyamatban, akik az általános alkatrészek helyett kitalált egyedi megoldásaikkal hosszú távú szerződéseket nyerhetnek. Ez a költségszámítási módszertan a termék- és folyamatfejlesztési szakaszra fókuszál, így a legnagyobb hatást képes gyakorolni a termékköltség alakulására. Csökken a termékfejlesztési idő és költség, mivel csökken a szükséges tervváltoztatások száma. Végezetül nem a legalacsonyabb költségű tervek kiválasztása a cél.

A célköltségszámítás eszközei az alkotóelemekre bontás, az értékelemzés, a vállalati folyamatok újratevezése. Az **alkotóelemekre bontás** a versenytárs termékének értékelési folyamata, a termékfejlesztési lehetőségek azonosítása érdekében. A versenytárs termékét darabjaira szedik, hogy azonosítsák a termék funkcióit és következtetéseket vonjanak le az előállítás folyamatáról. Az alkotóelemekre bontási eljárás fő része a benchmarking, amely magába foglalja a kísérleti termékterv összehasonlítását a versenytársak terveivel. Az **értékelemzés** az a szisztematikus, általában csoport alapú megközelítés, amely értékeli a terméktervet a termék értékét növelő alternatívák azonosítása érdekében. A termék értékét a funkcionalitás/költség hányadosaként definiáltuk. Az érték növelésének két útja van: változatlan funkcionalitás mellett csökkentik a költséget, vagy változatlan költség mellett növelik a funkcionalitást. Az értékelemzés folyamata a termékfunkciók részletes meghatározásával kezdődik, ezt a tevékenységet gyakran nevezik funkcionalitás elemzésnek. Az elemzés eredménye egy részletezett specifikáció, amely meghatározza a termék fő tulajdonságait. Az értékelemzés területei:

- Meglévő termékek értékelemzése
- Új termékek értéktervezése
- Gyártási folyamatok racionalizálása
- Nem anyagi folyamatok értékvizsgálata
- Vezetési feladatok értékvizsgálata
- Fejlesztési tevékenység értékvizsgálata

Az alkotóelemekre bontás és az értékelemzés elsősorban a terméktervre összpontosít. A termékköltség meghatározásában kritikus az a folyamat, amelynek során a terméket előállítják. A **vállalati folyamatok újraszervezése** a tervezett vagy meglévő folyamatok újratervezésének tevékenységét jelenti, melyet a termékköltség és a minőségi jellemzők fejlesztési igénye vezet.

Összességében a célköltségszámítás keretében elsőként a tervezett fogyasztói árat határozzák meg, majd ebből levonva elvárt nyereségét, levezetik a megengedett költséget. Így a fogyasztói árat nem az dönti el, mennyibe kerül a termék előállítása, hanem az alapján tervezik meg az előállításra szánható költségeket, hogy mennyiért lehet a piacon értékesíteni.

4.2. Kaizen költségszámítás

A japán költségmenedzsment rendszer másik integráns része a célköltségszámításhoz szorosan kapcsolódó „Genka Kaizen” (Kai - változtat, zen - jó) metodika, lényegét tekintve a tevékenységek folyamatos, kis lépésekben történő javítását jelenti. A költségcsökkentési lehetőségek azonosítására összpontosít a termelési szakaszban. Amikor a tervezők elkészítették a termék- és folyamatterveket megkezdődik a termék gyártása, erre a termelési tevékenységre fókuszál a kaizen költségszámítás. A célköltségszámítást és a kaizen-költségszámítást célok vezérlik. Amíg a célköltségszámítást a fogyasztói szempontok vezérlik és a termék termelésének elindítása előtt használatos, addig a kaizen-költségszámítást a felsővezetés által kitűzött időszaki jövedelmezőségi célok irányítják, és a termék termelése során alkalmazott eljárás.

Míg a célköltségszámítás feladata a költségcsökkentés a tervezés és fejlesztés szakaszában, addig a kaizen biztosítja a költséghatékonyság érvényesülését a termelés során. Amennyiben például a cél és a tényleges költség között eltérés mutatkozik, értékelemzés segítségével a már meglévő termékek funkcióit felülvizsgálják, s az alapvető tulajdonságokat nem érintve apróbb módosításokat hajtanak végre. Másik beavatkozási terület lehet a költségek színvonalának általános csökkentése, amely általában a beszerzés, a gyártáshatékonyság, munkaerő-kihasználtság kérdésköreit öleli fel. A termelési folyamat fejlesztési lehetőségei:

- beállítási folyamatok fejlesztése,
- gépek teljesítményének javítása,
- hulladék csökkentése,
- alkalmazottak képzésének és motivációjának növelése.

A kaizen költségszámítási folyamat középpontjában a folyamat és nem a termék áll, ennek lépései:

- 1) Folyamatábrázolás, folyamat feltérképezés: az operatív tevékenység alapú vezetés irányítja a vállalati folyamatok újraszervezésének folyamatát. Az elemzők feltérképezik a már létező vagy tervezett folyamat lépéseit vagy a tevékenységeket.
- 2) Költségcsökkentési lehetőségek feltérképezése: a folyamatok azonosítása után a tervezők megvizsgálják a költségcsökkentési lehetőségeket, kiküszöbölve azokat a tényezőket, amelyek késéshez, vagy pazarláshoz vezetnek a tervezett folyamatban. Azokat a tevékenységeket, amelyek erőforrást használnak fel anélkül, hogy a fogyasztó által értékelt funkciókat biztosítanának nem minősítik értékképző folyamatnak.
- 3) A termék- vagy folyamat újratervezése csökkenti a nem értékteremtő tevékenységek szükségességét, ami csökkenti a költségeket, a ciklusidőt és gyakran növeli a termék minőségét. A folyamatfejlesztés lépései:
  - a) a folyamatok ábrázolása a tevékenységek azonosítása céljából,
  - b) a tevékenység költségének meghatározása,

- c) a fejlesztési lehetőségek azonosítása,
- d) a fejlesztési prioritások meghatározása,
- e) az újratervezés alátámasztása pénzügyi adatokkal,
- f) a változtatások végrehajtása,
- g) az elért hasznok összehasonlítása a költségekkel.

Az állandó fejlesztésekhez folyamatokba épített segédeszközök támogatják egyrészt a hibák megelőzését, másrészt pedig a felmerült hibák kezelését.

- Vizuális segédeszközök: ilyenek a megelőzés érdekében telepített eszközök, például lámpák, amik mutatják a gépek alul illetve túlterheltségét. A kanban-kártya arra szolgál, hogy a félkész termékek állapotáról információt szolgáltatson. Segít a speciális vevői igények kielégítésében valamint időt is megtakarít, hiszen a kártya alapján egyből kiderül, hogy a termék további megmunkálásához még milyen anyagok/folyamatok szükségesek.
- Termelési táblák: ezeket teljesítményértékelésre szolgálnak, naponta mutatják a vizsgált személyek, csoportok teljesítményét. Legfőbb feladatuk, hogy kiszűrjék a túlterhelést valamint a szűk keresztmetszetet.
- Automatizált hibajelző rendszerek: a dolgozóknak jelzi, hogy valami hiba merült fel a gyártási folyamat során.
- Andon-kötél: a hibaérezlés esetén megállítja a gyártási folyamatot vagy jelzést ad a megfelelő személynek.

A fentiekén kívül nagy hangsúlyt fektetnek a gépek tisztítására, ami során a gépek esetleges hibáját is időben észre tudják venni. A kaizen költségszámítás módszerét leginkább tömeggyártás során lehet alkalmazni, viszont a KKV-k is hasznát vehetik a módszer néhány elemének, leginkább a filozófiájának. A folyamatos fejlesztés, jobb minőségre törekvés és hatékonyságjavítás minden KKV-nak is sajátjának kell lennie, ha érvényesülni akar a piaci versenyben.

Összességében a célköltségszámítás és kaizen együttesen alkotja a teljes költséggazdálkodást a japán vállalatoknál. „Teljes” abban az értelemben, hogy a költségek menedzselése felöleli a termékek egész életciklusát, illetve a koncepció a vállalat valamennyi egységének, dolgozójának bevonására épít. A japán szemlélet a vezetői számvitel alkalmazásában is különbségeket mutat a nyugati struktúrához képest, ahol a hangsúly a vezetői döntéshozatalhoz szükséges pontos információk előállításán van. Japán vállalatok nagy hangsúlyt fektetnek arra, hogy a releváns pénzügyi és nem-pénzügyi információkat gyorsan és teljeskörűen megosszák a munkavállalókkal. A szervezet számos szintjén tartanak költségmegbeszéléseket ismertetve az aktuális célkitűzéseket, a realizált eredményeket, így az alkalmazottak egyértelműen tudják követni, saját egységük milyen módon járul hozzá az összvállalati teljesítményhez. A japán kontrollerektől mindez megköveteli, hogy a menedzsment mellett a szervezet valamennyi egységének igényeit ismerjék, és el tudják őket látni a költségcélok teljesítéséhez szükséges jellemzően nem-pénzügyi információkkal.

4.3. Életciklus költségszámítás

Az életciklus költségszámítás során megbecsülik és összegyűjtik a termék teljes élettartama során felmerülő költségeket. Különösen olyan környezetben használják, ahol magasak a tervezési és fejlesztési költségek, vagy nagy a termék kivonási költsége. Ezek a módszer ahelyett, hogy a költségeket kiváltó tevékenységekkel foglalkozik, a hangsúlyt azokra a tevékenységekre helyezi, amelyek meghatározzák a költségeket. Lényege, hogy e tevékenységek ismeretében olyan árakat alakítsanak ki, amellyel a bevétel fedezi az egész életciklus alatt felmerülő kiadásokat. Tehát nem csak a gyártási szakasz költségeivel

foglalkozik, hanem a tervezési és a kivezetési szakaszban felmerült költségek fedezetére is tervet készít.

Az életciklus költségszámítás egy termék különböző életciklusaiban felmerült költségeit vizsgálja, nemcsak egy-egy olyan időszakban, ami a pénzügyi számvitel miatt fontos. a termékek költségeinek jelentős rész a tervezés időszakában merül fel, amely hatással van a gyártási időszak költségeire. Ebben a szakaszban a tervezők megtervezik, hogy a termék előállításához milyen folyamatokra és erőforrásokra lesz szükség, tehát a gyártási folyamat erőforrás-szükségletét határozzák meg. Ha a felmerülő költségeket hozzárendeljük a megfelelő életszakaszhoz, az egész életciklusnak a költségét ki tudjuk számolni. A módszer azzal a céllal rendelkezik, hogy a felmerülő erőforrás-szükségleteket az egyes életciklusokhoz, hogy meg lehessen állapítani, hogy a gyártás-eladás alatt realizált profit tudja-e fedezni a tervezési szakasz illetve a gyártási szakasz utáni költségeket.

Segíti kifejleszteni a termékhez kapcsolódó teljes költség érzékelésének képességét annak érdekében, hogy meghatározzák vajon az aktív termelési szakaszban megtermelt nyereség fedezi-e a fejlesztési és leállási szakasz költségeit. Ez a típusú költségszámítás gyakran azonosít olyan termékeket, amelyek már nem lesznek nyereségesek, amikor a termék értékelésekor figyelembe veszik a leállási költségeket. A költségek átfogó vizsgálatán keresztül az életciklus költségszámítás azonosítja a termék környezeti költségekre gyakorolt hatását és olyan akciókra fog sarkallni, melyek csökkenik vagy kiküszöbölik ezeket a költségeket. Segít azonosítani a tervezési és leállási költségeket a termék- és folyamat-tervezési szakaszban, így lehetővé válik a költségek ellenőrzése, irányítása. Általánosságban az életciklus költségszámítás átfogó termék költségszámítás is egyben, amely figyelembe veszi mind a termelési, mind a környezeti költségeket. Ezzel támogatja a döntéshozókat a termék okozta költség-folyamatok megértésében, illetve azoknak a területeknek az azonosításában, ahol a költségcsökkentésére tett erőfeszítések kívánatosak és hatékonyak is.

Azon túl, hogy ebben a módszerben nem az évenkénti fedezetszámítás alapján hozzák a vezetők a döntéseket, hanem a termék egész életéről már a tervezési szakaszban van egy képük, így előre tudnak számolni az olyan költségekkel, amely a termék kivezetésekor felmerülhetnek: csökkenteni tudják a költségeket is, valamint a környezetterhelést is. Az átfogó kép a termék egész életciklusáról azt is jelenti, hogy különbséget lehet tenni azon termékek között, amelyek a gyártási-piacon lévő időben körülbelül egyforma profitot biztosítanak, de vagy a tervezési vagy a kivezetési szakaszban a költségeik nagyságrendekkel eltérőek. Így a két termék gyártása közötti választás megalapozottabb és egyszerűbb. A módszer szoros együttműködésben alkalmazható a célköltségszámítás eljárással. Ez a módszer egy új termék/szolgáltatás létrehozatalakor hasznos és a KKV-knál is használható. Azzal, hogy tisztában vannak a termék/szolgáltatás egész életciklusára jutó költséggel, már a tervezési szakaszban, nagyon sokat segít indokolt, jól átgondolt döntéseket hozni.

4.4. Minőségköltség, környezeti költségek

A minőség alapú költségszámítás alap gondolata a minőséggel kapcsolatos összköltség irányítása, amelyet általában az értékesítés százalékában fejeznek ki azért, hogy az értékesítés színvonalának emelkedésével vagy csökkenésével együtt mozgó normát nyújtson. A stratégia az, hogy addig a mértékig fektetnek be a minőségi problémák megelőzésébe és megtalálásába, amíg a felmerülő költség kevesebb, mint az egyébként felmerülő minőségi problémák helyreállításának költsége. A vezetői számvitel kiemelt területe a költségek menedzselése, a vezetői döntés költségszámítással történő alátámasztása. A vezetők a költséginformációkat a fejlesztési lehetőségek azonosításánál, a termékek, szolgáltatások javításánál, a folyamatok

irányításánál hasznosítják. Egy jól felépített kontrolling-rendszer, amely képes a minőségkölségek kezelésére is, mind stratégiai, mind operatív szinten jelentős támogatás nyújt a döntések meghozatalánál.

A minőségkölségeket először Feigenbaum definiálta, amellyel megteremtette a teljeskörű minőségmenedzsment-rendszer hatékonyságának mérhetőségét. A minőségkölség meghatározása során arra keressük a választ, hogy mennyibe kerül a vállalkozásnak a minőség. A minőségkölség a nem megfelelő minőségű termék, szolgáltatás miatt keletkező kölségeket jelenti, ezek azok a többletkölségek, amelyek egyrészt a vevői igények kielégítése érdekében jelentkeztek, másrészt a nem megfelelően kielégített elvárások miatt keletkeztek. Az operatív minőségkölség jellemzően egy meghatározott minőségállapot elérése céljából elvégzett tevékenységek összes kölségeként értelmezhető.

A minőségkölségeket két fő típusra osztjuk:

- a jó minőség kölségei mindazon tevékenység kölségei, amelyek a tervezés, fejlesztés, gyártás, ellenőrzés során azért merültek fel, hogy megbízható, jó minőségű terméket, szolgáltatást állítsunk elő. Ezek a kölségek, amelyek lényegében a minőségbiztosításba történő beruházás kölségei, két további csoportra bonthatók:
  - hiba megelőzési kölségek alatt értjük azokat a kölségeket, amelyek a hibamegelőző tevékenységek és intézkedések során keletkeznek, jellemzően bérkölségben mérhetők.
  - minőségértékelési tevékenységek kölségei azok a vizsgálati kölségek, amelyek a minőséggel kapcsolatos mérések és ellenőrzések miatt keletkeznek. Konkrétan bérkölségben és vizsgálati berendezések kölségeiben jelentkeznek.
- a rossz minőség kölségei, azaz a keletkezett minőségi hibák kiküszöbölésének kölségei, melyek a hibás termék keletkezése miatt kialakult pluszkölségek, lényegében az elveszített nyereséget tükrözik:
  - belső hibakölségek még a kiszállítás előtt azáltal keletkeznek, hogy a termék vagy szolgáltatás nem felel meg a minőségi követelményeknek. Anyagkölségben, bérkölségben és általános kölségben mérhetők.
  - külső hibakölségek a termék kiszállítása, a szolgáltatás nyújtása után, a minőségi követelményeknek való nem megfelelésből adódnak. Tartalmazznak személyi jellegű ráfordításokat és általános kölségeket is.

Jó minőség kölségei, beruházás a minőségbiztosításba		Rossz minőség kölségei, a hibakölségek	
Hibamegelőzés tevékenység kölsége	Értékelési tevékenység kölsége	Belső hibakölségek	Külső hibakölségek
minőségtervezés; folyamatszabályozás; minőségbiztosítás irányítása; minőségfejlesztés; minőségügyi képzés, oktatás; beszállító minősítése; előzetes bevizsgálás; minőségaudit.	beszerzett anyagok, illetve beszállító vizsgálata, ellenőrzése; végtermék és gyártásközi ellenőrzések; vizsgálati berendezések működtetése, karbantartása; minőségügyi felülvizsgálatok.	selejt, selejtkezelés; selejtjavítás; válogatás; átdolgozás; pótlólagos anyagbeszerzés; utólagos fejlesztés; hibakiküszöbölés.	garanciális javítások; vevőszolgálat; termék visszahívás

Minőségkölségek fajtái
 Forrás: Saját szerkesztés

A minőségköltések számbavétele során a minőségköltések felismerése és mérése komoly kihívást jelent. A minőségköltések összetett tevékenységek ráfordításaiból adódnak és problémát jelent, hogy

- a minőségbiztosítási tevékenységeket több szervezeti egység végzi,
- a szervezeti egységek más munkafolyamatokat is ellátnak,
- a minőségbiztosítási tevékenység több, eltérő erőforrás felhasználással jár.

A hagyományos pénzügyi, számviteli információs rendszerek adataira támaszkodva akkor kapunk az egyes termékekhez, szolgáltatásokhoz konkrétan köthető minőségköltéseket, ha a felhasznált erőforrás típusa (anyag, igénybe vett szolgáltatás, bér, értékcsökkenés) és a felhasználás célja (költésviselő) egyértelműen beazonosítható. Abban az esetben, ha az erőforrás felhasználásnak csak a helye ismert (költéshely), akkor további mutatóra van szükség annak felosztására.

- A minőségköltések első csoportjába tartozó hiba megelőzés és vizsgálati költségek jellemzően bérköltésben és az alkalmazott technikai berendezések amortizációjában realizálódnak. Ezeket a minőségköltéseket a hagyományos költség-elszámolási rendszerek nem képesek hatékonyan kezelni, mivel azok jellemzően közvetett, általános költségek, melyek csak spekulatív módon, közelítő mutatók (közvetlen munkabér, munkaórák) segítségével oszthatók fel a termékekre, szolgáltatásokra, így előfordulhat, hogy egyes termékeket, szolgáltatásokat alul- vagy felülárasszák.
- A hibaköltségek közül a belső hibákat kiküszöbölő tevékenységek (selejtgyártás költsége) már ténylegesen beszámíthatók az önköltségbe, míg a külső hibaköltségek (pl. vevőszolgálati munkatársak, garanciális javításokkal foglalkozók bére) általánosan, költséghely szerinti bontásban állnak rendelkezésre.

A kontrolling-rendszerek térhódításával a minőségköltések mérhetősége is változott, a folyamatköltések megfigyelése elősegítette a hiba megelőzési és vizsgálati költségek szétválasztását az egyéb általános költségektől, így pontosabb információk állnak rendelkezésre az üzleti tevékenységekről.

A felsővezetők feladata, hogy a piaci pozíció megerősödéséhez, megbízható termék vagy szolgáltatás előállításához szükséges beruházási döntéseket meghozza. A vezetői számvitel és ezen belül jelenlegi témánk – a minőségköltések elemzése – ezen vezetői döntések alátámasztásához szükségesek.

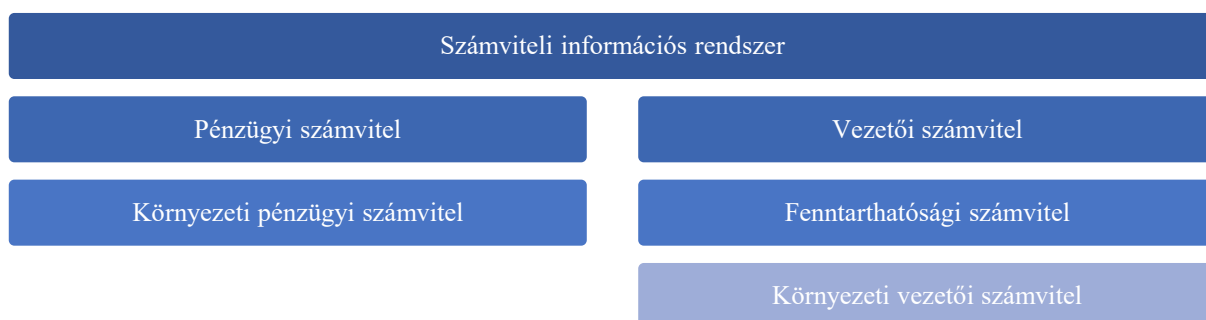
A minőségmenedzsment-rendszerek kezdeti szakaszában általánosan elfogadott menedzsment vezérelv volt, hogy a megelőzésbe és a vizsgálatba történő befektetés nagysága kevesebb legyen, mint a helyreállítás költsége. Ez a megközelítés arra vezethető vissza, hogy a vezetők információit pénzügyi és számviteli adatok biztosították, melyek jelentősen torzították a minőségköltések nagyságát. Így a minőségköltésekbe történő beruházás csak addig volt célszerű, míg az a cég eredményességének növekedését biztosította. A hatékony kontrolling-rendszerek bevezetésével lényegesen pontosabb adatok álltak rendelkezésre a minőségköltésekről, így a vezetői szemléletváltásra volt szükség, hiszen a minőségi színvonal emelése a minőségbiztosítási költségek csökkenésével jár.

Nemzetközi felmérések szerint a minőség költsége a szolgáltató szektorban elérheti a forgalom 40%-át, de a termelő szektorban is 15-20%-ot tesz ki. Ha a stratégiai tervezés az optimális minőségköltés nagyságát a teljes értékesítés 6-8%-ban határozza meg, melynek 70%-a a megelőzési költségek aránya, míg a hibaköltségek 30% körüli nagyságot tesznek ki, akkor az a

szervezet elkötelezett a tudatos minőségfejlesztés mellett. A minőségbiztosításba történő beruházás felvállalása csökkenti a belső és külső hibaköltségek nagyságát, így megtérülnek a fejlesztésre költött összegek, eredményesebb lesz a vállalkozás.

A fenntarthatóság és a vállalati társadalmi felelősségvállalás (CSR) jelentősége az utóbbi évtizedben globális szintre emelkedett. A vállalati társadalmi felelősség koncepciója megelőzte a fenntarthatóság fogalmának kialakulását. Mindkét fogalom hosszú távú szemléletű és középpontjában az alapvető szükségletek kielégítése áll anélkül, hogy veszélyeztetnék a jövő generációjának szükségleteit. A döntéshozó vezetőknek nem csupán az eredmény növelését illetve a költségek csökkenését kell számításba venniük, hanem a fenntartható növekedésre is figyelmet kell szentelni. Ennek fényében a vállalatok világszerte komoly erőfeszítést tesznek annak érdekében, hogy integrálják a fenntarthatóságot a saját üzleti gyakorlatukkal, de ennek megvalósítása számos akadályba ütközik. A legtöbb vállalat a fenntarthatóság kérdését külön kezelte az üzleti stratégia és a teljesítmény értékelés területétől, mert ezek tisztán gazdasági indikátorok. A társadalmi és környezeti mutatóknál viszont az a kérdés, hogyan működnek és miként figyelhetőek meg. A vezetői számviteli információs rendszer egy olyan rendszerszemléletben kialakított szervezési, tervezési, elszámolási, értékelési, információszolgáltatási rendszer, amelynek célja a vezetők részére szükséges információk biztosítása, a teljesítmények és az eredmény maximalizálása érdekében, melynek végterméke a vezetői riport. A vezetői információs rendszert tehát nem törvények, hanem maga a vállalkozás alakítja ki és szabályozza, úgy hogy a vezetői számára biztosítsa a megfelelő tájékozottságot.

A fenntarthatósági számvitel (sustainability accounting) a társadalmi és gazdasági fenntarthatósági szemlélet kibontakozása során alakult ki, célja a felelős vállalati magatartáshoz szükséges információk biztosítása, így többek között méri, és elemzi társadalmi, gazdasági fenntarthatóságot, mindehhez integráltan kezeli a vállalkozások tevékenységének társadalmi, környezeti és gazdasági részterületeit. Mivel a pénzügyi számvitel kizárólag a törvényi előírások alapján tartalmaz a fenntarthatóságra, azon belül is konkrétan a környezetvédelemmel kapcsolatos kötelező információszolgáltatást, így a fenntarthatósági számvitel nem egy önálló számviteli ágat képvisel, hanem a vezetői számvitel kiterjesztéseként értelmezhetjük. A fenntarthatósági számvitel magában foglalja a környezeti számvitelt (environmental accounting), de annak csak a vezetői számvitelhez kapcsolható részét, mert a környezeti számvitel mind a pénzügyi, mind a vezetői számviteli alrendszerben helyet kap.

A hagyományos számviteli rendszer kiterjesztése
Forrás: saját szerkesztés

A környezeti vezetői számvitel azt vizsgálja, hogy a vállalkozásnak milyen hatása van a természeti környezetre, ezen belül a környezeti költségeket, bevételek és hasznokat elemzi és információt szolgáltat a környezetmenedzsmenttel foglalkozó döntéshozók számára. A környezetvédelmi jogszabályok előtérbe kerülése, a környezeti költségek, valamint az ehhez

kapcsolódó környezeti kiadások tendenciájának gyors növekedése megköveteli a környezeti költségek alaposabb menedzselését. A költségmenedzsment elkerülhetetlen részévé válik a környezeti költségek megfigyelése, gyűjtése, majd termékekhez, tevékenységekhez történő hozzárendelése és ezzel pontosabb egységköltség kiszámítása. A környezeti költségek számbavétele hiteles képet nyújt a termék jövedelmezőségéről, ezáltal a figyelmet olyan termék fejlesztésére irányítja, amelynek alacsonyabb a felszámolás és visszavonási költsége. Végül pedig növeli a jelenlegi termékhulladék újrahasznosítására vagy más módon való újra megmunkálásra tett erőfeszítéseket. A környezeti költségokozók feltérképezése után jellemzően ezen költségek – például a hulladék-kibocsátás szintjének csökkentése a cél.

Napjaink tendenciája a környezeti költségek gyors növekedése. Környezeti kiadások növekedése megköveteli a terület menedzselését, melynek célja a környezeti költségek megfigyelése, gyűjtése, tevékenységekhez, majd termékekhez történő hozzárendelése. A környezeti költségokozók megismerése után ezen költségek csökkentése a cél pl. a hulladék-kibocsátás csökkentése. A környezeti költségek számbavétele hiteles képet nyújt a termék jövedelmezőségéről. A figyelmet olyan termék fejlesztésére irányítja, amelynek alacsonyabb a felszámolás és visszavonási költsége. Növeli a jelenlegi termékhulladék újrahasznosítására vagy más módon való újra megmunkálásra tett erőfeszítéseket.